

Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra

Reda Bružaitė

Istorijos studijų programa
Magistrinis darbas

**Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapiinė dvasininkija XV – XVI a. 3
ketvirtyje**

Darbo vadovas: doc. dr. Rimvydas Petrauskas

Vilnius 2007

Turinys

ĮVADAS.....	5
1. KLEBONŲ SKYRIMO TVARKA. PATRONATO TEISĖ	16
1.1. Patronato teisė.....	16
1.1.1. Patronato teisės turinys	17
1.1.2. Disponavimo patronato teise formos	19
1.1.3. Patronato teisių perleidimo atvejai.....	20
1.2. LDK parapinių bažnyčių patronai	23
1.2.1. Valdovas	25
1.2.2. Bajorai.....	25
1.2.3. Bažnyčia.....	27
1.3. Klebonų ir altaristų skyrimo tvarka	27
1.3.1. Kandidato teikimas	27
1.3.2. Klebono skyrimas	31
1.4. Patronato teisės įtaka personalinei parapinės dvasininkijos sudėčiai	32
2. PARAPINĖ DVASININKIJA BAŽNYTINĖS HIERARCHIJOS STRUKTŪROJE	37
2.1. Parapijose veikę dvasininkai	37
2.1.1. Klebonai.....	37
2.1.2. Mansionarijai	39
2.1.3. Bažnyčios tarnai plačiąją prasme	39
2.1.3.1. Vikarai.....	40
2.1.4. Gracialistos	43
2.1.5. Altaristos ir kapelionai	43
2.1.6. Vienoje parapijoje dirbusių dvasininkų skaičius	44
2.1.7. Vienoje parapijoje veikusių dvasininkų tarpusavio santykiai.....	44

2.2. Parapinės dvasininkijos tarpusavio komunikacija	46
2.3. Parapinės dvasininkijos komunikacija su hierarchiškai aukštesniais dvasininkais .	51
2.3.1. Dekanai	51
2.3.2. Vyskupas ir kapitulos nariai.....	52
2.3.2.4. Asmeniniai ryšiai	58
2.3.3. Arkivyskupas	59
2.3.4. Popiežius	60
3. PARAPINĖ DVASININKIJA LDK VISUOMENĖJE: KUNIGŲ SOCILIZACIJOS PROBLEMA	63
3.1. Rezidavimas.....	63
3.1.1. Kanauninkai	64
3.1.2. Keletą parapinių beneficijų turėję dvasininkai	68
3.1.3. Vieną parapinę beneficiją turėję dvasininkai	69
3.1.4. Nerezidavimo problemos sprendimas.....	71
3.2. Tarnybos trukmė.....	72
3.3. Kunigų atributai	76
3.3.1. Išoriniai dvasininko atributai	76
3.3.2. Reikalavimai kunigų gyvenimo būdui	78
3.4. Kunigų išsilavinimas	82
3.4.1. Kunigų rengimas Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose.....	82
3.4.2. Kunigų išsimokslinimas.....	84
3.4.3. Kunigų pasirengimas eiti savo pareigas.....	85
3.4. Parapinės dvasininkijos geografinė kilmė	87
3.5. Parapinės dvasininkijos socialinė kilmė	94
3.6. Katalikų dvasininkijos autoritetas LDK visuomenėje	98
4.1. Istorinė dinamika	98

4.2 Katalikų dvasininkija bajorų visuomenėje	101
IŠVADOS.....	103
Literatūros sąrašas	106
Priedų sąrašas	111
1. Priedas. Klebonai valdovo tarnautojai	112
2. Priedas. Dvasininkų skaičius parapijose	113
3. Priedas. Parapinės dvasininkijos liudijimai drauge	117
4. Priedas. Parapinės dvasininkijos mobilumas	119
5. Priedas. Klebonų ir altaristų tarnybos trukmė.....	135
6. Priedas. Parapijose dirbę dvasininkai, kilę iš Lenkijos.....	143
Priedas. Parapijose dirbę dvasininkai, kilę iš Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų	148
Santrauka anglų kalba (Summary)	152

IVADAS

Sunku būtų pervertinti LDK krikšto reikšmę tiek politinei, tiek kultūrinei valstybės raidai. Krašto christianizacija ne tik sukūrė prielaidas kokybiškai naujiems procesams, bet taip pat į LDK geografinę bei kultūrinę erdvę įvedė naują veikėją – Romos katalikų Bažnyčią, kuri tapo svarbiausiu veiksniu Lietuvos kultūros bei įvairių visuomenės grupių mentaliteto raidoje. Įsitraukimas Romos katalikų Bažnyčios šeimą išskėlė kūrybinę užduotį – įsisavinti universalią krikščioniškosios kultūros patirtį ir adaptuoti ją vietos sąlygoms. Vienas iš universalumo ir lokalumo įtampos taškų buvo universalios Bažnyčios organizacijos kūrimasis ir raiška lokaliuose bendruomenėse, kuriose Bažnyčią atstovavo ir reprezentavo ne abstrakčios institucijos, bet konkretūs asmenys: klebonai, altaristos, vikarai ir kiti kunigai. Savito kolorito jų veiklos laukui suteikia ir parapiinės bažnyčios kaip bendruomenę telkiančio veiksnio reikšmė, juk iki pat XX a. vidurio parapiinė bažnyčia buvo ne tik religinis, bet ir labai svarbus socialinis institutas, su kuriuo šioje plotmėje galėjo varžytis gal tik turgus ir karčema. Tai sąlygojo ir dvilypį parapiinės dvasininkijos veiklos lauką: viena vertus ji per tiesioginę subordinaciją vyskupui buvo pavaldi Romos popiežiui ir turėjo skelbti Romoje patvirtintas tikėjimo tiesas ten nustatytomis priemonėmis, kita vertus parapijoje veikę kunigai buvo vienos iš centrinių socialinio gyvenimo figūrų, sutelkusios parapijiečių bendruomenę bažnyčioje, o per religines apeigas (krikštą, santuoką, laidotuves) dalyvavusios svarbiausiose jų asmeninio gyvenimo įvykiuose. Nedera ignoruoti ir visos galimos asmeninių parapijų aptarnavusių kunigų ir atskirų bendruomenės narių santykių įvairovės. Šis tikinčiųjų ir už jų sielovadą atsakingų dvasininkų santykių spektro platumas ypač svarbus turėjo būti kol katalikybė šalyje žengė pirmuosius žingsnius, kurių sėkmę ir spartą be kitų veiksnių lėmė ir žmonių pasitikėjimas Dievo tarnais.

Tyrimo objektu pasirinkta parapiinė dvasininkija, nes aukštieji dvasininkai – vyskupai ir kapitulos nariai – veikė kaip Bažnyčios organizacijos sklandų funkcionavimą užtikrinantis „vadovaujantis personalas“, tuo tarpu parapiinė dvasininkija buvo atsakinga už tiesioginę Dievo žodžio sklaidą bei tikinčiųjų sielų gerovę. Parapiinė dvasininkija buvo ne tik ta dvasininkijos dalis nuo kurios veiklos nemaža dalim priklausė krašto krikščionėjimas, bet ir socialinė grupė, iš vietos bendruomenės išsiskyrusi ne tik savitomis

pareigomis, bet ir kitomis socialinėms charakteristikomis: dažniausiai kunigai būdavo atvykėliai iš kitos vietovės ar šalies, vietos bendruomenėje neturėję nei šeimos/giminės nei draugų užnugario, toko svarbaus viduramžių socialiniame gyvenime. Kai kuriems atvykėliams iš Lenkijos, ypač turėjusiems parapijas etninėje Lietuvoje, galėjo iškilti ir kalbos barjeras. Kita vertus netrūko ir veiksmų dvasininkus integravusių į vietos bendruomenę – jie buvo bendruomenės religinio gyvenimo centre, su bajorais juos siejo ūkinę veiklą liečiantys reikalai, panašus gyvenimo būdas. Darbe dėmesys sutelktas būtent į šias ir kitas parapinės dvasininkijos charakteristikas, kurios galėjo turėti įtakos jų socialinei integracijai į vietos bendruomenę. Patronato teisės, kaip institucijos sąlygojusios visos bažnytinės organizacijos funkcionavimą, apžvalga ir įvertinimas padeda suvokti kokiomis aplinkybėmis dvasininkai tapdavo konkrečios parapijos klebonais ir altaristomis. Parapinės dvasininkijos vietos Bažnyčios organizacinėje struktūroje, „vertikalios“ bei „horizontalios“ komunikacijos su kitais dvasininkais ir pagrindinių jos kanalų apžvalga turėtų atskleisti kiek patys kunigai buvo įsisąmoninę priklausymą universaliai Bažnyčios organizacijai, kokios buvo prielaidos jų tapatinimuisi su dvasininkijos luomu, ir ar būta išskirtinio, glaudesnio dvasininkų tarpusavio bendravimo. Trečiajame skyriuje atariamos parapinės dvasininkijos charakteristikos reikšmingos jų socializacijai: rezidavimo/nerezidavimo problema, tarnybos trukmė, geografinė kilmė, socialinė kilmė ir statusas, distancija tarp sugestijuojamo kunigų gyvenimo būdo ir realios praktikos bei prielaidos klostytis dvasininkijos autoritetui LDK visuomenėje. Darbe keliama klausimai apie parapinės dvasininkijos vietą to meto visuomenėje, jų tarnybos sąlygotus ryšius su valdovu bei bajorais, o taip pat apie jų išskirtinumą/tapatumą vietos bendruomenėje yra aktualūs ne vien tik bažnytinės, bet ir socialinės LDK istorijos kontekste, nes lig šiol LDK dvasininkijai, viduramžiais Vakarų Europoje išskirtai į atskirą besimeldžiančių (*oratores*) luomą, neskirta deramo dėmesio aptariant socialinę LDK sanklodą.

XVI a. I p. LDK teritorijoje buvo keturios vyskupijos – Vilniaus, Žemaičių, Lucko ir Kijevo. Pastarosios buvo Lvovo metropolijos sufraganijos, o Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos priklausė Gniezno arkivyskupijai. Po Liublino unijos (1569 m.) visa Kijevo ir didžioji Lucko vyskupijos dalis kartu su centrais buvo prijungtos prie Lenkijos Karalystės, o LDK teritorijoje liko tik Lucko vyskupijai priklausiusi Brastos vaivadija.¹ Darbe apsiribota Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų administracine ir geografinė erdve, taip siekiant

¹ Paulius Rabikauskas, Krikščioniškoji Lietuva, sud. Liudas Jovaiša, Vilnius, 2002, p. 88

mažiau komplikuoti tyrimą, nes šios dvi poros vyskupijų išsiskyrė instituciškai (priklausė skirtingoms metropolijoms), be to katalikiškose-lietuviškose ir stačiatikiškose-slaviškuose žemėse tendencijos ir procesai galėjo įvairuoti dėl skirtingų Bažnyčios organizacinių struktūrų bei nevienodų kultūrinių ir religinių tradicijų.

Iš visų tiek Vilniaus, tiek Žemaitijos parapijų bažnyčių išsiskyrė Vilniaus parapiinė Šv. Jonų bažnyčia. Ji buvo antra pagal svarbą bažnyčia valstybės sostinėje. Be to, 1518 m. Vilniaus klebonas Leonardas Herodianas išsirūpino arkipresbiterio titulą ir pirmenybę procesijose prieš Vilniaus kanauninkus.² Dėl to Vilniaus klebono statusas iš esmės prilygo aukštųjų dvasininkų statusui. Skyrėsi ir pačios bažnyčios administravimo tvarka – Vilniaus miestiečiai, nors ir nesugebėjo patys pastatyti miesto parapiinės bažnyčios, tačiau pasiekė tam tikrų teisių administruojant jos turtą bei parenkant bažnyčios tarnus.³ Dėl šių priežasčių Vilniaus parapiinė dvasininkija darbe bus apeinama, kaip išskirtinis reiškinys, vertas atskiros studijos.

Šiam darbui pasirinktas ikitridentinis laikotarpis, nes būtent tada formavosi Bažnyčios organizacijos pagrindai, tapę visų vėlesnių procesų išeities tašku. Be to, šis Bažnyčios istorijos laikotarpis pasižymėjo tuo, kad nesant pakankamai stiprios Bažnyčios organizacijos nebuvo efektyvios atskirų jos grandžių kontrolės sistemos, o tai atvėrė platesnes galimybes dvasininkų saviraiškai tiek profesiniame, tiek asmeniniame gyvenime.

Pradinė darbo chronologinė riba pasirinkta atsižvelgiant į LDK katalikų Bažnyčios realijas (krikštas), o galutinė – į visai Romos katalikų Bažnyčios istorijai taikytiną periodizaciją, kurios lūžinis momentas yra 1545–1563 m. vykęs Tridento bažnytinis Susirinkimas, pradėjęs į vidinės bažnytinės struktūros stiprinimą orientuotą katalikiškąją Reformą, kurios vienas iš akstinių buvo reformacijos judėjimo mestas iššūkis.⁴ Pradinė riba nėra tiksliai apibrėžta, nes ji žymi Katalikų Bažnyčios organizacijos įsikūrimą LDK, kuris Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose nesutapo (atitinkamai 1387 ir 1417 m.), be to, yra priklausoma nuo šaltinių, kurie XV a. dar gana reti. Formalia aptariamo laikotarpio

² Grzegorz Błaszczyk, *Regesty dokumentów diecezji wileńskiej z lat 1507- 1522* Jana Fijałka i Władysława Semkowicza // *Lituanio- Slavica Posnaniensia Studia historica*, t. 9, Poznań, 2003, Nr. 90, p. 264; Nr. 104, p. 265- 266

³ 1521 m. Vilniaus klebonas Leonardas Rodianas ir Šv. Jono brolija, Vilniaus magistrato įgaliota rūpintis administraciniais ir ūkiniais šios bažnyčios reikalais, pasirašė sutartį, kurioje nustatytos abiejų šalių kompetencijos ir pareigos (*Lietuvos Metrika (1522-1530) 4-oji Teismo bylų knyga*, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Genutė Kirkienė, Edvardas Gudavičius, Jūratė Karpavičienė, Saulė Viskantaitė, Vilnius, 1997, Nr. 247, p. 208-212).

⁴ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, Vilnius, 2006, p. 184, 185

pabaigos data pasirinkti 1577 m. Tais metais Gniezno bažnytinėje provincijoje buvo paskelbti ir įsigaliojo Tridento bažnytinio Susirinkimo nutarimai, kas reiškė formalią katalikiškosios Reformos pradžią šioje bažnytinėje provincijoje, o drauge ir jai priklausiusiose Vilniaus bei Žemaitijos vyskupijose.⁵ Aplink šią datą išsidėstė ir daugelis kitų įvykių, turėjusių lemiamos reikšmės ateinančių poros šimtmečių religingumo sanklodai šalyje. Ryšius su popiežiumi sustiprino Apaštalų sosto nunciatūros įkūrimas 1555 m., kuomet į Vilnių atvyko pirmasis nuncijus Lietuvai ir Lenkijai Luigi Lipopomano.⁶ Su 1569 m. jėzuitų įsikūrimu Vilniuje keitėsi šalies švietimo situacija bei iš dalies išsprendė kunigų rengimo problema – 1570 m. buvo atidaryta Vilniaus jėzuitų kolegija, kuriai 1579 m. suteiktos universiteto teisės. Po keleto metų pradėjo veikti ir pirmosios šalyje kunigų seminarijos – Žemaičių vyskupijos seminariją įsteigta 1581 m. Vilniuje, po metų čia įsikūrė ir Vilniaus vyskupijos seminarija. Vilniaus ir Žemaičių vyskupų sostus užėmė pirmieji vyskupai reformatoriai – Merkelis Giedraitis (Žemaičių vysk. 1576–1609) ir Jurgis Radvila (Vilniaus vysk. 1579–1591, kardinolas 1583).⁷

Skirstymas į ikitridentinę ir potridentinę dvasininkiją pagrįstas tiek instituciniais, tiek ekleziasdiniais, o taip pat socialiniais pokyčiais dvasininkijos struktūroje. Plėtėsi ir stiprėjo popiežiaus ir vyskupų administracinė galia bei kontrolė savo pavaldinių atžvilgiu. Vyskupai savo kontrolės funkcijas realizavo per įtvirtinamą dekanų instituciją, taip keičiant teritorinę Bažnyčios struktūrą šalyje.⁸ Keitėsi papaprinės dvasininkijos pareigos – prie sakralinių ir administracinių dalykų prisidėjo sielovada ir savo parapijos tikinčiųjų religinių praktikų priežiūra.⁹ Kunigiškų išorinių atributų (sutana) bei išskirtinių reikalavimų gyvenimo būdai (celibatas, santūrumas) efektyvus diegimas sąlygojo kunigo išsiskyrimą iš pasauliečių bendruomenės. Lig tol buvę „beveik niekuo neišsiskiriančiais miestelėnų kaimynais“ dvasininkai įgijo išskirtinės pagarbos statusą.¹⁰

Kadangi griežtas chronologinių ribų paaiskymas, ypač kai kalbama apie atskirus asmenis, galėtų įvesti tam tikros painiavos (ne vieno XVI a. II p. gyvenusio kunigo karjera klostėsi sėkmingai peržengdama katalikiškosios Reformos slenkstį), į tyrimo lauką įtraukti

⁵ Ks. Bolesław Kumor, *Historia kościoła. T. 4. Jesień kościelnego średniowiecza*, Lublin, 2001, p. 217

⁶ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 187

⁷ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 192

⁸ Idem., p. 198

⁹ Irena Vaišvilaitė, Ką reiškia būti krikščionimi? Bažnyčios reforma Lietuvoje p. 296-306// Lietuvos krikščionėjimas Vidurio Europos kontekste, Vilnius, 2005, p. 303

¹⁰ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 195, 199, 200

tie dvasininkai, kurių reikšmingesnė bažnytinės karjeros dalis buvo pasiekta iki 1577 m. bei nagrinėjama dvasininko veikla tik ikitridentiniu laikotarpiu.

Parapinė dvasininkija, iš pirmo žvilgsnio apibrėžta dvasininkijos dalis ir socialinė grupė, buvo gana nevienalytė. Ją galima skaidyti instituciškai – į beneficijas¹¹ turėjusius (klebonai, altaristos ir kapelionai) ir jų neturėjusius dvasininkus (vikarai, klierikai ir kt.). Taip pat gana aiškiai išsiskiria žemasis kleras ir aukštieji dvasininkai (vyskupai, kapitulos nariai), turėję parapinių beneficijų. Ne visos iš šių grupių darbe atspindėtos tolygiai. Nebeneficiniai dvasininkai, kaip menkesnio prestižo bei socialiai mažiau aktyvūs, šaltiniuose pasirodo ženkliai rečiau nei klebonai ir altaristos, o ir juos liečianti informacija dažniausiai būna itin glausta (aprastai apsiriboja vardu ir pareigomis). Tuo tarpu aukštųjų dvasininkų, kurių ne vienas pragyvenimui „prisidurdavo“ laikydamas parapinę beneficiją ar keletą jų, gyvenimas kaip tik dokumentuotas išsamiausiai, tačiau jiems sąmoningai buvo skiriamas menkesnis dėmesys, nes ši dvasininkijos grupė jau yra susilaukusi gana solidžių tyrinėjimų,¹² be to siekta susitelkti ties lig šiol buvusią „anoniminę“ parapinę dvasininkiją ir remiantis istoriniais šaltiniais revizuoti hipotetinėmis prielaidomis paremtus istorikų teiginius apie šią dvasininkų grupę.

Istoriografija. Pirmieji du „katalikiški“ šimtmečiai LDK lig šiol susilaukė gana menko istorikų dėmesio. O esamuose krikščionybės LDK istorijos tyrimuose, kur paliečiamas ir šis laikotarpis, galime išskirti dvi pagrindines kryptis: institucinę ir pradedančią ryškėti krikščioniškosios kasdienybės. Bažnyčios institucijų tyrime didžiausias įdirbis priklauso lenkų istorikams Jerziui Ochmańskui ir Grzegorzui Błaszczykui. Religingumo formomis domėjosi lietuvių istorikai: Irena Vaišvilaitė, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys.

Ligi šiol Bažnyčios istorijai LDK teritorijoje skirtoje istoriografijoje vyravo tendencija tirti situaciją vienoje – Vilniaus arba Žemaičių – vyskupijoje. Vilniaus vyskupijos istorija buvo susidomėta gana anksti, dar XVII a. apie ją rašė Albertas Vijūkas

¹¹ Beneficija (bažn.) – hierarchijos įsteigtas postas su nuolatinėmis pajamomis (*temporalia*) ir apibrėžtomis pareigomis – sielovados darbu, jurisdikcijos vykdymu, kanoninių valandų kalbėjimu (*spiritualia*). Beneficijos skirstomos į: a) reikalaujančias ir nereikalaujančias rezidavimo, b) sielovadines ir nesielovadines, c) suderinama (galima turėti kitų beneficijų) ir nesuderinamas (Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579), vertė L. Jovaiša, Vilnius, 1998, p. 330, 331).

¹² Vilniaus vyskupijos XV- XVI a. vid. vyskupų bei kapitulos narių sąrašą bei charakteristiką parengė Jerzy Ochmańskis (J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie, Poznań, 1972, p. 12-30), o Žemaičių vyskupijos aukštųjų dvasininkų prozopografijas sudarė Grzegorz Błaszczyk (G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Ustrój, Poznań, 1993, p. 37-132)

Kojelavičius (1609-1677 m.).¹³ Pirmieji Vilniaus vyskupijai skirti darbai, atitinkantys moksliniams tyrimams keliamus reikalavimus, pasirodė XX a. pr. Jano Kurczewskio ir Jano Fijałeko parengtos knygos¹⁴ padėjo rimtą pamatą tolesniems tyrinėjimams, tačiau pasekėjų susilaukė tik po daugiau nei pusės amžiaus. Po tokios ilgos pertraukos bažnytinės organizacijos kūrimasis LDK teritorijoje vėlgi patraukė lenkų istoriko dėmesį. Nepranoktas Vilniaus vyskupijos tyrinėtojas Ochmańskis Vilniaus vyskupijos struktūros bei organizacijos problemą išsamiai pristatė monografijoje „Vilniaus vyskupija viduriniais amžiais. Organizacija ir materialinė bazė“.¹⁵ Šiame darbe istorikas analizuoja dvi pagrindines problemas – Vilniaus vyskupijos centrinių (vyskupo, jo kurijos, kapitulos) ir periferinių (parapijų ir altarijų) institucijų genezę ir raidą bei materialinį atskirų šios vyskupijos bažnytinių tarnybų aprūpinimą.

Žemaičių vyskupiją tyrinėjo Błaszczukas, Jurgis Lebedys, Jovaiša. Pirmoji Žemaičių vyskupijai skirta monografija buvo parengta 1848 m. Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus (1801- 1874 m.).¹⁶ Tačiau šiandien šis darbas labiau priskirtinas prie šaltinių, nei prie tyrimų grupės. Błaszczukas parengė dvi Žemaitijos vyskupijos problematikai skirtas knygas „Žemaičių vyskupija nuo XV iki XVII a. pradžios. Materialinė bazė“ ir „Žemaičių vyskupija nuo XV iki XVII a. pradžios. Organizacija“.¹⁷ Pastarojoje monografijoje autorius sekė savo mokytojo Ochmańskio monografijos struktūra, todėl daugeliu atveju jo veikalas teikia analogiškų duomenų apie Žemaičių vyskupiją, kaip kad Ochmańskio apie Vilniaus. Istoriką varžė kiek siauresnė šaltinių bazė, dėl šios priežasties buvo pasirinktos platesnės chronologinės ribos – XV- 1609 m. (vysk. Merkelio Giedraičio mirties metai). Tiek Ochmańskio, tiek Błaszczuko monografijose Lietuvos dvasininkijos tyrimų pagrindą sudaro gana išsamios aukštųjų dvasininkų – vyskupų ir kapitulos narių – biogramos.

¹³ Albertas Vijūkas Kojelavičius, *Miscelanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium*, Vilnae, 1650

¹⁴ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*, Wilno 1912, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowy, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, Cz. I- III: Wilno 1908- 1916; Jan Fijałek, *Kościół rzymsko-katolicki na Litwie. Uchreścianinie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu po koniec Rzeczypospolitej*// *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa, 1914, p. 37-333

¹⁵ J. Ochmańskis, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań, 1972

¹⁶ Motiejus Kazimieras Valančius, *Žemajtiu wiskupiste Žemajtiu wiskupiste*, Vilnius, 1848

¹⁷ G. Błaszczuk, *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku*. Ustrój, Poznań, 1993 (toliau *Diecezja żmudzka*); *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Uposażenie*, Poznań, 1992

Lebedys monografijoje „Mikalojus Daukša“, siekdamas pristatyti kuo išsamesnį Mikalojaus Daukšos gyvenimo ir veiklos kontekstą, nemažą dėmesį skyrė aplinkai, kurioje formavosi Postilės vertėjo asmenybė: švietimo situacijai, kunigų pasirengimui vykdyti savo pareigas Žemaičių vyskupijoje jo gyvenamuoju metu, t. y. XVI a. II p.¹⁸ Katalikiškosios Reformos sąlygoto religingumo sanklodos virsmo tyrimus ženkliai papildė ir praplėtė Jovaišos darbai, kurių nemaža dalis skirta Žemaičių vyskupijai.¹⁹ Šiai temai skirtą straipsnį yra parengusi Vaišvilaitė.²⁰ Į dvasininkiją per kasdienybės istorijos prizmę pažvelgė Stephenas C. Rowellas.²¹ Lenkų istorikė Wioleta Pawlowska parengė įdomų prozpografinį Vilniaus kanauninko Alberto Grabovskio ir jo aplinkos tyrimą.²²

Krikščionybės tyrimus papildė neseniai išleista Krikščionybės Lietuvoje istorijos sintezė.²³ XV – XVI a. skirtose dalyse susisteminti ir papildyti lig šiol sukaupiti duomenys apie institucinę LDK teritorijose buvusių vyskupijų raidą, taip pat pateikta naujų įžvalgų apie religingumo formas.

Visuose minėtuose darbuose paparinę dvasininkiją liečianti problematika paliesta fragmentiškai arba probėgšmais, įterpiančią ją liečiančius klausimus kitos tematikos tyrimuose. Specialiai klebonų temai tėra skirtas vienas Zenono Ivinskio apžvalginis straipsnis „Klebonas Lietuvos istorijoje“. Čia aptartos klebonų teisės ir pareigos, jų skaitlingumo problema, lietuvių kalbos klausimas bei ekonominė padėtis, tačiau remiamasi daugiausia XVII a. šaltiniais.²⁴ Parapinės dvasininkijos tautinės kilmės klausimus yra nagrinėjęs lenkų istorikas Marcelis Kosmanas.²⁵ Tai, kokie asmenys būdavo siūdomi užimti klebono vietą valdovo patronatui priklausiusiose parapišėse bažnyčiose bei jų dvasinės ir

¹⁸ Jurgis Lebedys, Mikalojus Daukša. Monografija, Vilnius, 1963

¹⁹ Liudas Jovaiša, Katalikiškoji reforma Žemaičių vyskupijoje. Daktaro disertacija, humanitariniai mokslai, istorija (05 H), Vilnius, 2004 (toliau- Katalikiškoji reforma); idem, Religinis gyvenimas viduramžių Žemaitijoje// Žemaičių istorijos virsmas iš 750 metų perspektyvos, sudarė Antanas Ivinskis, Vilnius, 2004, p. 115-127

²⁰ Irena Vaišvilaitė, Ką reiškia būti krikščionimi? Bažnyčios reforma Lietuvoje p. 296-306// Lietuvos krikščionėjimas Vidurio Europos kontekste, Vilnius, 2005, p. 295-306

²¹ Stephen Christopher Rowell, Ginčai ir jų sprendimas XV a. Lietuvoje: apgautų pirklių bei nusikaltusių kunigų pavyzdžiai

²² Wioleta Pawlowska, Kanonik Wojciech Grabowski z Sierpca – zapoznana postać szesnastowiecznego Krakowa i Wilna// Lituano – slawica posnaniensia, 2007, p. 165-239

²³ Krikščionybės Lietuvoje istorija, Vilnius, 2006

²⁴ Zenonas Ivinskis, Rinktinai raštai T. IV (Krikščionybė Lietuvoje), Roma, 1987, p. 484- 496

²⁵ Marceli Kosman, Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim. Z badań nad mobilnością społeczeństwa w dobie unii jagiellońskiej // Społeczeństwo Polski średniowiecznej, t. 1, Warszawa, 1981, p. 347- 378; idem, Drogi zaniku pogaństwa u Bałtów, Wrocław- Warszawa- Kraków- Gdańsk, 1976

pasaulietinės karjeros galimybes XVII a. II pusėje, tyrinėjo Vida Kamuntavičienė.²⁶ Apie patronato teisę nedidelį straipsnį yra publikavęs Mečislovas Jučas.²⁷

Visuose tyimuose, palietusiuose parapiinės dvasininkijos problematiką, dėmesys yra sutelktas ties pastoracinės jų veiklos aspektu, o socialinės charakteristikos (socialinė ir tautinė kilmė, išsilavinimas) paliečiamos tik tiek kiek jos siejasi su prielaidomis efektyviai vykdyti pastoracinę veiklą. Be to istoriografijoje pastebima tam tikro tautinio bei kultūrinio angažuotumo tendencija, ypač kai paliečiamas parapiinės dvasininkijos tautinės kilmės klausimas. Aptardami šią problemą lietuvių istorikai, ypač tarpukario bei išėivijos, nevengia pabrėžti, kad iš Lenkijos kilusi dvasininkija buvo ne tik krikščioniškosios kultūros, bet ir jos luomą kamavusių negerovių transliatorė. Tokiu būdu ikitridentinei dvasininkijai primetami katalikiškosios Reformos nustatyti standartai, o atsakomybė už jų neatitikimą adresuojama lenkams kunigams, nors jų gyvenimo būdas iš esmės nesisikyrė nuo visai to meto katalikų dvasininkijai būdingų tendencijų. Savo ruožtu kai kurie lenkų istorikai vertindami lenkų kunigų karjeras Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose išvelgia tautinės diskriminacijos apraiškų. Vienas svarbiausių parapiinei dvasininkijai skirtų tyrimų trūkumas yra rėmimasis išankstinėmis prielaidomis, neverifikuojant jų šaltinių medžiaga. Tai ypač ryšku, kai nagrinėjami dvasininkijos geografinės bei socialinės kilmės, rezidavimo klausimai.

Šaltiniai. Ne maža dalimi tokiai istoriografijos situacija yra nulemta šaltinių ribotumo. XV a. šaltinių bazė, kai rašto kultūra dar tik skverbėsi į kasdienį bajorų gyvenimą, yra itin skurdi, tiek kiekybe, tiek įvairove. XVI a. formalūs bažnyčių fundacijų ir donacijų aktai, testamentai ir pan. pasipildo įvairesne medžiaga klebonų ir altaristų prezentacijomis, itin įvairių duomenų galima aptikti teismo bylų aktuose, yra išlikę 1529 m. Vilniaus diecezinio sinodo nuostatai. Šaltinių bazės specifika įvairuoja ne tik chronologiškai, bet ir geografiškai. Ankstyvesnė Vilniaus vyskupijos genezė bei vyskupijos centro sutapimas su valstybės politiniu ir kultūriniu centru lėmė, kur kas geresnę jos istorijos dokumentaciją nei Žemaičių vyskupijos. Tai atspindi ir šių vyskupijų dokumentų publikacijų netolygumas. Solidus kun. Jano Fijałeko ir Władysława

²⁶ Vida Kamuntavičienė, Valdovo patronatas ir Katalikų Bažnyčios pareigūnai LDK XVII a. antrojoje pusėje// Lietuvos istorijos metraštis 1999, Vilnius, 2000; idem, Katalikų Bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. antrojoje pusėje. Daktaro disertacija, humanitariniai mokslai, istorija (05 H), Kaunas, 2002 (toliau Katalikų Bažnyčios ir valstybės santykiai)

²⁷ Mečislovas Jučas, Patronato teisė LDK. Jos reikšmė kultūros ir religijos srityje// Kultūros barai, Nr. 5, p. 54-56

Semkowicziaus Vilniaus vyskupijos dokumentų rinkinys apima 1387- 1507 metų laikotarpį,²⁸ o Žemaitijos vyskupijos šaltinių publikacijoje sutalpinti 1416- 1609 m. dokumentai.²⁹ Taigi pirmosios vyskupijos publikuota gausesnė, bet ankstyvesnio laikotarpio medžiaga, o antrosios chronologiškai nuoseklesnė. Šį netolygumą iš dalies kompensuoja Vilniaus vyskupijos dokumentų katalogai: Błaszczyko parengtas nepublikuotas II KDKW tomo dokumentų sąrašas už 1507 – 1522 m.³⁰ ir Rimanto Jaso sudarytas Lietuvos mokslo akademijos bibliotekos rankraščių skyriuje saugomų pergamentų katalogas.³¹ Tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų dokumentų rinkiniai apima pagrįstą formalų pobūdį, daugiausia su turtais Bažnyčios reikalais susijusius dokumentus – visų pirma bažnyčių ir altarijų fundacijas bei donacijas, valdovo išduotus jų patvirtinimus. Tačiau čia skelbti ir Romos kurijoje išduoti dokumentai, ypatingai įdomios šių vyskupijų kunigų rašytos suplikos. Nemažai su Bažnytinėmis institucijomis bei atskirų dvasininkų personalijomis susijusios medžiagos galima rasti publikuotose Lietuvos Metrikos Užrašymų bei Teismo bylų knygose.³² Įdomių duomenų apie Vilniaus vyskupijos klerą kamavusias negeroves bei jų gyvenimo būdą teikia 1527 m. pab. ar 1528 m. Vilniaus diecezinio sinodo nuostatai, kuriuos publikavo Jakubas Sawickis.³³ Juose išdėstyti nurodymai visai vyskupijos dvasininkijai kaip turi būti teiktami religiniai patarnavimai, prižiūrimas bažnyčių turtas bei kokių drausminių apribojimų turi laikytis kunigai. Iš šių nurodymų galima spręsti kokie dalykai vyskupui kėlė didžiausią susirūpinimą.

²⁸ Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej, wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, t. 1 (1387- 1507), Kraków, 1932- 1948 (toliau KDKW)

²⁹ Codex Mednicensis seu Samogitae diocesis, p. 1 (1416- 1609), ed. P. Jatulis, Roma, 1984 (toliau CM)

³⁰ G. Błaszczyk, Regesty dokumentów diecezji wileńskiej z lat 1507- 1522 Jana Fijałka i Władysława Semkowicza // Lituanica- Slavica Posnaniensia Studia historica, t. 9, Poznań, 2003, p. 247- 299 (toliau RDDW)

³¹ Pergamentų katalogas, sud. Rimantas Jisas, Vilnius, 1993 (toliau PK)

³² Lietuvos Metrika Knyga Nr. 9 (1511- 1518) Užrašymų knyga 9, parengė Krzysztof Pietkiewicz, Algirdas Baliulis, Vilnius, 2002 (toliau LM 9/9); Lietuvos Metrika (1542 m.) 11-oji Teismų bylų knyga, parengė Irena Valikonytė, Stanislovas Lazutka, Vilnius, 2001 (toliau LM 230/11); Lietuvos Metrika Knyga Nr. 12 (1522- 1529) Užrašymų knyga 12, parengė Darius Antanavičius, Algirdas Baliulis, Vilnius, 2001 (toliau LM 12/12); Lietuvos Metrika Knyga Nr. 25 (1387- 1546), Užrašymų knyga 25, parengė Darius Antanavičius, Algirdas Baliulis, Vilnius, 1998 (toliau LM 25/25); Lietuvos Metrika (1533- 1535) 8-oji Teismų bylų knyga, parengė Irena Valikonytė, Stasys Lazutka, Neringa Šlimienė, Vilnius, 1999 (toliau LM 227/8); Lietuvos Metrika Knyga Nr. 530 (1566- 1572) Viešųjų reikalų knyga 8, parengė Darius Baronas, Liudas Jovaiša, Vilnius, 1999 (toliau LM 530/8); Lietuvos Metrika Knyga Nr. 10 (1440-1523) Užrašymų knyga 10, parengė Egidijus Banionis, Algirdas Baliulis, Vilnius, 1997 (toliau LM 10/10); Lietuvos Metrika (1522-1530) 4-oji Teismo bylų knyga, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Genutė Kirkienė, Edvardas Gudavičius, Jūratė Karpavičienė, Saulė Viskantaitė, Vilnius, 1997 (toliau LM 224/4); Lietuvos Metrika (1528-1547) 6-oji Teismo bylų knyga, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Vilnius, 1995 (toliau LM 225/6)

³³ Sawicki Jakub, Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne, t. 2: Synody diecezji wileńskiej i ich statuty, Warszawa, 1948

Oficialūs aktai teikia duomenų apie formalių parapiinės dvasininkijos ir atskirų jos grupių statusą bei siektiną situaciją, tačiau ir tokių dokumentų daugeliu atveju nepakanka, ypač kalbant apie XV a. Šiame kontekste ypatingai vertingas ir unikalus šaltinis yra Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio iniciatyva 1579 m. nuncijaus Jono Andriejaus Kaligario auditoriaus Tarkvinijaus Pekulo atliktos Žemaičių vyskupijos vizitacijos aktų fragmentai, kurių publikaciją parengė Liudas Jovaiša ir Juozas Tumelis.³⁴ Mūsų dienas pasiekė tik dalis vizitacijos aprašymo, kuriose pateikiami duomenys apie 14 pietryčių ir iš dalies centrinėje Žemaitijos stovėjusių bažnyčių. Tiesa, kaip pastebi Błaszczykas, remiantis vien šiuo dokumentu nederėtų daryti visaapimančių apibendrinimų apie visą to meto LDK dvasininkiją, nes jis yra akivaizdžiai tendencingas. Vizitatoriaus pareiga buvo išsiaiškinti Žemaičių vyskupijos kunigų prasižengimus ir juos sudrausminti, todėl ir Pekulo vizitacijos aprašyme užfiksuota tai, kas jam labiausiai rūpėjo.³⁵ Tačiau, net pripažįstant šaltinio vienpusiškumą, būtų neapdairu nepasinaudoti jame esančia unikalia informacija – čia galima aptikti daug įdomių asmeninio dvasininkų gyvenimo detalių, kurių nefiksuoja jokie kiti to meto šaltiniai. Nors Žemaičių vyskupijos vizitacijos aprašymas yra potridentinės Bažnyčios dokumentas, tačiau čia pateikiamais duomenimis galima remtis retrospektyviai, jau vien todėl, kad dauguma vizitatoriaus apklausto klero kunigais buvo nevienerius metus.

Iš nepublikuotų šaltinių pažymėtina Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugoma Vilniaus kapitulos XVII a. parengta šios vyskupijos XVI a. dokumentų nuorašų knyga.³⁶ Kai kuriuos dokumentus (prezentacijos, dvasinio teismo bylų medžiaga ir kt.) galima rasti Lietuvos Mokslo Akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje.³⁷

Puikiu vadovu renkant medžiagą pasitarnavo rengiamos knygos „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvasininkai, 1387-1600. Prozopografinis žinynas“, kurią sudarė Vytautas Ališauskas, Tomaszas Jaszczoltas, Liudas Jovaiša ir Mindaugas Paknys medžiaga, kuria maloniai sutiko leisti naudotis vienas iš leidinio rengėjų Liudas Jovaiša. Tais atvejais, kai dėl vienokių ar kitokių priežasčių nepavyko pasinaudoti nurodytu šaltiniu rinkinio medžiaga panaudota tiesiogiai.

³⁴ Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579), vertė L. Jovaiša, Vilnius, 1998

³⁵ G. Błaszczyk, *Diecezja żmudzka*, p. 211

³⁶ Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau VUBRS), f. 57, B-53, b. 44

³⁷ Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius, f. 3, b. 104, b. 105; f. 4, b. 5; f. 6, b. 113; f. 43, b. 9455; f. 43, b. 15914; f. 256, b. 1897

Menkas istorikų įdirbis pasirinktoje temoje bei šaltinių bazės ribotumas lėmė empirinį darbo pobūdį. Problemai atskleisti pasirinkta personalinė prieiga, t.y. siekta išvadas grįsti prozopografiniais parapinės dvasininkijos duomenimis, taip verifikuojant daugelį ligšiol istoriografijoje vyravusių teorinių prielaidų. Nors yra tokios tyrimo prieigos ribotumų (šaltinių bazės chronologinis netolygumas bei sporadiškumas, kunigų vienvardiskumo tendencija), tačiau ji atskleidžia kur kas konkretnę bei įvairesnę parapinės dvasininkijos vaizdą, nei buvo kuriamas lig šiol. Atskirais atvejais, kai surinktų duomenų tam tikru klausimu imtis atrodė pakankama pasitelkta statistinė analizė, o tiksliau jos elementai. Grafikai naudoti veikiau kaip surinktų duomenų vizualus apibendrinimui, nei statistinės analizės priemonė, nes būtų nekorektiška neatsižvelgti į šaltinių sporadiškumą. Darbe stengtasi Vilniaus ir Žemaičių parapinę dvasininkiją matyti ne tik šių vyskupijų, bet ir visos katalikiškos Europos dvasininkijos kontekste. Atskirais atvejais lyginamojo metodo panaudojimą kiek varžė ribotas priėjimas prie analogiškoms problemoms skirtų kitų šalių istorikų darbų.

1. KLEBONŲ SKYRIMO TVARKA. PATRONATO TEISĖ

1.1. Patronato teisė

Viduramžiais Vakarų Europoje nebuvo vienintelės visuotinai paplitusios klebonų skyrimo tvarkos. Dar X a. bažnytinių sinodų nutarimuose minimas tikinčiųjų dalyvavimas šiame procese, taip pat kartais sprendžiamąjį balsą turėdavo miesto dvasininkija, o privačių fundacijų bažnyčiose kandidatus klebono vietai užimti pristatydavo jų patronai.³⁸

Apie tikinčiųjų dalyvavimą parenkant savo parapijos kleboną Lietuvoje pavyko aptikti tik vieną užuominą. Žemaičių vyskupijos aprašyme paminėta, kad Vilkijos miestelio gyventojams skundžiantis klebono ir vikaro aplaidumu vizitatorius T. Pekulas pasiteiravo ar jie nerandą geresnio kunigo. Miestelėnai atsakė nerandą tokio, nors yra pasiryžę netgi padidinti atlyginimą, jei “kas nors jiems rastų tokį gerą kunigą”.³⁹ Tiek vizitatorius, tiek miestelėnai apie aktyvų parapijiečių dalyvavimą ieškant tinkamo kunigo kalba kaip apie savaime suprantamą ir nuostabos nekeliantį dalyką. Tiesa, čia pavartoti platesnės reikšmės terminai – *praesbyter* ir *sacerdotus*, o tai neleidžia daryti vienareikšmės išvados apie kokią tarnybą kalbama.

LDK bažnytinės organizacijos ir struktūros formavimasis buvo stipriai veikiamas pasauliečių – bajorijos ir ypač valdovo aktyvaus dalyvavimo steigiant bažnytines beneficijas (pradedant altarijomis ir baigiant kanaunijomis). Tai sąlygojo, kad LDK teritorijoje veikusios Romos katalikų Bažnyčios organizacijos funkcionavimas buvo pagrįstas patronato teise – fundatoriaus pareiga ginti ir globoti savo įsteigtą bažnytinę beneficiją drauge su teise į ją siūlyti savo pasirinktą kandidatą.⁴⁰

Savo kandidato parapiinei beneficijai užimti pasiūlymas koliautoriui buvo veikiau teisė, o ne įsipareigojimas, todėl Bažnyčia buvo numachiusi būdą pasirūpinti parapijiečių sielovada, jei patronas apleisdavo savo koliacijos teisę. Pagal Laterano bažnytinio susirinkimo statutą buvo numatyta, kad beneficijai vakuojant tam tikrą laiką, popiežius įgyja teisę siūlyti savo kandidatą jai užimti.

³⁸ Ks. Stefan Biskupski, *Stanowisko proboszcza w świetle prawa kanonicznego*, Płock, 1966, p. 29

³⁹ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 25

⁴⁰ *Ibid.*, p. 337

1.1.1. Patronato teisės turinys

Europoje patronato teisė išsivystė iš nuosavos bažnyčios sistemos.⁴¹ Galutinai ji susiformavo popiežiaus Aleksandro III (1159 - 1181) valdymo laikais.⁴² Iš pradžių fundatorius turėjo visas teises į funduotą bažnyčią ir jos žemes, bet ilgainiui jam liko tik teisė vyskupui siūlyti kunigą šiai beneficijai aptarnauti (koliacijos teisė), kad galėtų klausytis savo pasirinkto dvasininko aukojamų mišių.⁴³ Patronas taip pat galėjo naudotis kai kuriomis privilegijomis, pabrėžiančiomis jo išskirtinį statusą: dalyvauti fundacinių lėšų skirstyme, turėti garbingą vietą bažnyčioje, būti palaidotas jos rūsyje. Globėjas turėjo ir pareigų: rūpintis bažnyčios fizine būkle bei kontroliuoti, ar jo valstiečiai lanko bažnyčią ir atlieka religines apeigas.⁴⁴ Patrono teises panaikinti galėjo tik popiežius.⁴⁵ Taigi patronato teisė viena vertus suteikė galimybę pasauliečiams gana aktyviai dalyvaujant formuojant personalinę klero sudėtį, tačiau tuo pačiu ji fundatorius įpareigodavo rūpintis ir prižiūrėti savo įkurtas bažnyčias.

LDK patronato teisė funkcionavo nuo jos krikšto iki valstybingumo panaikinimo. 1798 m. Rusijos caras Povilas savo įsaku visų katalikų bažnyčių koliacijos teises pavedė archirėjui. Senate šis įstatymas buvo patvirtintas 1830 m.⁴⁶

Tuo metu, kai LDK priėmė krikštą ir šalyje formavosi vietos bažnytinė organizacija, privačių bažnyčių sistema Vakarų Europoje jau buvo nunykusi, tačiau jos reminiscencijos aptinkamos LDK ir aptariamam laikotarpiu. XV a. II p. – XVI a. bajorai savo bažnyčių fundacijose ne retai „savinasi“ bažnyčią ar net kleboną.⁴⁷ Kur kas drastiškesnės tokio „šeimininkiškumo“ formos atsiskleidė reformacijos laikotarpiu, kuomet

⁴¹ Zdzisław Kaczmarczyk, *Monarchia Kazimiera Wielkiego: organizacja kościoła, sztuka i nauka*, Poznań, 1947, p. 97

⁴² J. Lenzenweger, P. Stockmeier, K. Amon, R. Zinhobler, *Katalikų Bažnyčios istorija I dalis*, Vilnius, 1996, p. 303

⁴³ V. Kamuntavičienė, *Katalikų Bažnyčios ir valstybės santykiai*, p. 26

⁴⁴ M. Jučas, *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid.- XIX a. pr.)*, Vilnius, 2000, p. 198

⁴⁵ M. Jučas, *Patronato teisė LDK. Jos reikšmė kultūros ir religijos srityje*, p. 54

⁴⁶ *Ibid.*, p. 56

⁴⁷ 1472 m. Senkus Romanovičius su žmona fundavo altorių *in ecclesia nostra Swyr* (KDKW, Nr. 278, p. 324); 1495 m. Mikalojus Iljiničius donuoja altorių *in ecclesia nostra Lyntupa* (KDKW, Nr. 434, p. 507). 1536 m. Trakų vavada, didysis LDK maršalka, Punios ir Merkinės laikytojas Jonas Zaberezinskis užrašė dešimtinę *ad Ecclesiam nostram Olitensis* (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 270 r.). 1539 m. Kureneco bažn., 1543 m. Miendzirečės par. bažn. ir 1553 m. Jasienovkos bažn. fundacijose fundatoriai nuosekliai vartoja terminą *ecclesia nostra* arba *ecclesia mea*, o Kureneco ir Jasienovkos atvejais „savinamasi“ net kleboną, kuris įvardijamas kaip *plebanus noster* (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 168 r.). Tokių pavyzdžių yra ir daugiau.

į protestantišką konfesiją perėję patronai keisdavo ir „savo“ katalikiškos bažnyčios konfesinę priklausomybę.

Patronai galėdavo ir perskirstyti savo funduotas beneficijas. Tiesa, turima duomenų tik apie valdovo ir vyskupo darytas tokias rokiruotes, nes tik nedaugelis bajorų turėjo daugiau nei vienos bažnytinės beneficijos patronatą. 1524 m. Žygimantas Senasis Eišiškių parapiinę bažnyčią prijungė prie Naujųjų Trakų prepozitūros, nes du kanauninkus keičiant šešiais mansionariais reikėjo daugiau lėšų išlaikyti didesniai būriui kunigų;⁴⁸ 1528 m. Bistryčios prepozitūrą su visu jai priklausančiu turtu perdavė Vilniaus sufraganui;⁴⁹ 1528 m. Rudaminos parapiinę bažnyčią pajungė Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios arkipresbiteriui;⁵⁰ 1542 m. dalį Vitebsko parapiinei bažnyčiai užrašytų pajamų paskyrė Vilniaus katedros vikarų išlaikymui.⁵¹ Žemaičių vyskupas Mikalojus Radvila 1527 m. įsteigtą Medininkų arkidiakoną aprūpino jam paskirdamas vyskupo patronatui priklausiusią Krekenavos parapiinės bažnyčios beneficiją.⁵² Valdovas perskirstydamas beneficijų pajamas keitė ir kai kurių bažnyčių statusą – Eišiškių ir Rudaminos bažnyčios iš parapiinių tapo filijomis.

Nors, kaip minėta, patronato instituto turinys buvo platesnis nei kolicijos teisė, kuri buvo tik vienas iš jo atributų, tačiau būtent kunigų teikimas yra bene geriausiai šaltinių paliudyta patronato teisės realizavimo forma. Tai, kad patronai jausdavosi atsakingi už savo ar savo protėvių funduotas bažnyčias liudija rūpinimąsi bažnyčios materialinės bazės gerinimu, savo funduotai bažnyčiai užrašant papildomas ar ginant turimas donacijas. 1522 m. Žygimanto Senoje išduotame Kernavės bažnyčios fundacijos atnaujinimo naracijoje papasakota, jog piktavaliai naudodamiesi tuo, kad bažnyčios privilegija prarasta, pridaro klebonams žalos, dėl šios priežasties valdovas, kaip bažnyčios patronas ir gynėjas (*defensor*) išduoda naują privilegiją.⁵³ 1503 m. Kauno parapiinės Šv. Petro bažnyčios fundacijos patvirtinimas ir praplėtimas, kuriame Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras pažymi, kad savo protėvių įkurtą bažnyčią apdovanoja ne mažiau nei kitas savo patronatui priklausančias.⁵⁴

⁴⁸ LM 12/12, Nr. 720, p. 558, 559

⁴⁹ LM 12/12, Nr. 696, p. 534–535

⁵⁰ LMABRS, f. 43, b. 15914

⁵¹ PK, Nr. 447, p. 178

⁵² CM, Nr. 134, p. 208–210

⁵³ LM 12/12, Nr. 724, p. 565

⁵⁴ KDKW, Nr. 556, p. 658

1.1.2. Disponavimo patronato teise formos

Disponavimas patronato teise panašėjo į disponavimą bet kokių kitų formų nuosavybe: ji buvo paveldima, galėjo būti vienam kartui ar visam laikui perleidžiama kitam asmeniui ar bažnytinei institucijai, mažamečiams priklausančią kolicijos teisę realizuodavo jų globėjai.

Parapinės bažnyčios, altarijos ar kitos bažnytinės beneficijos patronato teisė priklausydavo jos fundatoriui ir buvo paveldima. Bažnyčios fundatoriaus tapimas jos patronu juridškai buvo įforminamas XV a. pavienėse, o XVI a. jau beveik kiekvienoje fundacijoje sutinkama klauzule, kuria nurodoma, jog fundatorius bažnyčios ar altarijos patronato teisę rezervuoja sau ir savo palikuonims: *Ius patronatus nobis ac successoribus nobis conservamus* ar pan. Kartais pažymimas ir šios teisės turinys: *taliter quod per nos et nostros successores rectores huius ecclesiae eligentur*.⁵⁵

Patronato teisės paveldimumą patvirtina ne tik fundacijų klauzulė, kuria skelbiama, kad teisė į patronatą yra perimama palikuonių, bet ir pačių paveldėtojų savivoka. Charakteringas pavyzdys yra Grigaliaus Grigailaičio Astiko 1530 m. Gegužinės bažnyčios donacija, kurioje donatorius save įvardina kaip teisėtą jo tėvo funduotos bažnyčios paveldėtoją ir patroną: *legitimus haeres et patronus*.⁵⁶

Patronui po savo mirties palikus mažamečius paveldėtojus iki šių pilnametystės už bažnyčios globą, kaip ir už visus kitus su paveldėtu turtu susijusius reikalus, atsakingu likdavo velionio įgaliotas globėjas. Štai 1546 m. Mikalojus Radvila Juodasis vyskupui teikė Upninkų kleboną savo globotinės, velionio jo pusbrolio Jono Radvilos dukters Elžbietos vardu.⁵⁷

Dėl patronato teisės, kaip ir dėl kitų nuosavybės objektų, kildavo ir konfliktų, kuriuos tekdavo spręsti dvasiniuose teismuose. 1513 m. Gniezno kanauninkai su arkivyskupu priešakyje sprendė ginčą tarp Gardino seniūno Stanislovo Cechanovskio ir Žemaitijos seniūno bei Trakų kašteliono Stanislovo Jonaičio Kęsgailaičio, Mikalojaus Kęsgailaičio⁵⁸ globėjo. Abu jie jau buvo parinkę po savo kandidatą į vakuojančią Deltuvos

⁵⁵ CM, Nr. 112, p. 175

⁵⁶ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 161 r.

⁵⁷ Ibid., l. 269 v.

⁵⁸ Greičiausiai kalba eina apie 1512 m. mirusio Stanislovo Jonaičio brolio Mikalojaus sūnų, nes Mikalojus savo mažamečių vaikų globėju paskyrė brolių (Rimvydas Petrauskas, Lietuvos diduomenė XVI a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia, Vilnius, 2003, p. 254).

klebono vietą.⁵⁹ Teisė teikti savo pasirinktą kandidatą buvo pripažinta St. J. Kęsgailaičiui, kas visiškai nestebina, nes Deltuvoje, tuo metu pagrindinėje savo tėvoninėje valdoje, 1444 m. bažnyčią fundavo St. J. Kęsgailaičio senelis Kęsgaila.⁶⁰ St. J. Kęsgailaičio pergalę patvirtina ir tai, kad 1512 – 1517 m. minimas Deltuvos klebonas Stanislovas, o bylos medžiagoje Kęsgailaičio parinktas klebonas buvo Stanislovas *de Schielum*.⁶¹ Taigi išėitų, jog Gardino seniūnas savo pasirinktą dvasininką bandė „prastumti“ į Deltuvos parapiją ten jau dirbant teisėtai paskirtam klebonui.

Kitas didikas dėl patronato teisės „susikirto“ su pačiu vyskupu. 1529 m. Jonas Glebavičius net popiežiaus teisme gynė savo teisę į Kelmės bažnyčios patronatą, kuris anot didiko buvo uzurpuotas Žemaičių vyskupo Mikalojaus Radvilos.⁶² J. Glebavičiaus savo interesus gynė itin atkakliai – popiežiaus konsistorija buvo jau trečioji instancija šioje byloje.⁶³ Nėra išlikusi Kelmės bažnyčios fundacija, bet G. Błaszczykas mano, kad Kelmės bažnyčia buvo funduota bajorų ir jos patronatas priklausė bajorams, kurie tuo metu valdė Kelmės dvarą, šiuo pagrindu savo teise, ko gero, gynė J. Glebavičius.⁶⁴

Tikėtina, kad panašaus pobūdžio konfliktų kildavo ir daugiau, tačiau ne visi jų pasiekdavo tokias aukštas instancijas, kaip arkivyskupo ar popiežiaus teismas. Jei nekelia daug klausimų tikrųjų patronų siekis apginti savo teises, tai uzurpatorių motyvai ne visiškai aiškūs – bažnytinė beneficija, bent jau tiesiogiai, neturėjo teikti jokios materialinės naudos, juk beneficiją gaudavo dvasininkas, o ne jį parinkęs koliatorius.

1.1.3. Patronato teisių perleidimo atvejai

Istoriografijoje ne kartą aptarti du atvejai, kai valdovas atsisakė parapinių bažnyčių patronato vyskupo naudai. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras 1501 m. Vilniaus vyskupui Albertui Taborui, iki jo gyvos galvos, perleido 28 parapinių bažnyčių patronatą,⁶⁵

⁵⁹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 340 v., l. 341 r.

⁶⁰ R. Petrauskas, Lietuvos diduomenė XVI a. pabaigoje – XV a., p. 250

⁶¹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 340 r.; RIB, t. 20., Nr. 328, p. 435-36

⁶² Toks Žemaičių vyskupo poelgis, jei tai iš tiesų buvo uzurpavimas, gana sklandžiai įsiterpia tarp kitų M. Radvilos, kuris anot G. Błaszczyko buvo labiau kunigaikštis nei vyskupas, konfliktų: M. Radvila nuolat konfliktavo su Žemaičių kapitula, jų ginčai pasiekė net popiežiaus teismą; Kražių klebono tvirtinimu šis vyskupas pasisavino daug pajamų duodantį Vytauto fundacijos Kaltinėnų miestelį, kas padėjo pagrūdą ir jo bažnyčios patronato erėmimui vyskupų naudai (Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 207).

⁶³ CM, Nr. 146, p. 228-230

⁶⁴ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 149

⁶⁵ KDKW, p. 616- 617

o 1503 m. 7 Žemaičių vyskupijos bažnyčių – Žemaičių vyskupui Martynui III⁶⁶. Tiesa, bent jau Vilniaus vyskupui valdovas kolicijos teisę perleido ne savo iniciatyva – ši akcija buvo vyskupo Alberto Taboro nuoseklaus spaudimo (jis pasirūpino net tuo, kad popiežius išduotų taip pasielgti skatinančią bulę) rezultatas.⁶⁷

Valdovas jo patronatui priklausančias parapines beneficijas panaudodavo ir kaip papildomą aprūpinimą kuriai nors kitai bažnytinei beneficijai. Jau minėti atvejai, kai Rudaminos parapinė bažnyčia tapo Vilniaus parapinės bažnyčios filija, o Eišiškių – Naujųjų Trakų. Būta atvejų ir kai parapinė beneficija buvo ne pajungiamą kitai bažnytinei beneficijai, bet pastarajai perduodama tik kolicijos teisė. Dar 1391 m. balandžio 2 d. Jogaila Medininkų parapinės bažnyčios kolicijos teisę (*ius presentandi*) visiems laikams perleido Bistryčioje įkurtam Atgailos kanauninkų ordinui ir jo broliams, leisdamas Bistryčios prepozitui Medininkų bažnyčiai vakuojant į ją teikti tinkamą asmenį iš savo brolių tarpo.⁶⁸ Beje, pati ordino bažnyčia Bistryčioje buvo įsteigta Jogailos prieš metus, 1390 m. gegužės 21 d.,⁶⁹ todėl čia galima išvelgti tam tikrą kolicijos pakopiškumą, nes pats vienuolynas priklausė valdovo patronatui.⁷⁰ Vis dėlto ordinui neteko Medininkų bažnyčią aptarnauti amžinai, nes po nepilno pusantro šimto metų, 1528 m. Žygimantas Senasis nepatenkintas vienuolių nusižengimais susigrąžino sau Medininkų parapinės bažnyčios patronatą, o pačios Bistryčios prepozitūrą su visu jai priklausančiu turtu perdavė Vilniaus sufraganui.⁷¹

Valdovas „paskolindavo“ kolicijos teisę ir pasauliečiams. 1529 m. Žygimantas Senasis Vilniaus vaivada ir LDK kancleriui Albertui Goštautui perleido teisę vieną kartą teikti Anykščių kleboną,⁷² o 1531 m. savo maršalkai Petrui Kmitai ir prokuratoriui Severinui Boneriui – Luokės kleboną.⁷³ Pastarasis perleidimas ypač įdomus, nes Žygimantas Senasis pasirūpino, kad šį perleidimą patvirtintų pats popiežius, be to savo pareigūnus įpareigojo teikti jo nurodytą kandidatą – Joną Andriejų de Valentinis, kuris turėjo valdovo malonę: buvo Bonos gydytojas, jam priklausė keturios prepozitūros

⁶⁶ CM, Nr. 97, p. 150- 152

⁶⁷ Fijałek J., Uchreścianienie Litwy przed Polskę i zachowanie niej języka ludu // Polska i Litwa w dziejowym stosunku, Warszawa, 1914, 259- 260

⁶⁸ KDKW, p. 33

⁶⁹ Ibid., p. 32

⁷⁰ 1434 m. Jogaila sutinka vyskupui teikti ordino brolių išsirinktą prepozitą Vitą, KDKW, p. 156

⁷¹ LM 12/12, Nr. 696, p. 534- 535

⁷² LM 224 /4, Nr. 464, p. 375

⁷³ CM, Nr. 156, 157, p. 237-240

(Krokuvos, Trakų, Sandomiro ir Šv. Florijono Krokuvoje), buvo Vilniaus kapitulos narys. Kad valdovo valia buvo realizuota patvirtina tai, kad 1541 m. tarp kitų jo favorito pareigybių paminėta ir Luokės klebono vieta.⁷⁴

V. Kamuntavičienė pastebi, kad būta atvejų ir kai valdovo patronatas didintas jį plečiant bajorų funduotų bažnyčių atžvilgiu.⁷⁵ Pavyzdžiui 1568 m. Žygimantas Augustas po Kietaviškių klebono Jokūbo Stobnicijaus atsistatydinimo į šią bažnyčią siūlė Joną Jastžebškį, nors ji buvo įsteigta bajorų prieš 1504 m.⁷⁶ 1570 m. į prieš 1515 m. bajorų funduotą Iščiolnos parapiinės bažnyčios klebono vietą Žygimantas Augustas vyskupui pristatė savo kantorį Baltramiejų Žniną.⁷⁷ Tokiems atvejams galima rasti logišką paaiškinimą, pvz. bažnyčių patronatas galėjo atitekti valdovui išmirus giminei drauge su kitomis jos valdomis.

Galėjo nutikti ir taip, kad valdovo patronatas pereidavo į bajorų rankas. 1579 m. Kražių klebonas Mikalojus Korizna vizitatoriui T. Pekului tvirtino parapiją gavęs prieš keturis metus iš šios bažnyčios patrono LDK dvaro maršalo Radvilos (Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio).⁷⁸ Kražių parapinę bažnyčią tarp 1421- 1478 m. fundavo valdovas.⁷⁹ Prieš M. Korizną Kražių klebonu buvo dar valdovo parinktas dvasininkas – Žygimantas Augustas 1571 m. Žemaičių vyskupui teikė savo tarną Jokūbą Stobnicijų.⁸⁰ Valdovo tarnas Kražiuose buvo sutiktas priešišškai – praėjus porai mėnesių nuo teikimo Žygimantas Augustas skundėsi Radvilai Našlaitėliui, kad pastarojo pareigūnas Kražiuose trukdė J. Stobnicijui perimti kleboniją. Didikas nenurimo ir 1573 m. gegužės mėn. Žemaičių vyskupui teikė savo kandidatą, nes J. Stobnicijų laikė neteisėtu klebonu, skundėsi, kad jis nereziduoja, laiku nepriėmė aukštųjų šventimų ir turi kitų beneficijų. Radvilai Našlaitėliui nereikėjo ilgai kovoti su valdovo teiktu klebonu – 1574 m. pradžioje jis jau minimas kaip miręs.⁸¹ Akivaizdu, jog uolusis konvertitas sėkmingai pasinaudojo pirmojo LDK tarpuvaldžio sumaištimi. Šis pavyzdys rodo, jog valdančios dinastijos išmirimas bei bekarlmečiai įnešė permainų ne tik į politinį šalies gyvenimą, bet ir į bažnytinę sferą.

⁷⁴ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvasininkai, 1387-1600. Prozopografinis žinynas, sudarė Vytautas Ališauskas, Tomasas Jaszczoltas, Liudas Jovaiša ir Mindaugas Paknys (toliaus LDK dvasininkai)

⁷⁵ V. Kamuntavičienė, Katalikų Bažnyčios ir valstybės santykiai, p. 28

⁷⁶ LM 530/8, Nr. 68, p. 66; J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 70

⁷⁷ LM 530/8, p. 78

⁷⁸ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 195

⁷⁹ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 163

⁸⁰ LM 530/8, Nr. 86, p. 79- 80

⁸¹ LDK dvasininkai

Žinoma vos keletas tokių atvejų, kai patronato teisės sava valia atsisakė bajorai. 1471 m. surašytu testamentu Vseliubovo tėvonis Mikalojus Nemiraitis pasirūpino ne tik savo valdų, bet ir savo funduotos Iškoldės bažnyčios likimu. Testamente nurodyta, kad po testatoriaus ir jo žmonos mirties bažnyčia, jai priklausantis turtas, o taip pat patronato ir kolicijos teisė turi atitekti Vilniaus vyskupui.⁸² Galbūt tokį sutuoktinių sprendimą paskatino, tai jie neturėjo tiesioginių paveldėtojų – testamente neminimi jų vaikai. 1484 m. Rodų tėvonys broliai Stanislovas ir Aleksas Krekenavos parapinės bažnyčios fundacijoje nurodė, kad kolicijos teisę perduoda Žemaičių vyskupui, nes esą tarp tiek daug kolicatorių (bažnyčią broliai fundavo drauge su Margarita Bendoriene bei jos sūnumi Florijonu) gali kilti nesutarimų parenkant kleboną.⁸³

1.2. LDK parapinių bažnyčių patronai

LDK galima išskirti keturias kolicatorių grupes: valdovas, bajorai, Bažnyčia, miesto magistratas. Pastarasis į šį procesą įsijungė vėliausiai ir yra už chronologinių ir tematinų darbo ribų.⁸⁴

Lentelė 1. Vilniaus vyskupijos bažnyčių patronai 1387- 1550 m.

Patronai	1387-1430		1431-1500		1501-1550	
	Bažnyčių skaičius	%	Bažnyčių skaičius	%	Bažnyčių skaičius	%
Valdovas	23	85%	57	44%	74	30%
Bajorai	3	11%	68	52%	163	65%
Bažnyčia	1	4%	5	4%	12	5%
Viso	27	100,00%	130	100,00%	249	100,00%

⁸² KDKW, p. 316- 317

⁸³ CM, Nr. 72, p. 122

⁸⁴ Vilniaus „miestietiškos“ bažnyčios: Šv. Trejybės, šv. Stepono, Šv. Juozapo ir Nikodemo (A. Ragauskas, Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662- 1702 m.), Vilnius, 2002, p. 335), tačiau išliko prezentacijos tik į pirmąsias dvi ir tik iš XVII a. II p. (LVIA f. SA, b. 5111, p. 592- 594; b. 5120, l. 938- 939v.); yra išlikusi 1515.06.21 Kauno magistrato prezentacija į Kaunakiemio koplyčią (PERGAMENTŲ KATALOGASd. 208, p. 88)

Remiantis J. Ochmańskio paskelbtais duomenimis apie valdovo, bajorų ir bažnyčios parapinių bažnyčių fundacijų skaičių Vilniaus vyskupijoje,⁸⁵ bei atsižvelgus į žinomus patronato perleidimo atvejus sudaryta lentelė ir grafikas (lentelė 1, pav. 1), atspindintys patronato teisės subjektų kiekybinę dinamiką šioje vyskupijoje XIV a. pab.-XVI a. vid.

Lentelė 2. **Žemaitijos vyskupijos bažnyčių patronai 1417- 1609 m.**

Patronai	1417- 1500		1500- 1609	
	Bažnyčių skaičius	1417- 1500	Bažnyčių skaičius	1500- 1609
Valdovas	13	68,42%	36	57,14%
Bajorai	5	26,32%	22	34,92%
Bažnyčia	1	5,26%	5	7,94%
Viso	19	100,00%	63	100,00%

Duomenis apie Žemaitijos vyskupijos bažnyčių fundacijas ir fundatorius surinko ir paskelbė Błaszczykas.⁸⁶ Remiantis šia informacija sudaryta lentelė (lentelė 2), atspindinti Žemaičių vyskupijos parapinių bažnyčių patronų proporcinę kaitą XV- XVI a. Dėl šios vyskupijos ir jos bažnyčių tinklo raidos savitumų čia taikytas kitoks chronologinis skaidymas, tačiau tai netrukdo išskirti tam tikras tendencijas. Nors Žemaičių vyskupijoje, kaip ir Vilniaus, XVI a. pastebimas bajorų fundacijų daugėjimas, tačiau ne toks ženklus, kaip Vilniaus vyskupijoje. Šį netolygumą sąlygojo visas kompleksas veiksnių: Žemaitijoje kristianizacija pradėta 30 metų vėliau, čia buvo kiek kitokia visuomenės struktūra, o bene svarbiausias veiksnys lėmęs tokios situacijos susiklostimą buvo žemėvaldos struktūros ypatumai – Žemaitijoje dominavo valdovo, o ne diduomenės žemėvalda.⁸⁷ J. Ochmańskis

⁸⁵ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 80

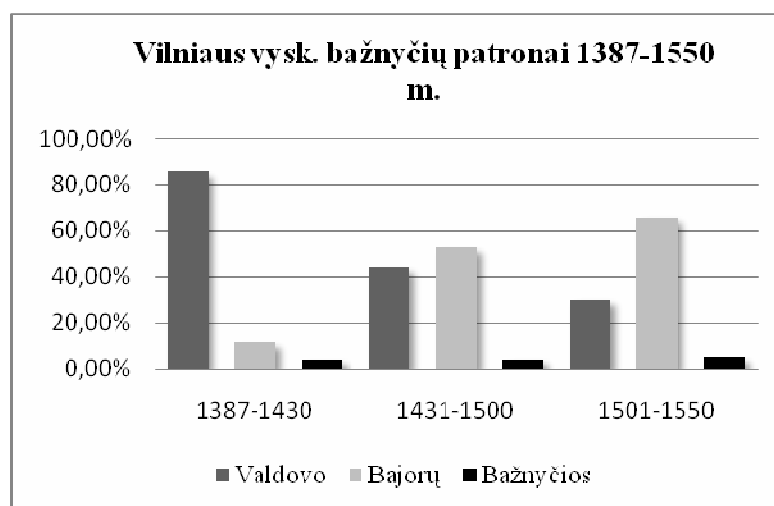
⁸⁶ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 196- 197

⁸⁷ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 199, 200

pastebėjo, jog bendrai LDK fundacijų proporcijos iš esmės atitinka žemėvaldos struktūros proporcijas: valdovui priklausė apie 35%, bajorams – 65%, bažnyčiai – 5%.⁸⁸

1.2.1. Valdovas

LDK krikštu ir bažnytinės organizacijos kūrimu visų pirma rūpinosi jos valdovai – Jogaila ir Vytautas, jie buvo ir pirmųjų bažnyčių fundatoriai. Valdovo fundacijos dominavo XV a. I p. Vilniaus vyskupijoje, o Žemaičių – per visą XV a. Nors XVI a. valdovui priklausė jau tik apie 30 % Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų bažnyčių patronatas, bet būtent jos buvo turtingiausios ir seniausios.⁸⁹ Todėl mažesnis funduotų bažnyčių skaičius dar neatspindi visos valdovo įtakos parapinei dvasininkijai.

Pav. 1

1.2.2. Bajorai

Vilniaus vyskupijoje pirmosios bajorų funduotos bažnyčios atsirado dar valdant Vytautui tai prieš 1410 m. Vytauto maršalkos Stanislovo Čiupurnos pastatyta Didžiųjų Šalčininkų bažnyčia bei Vilniaus vaivados Alberto Manvydo funduotos Breslaujos ir

⁸⁸ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 80

⁸⁹ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 106

Geranainių- Subatnikų.⁹⁰ Pirmosios privačios parapinių bažnyčių fundacijos Žemaičių vyskupijoje pirmosios bajorų fundacijos pasirodė XV a. II p., o daugiausia – per paskutinius 20 šio šimtmečio metų.⁹¹ Bajorų patronato klostymasis buvo susijęs ne tik su jų religinėmis intencijomis, bet ir su bajoriškosios žemėvaldos raida. M. Jučas pastebi, kad bajorijos patronatui pagrindą padėjo 1447 m. Kazimiero privilegija, praplėtusi bajorams teises disponuoti beneficinėmis valdomis.⁹²

Pirmasis, kurį pavyko aptikti, juridinis bajorui priklausančio bažnyčios patronato įteisinimas įrašytas 1460 m. lapkričio 22 d. Vaverkos tėvonio Alekno Goliginaičio Horodiščios (Mažosios Vaverkos) parapinės bažnyčios fundacijoje: *Volo autem, ut collacio predictae e(c)clesie sive ius patronatus per me taliter fundate et dotate ad me et meos legitimis successores et congruinos legitimam proprinquitate habentes dewolvatur.*⁹³

Bene dažniausiai bažnyčias funduodavo bajorų šeimos – vyras su žmona, kiek rečiau broliai, tačiau kartais, idant bažnyčia būtų pakankamai aprūpinta, susitelkdavo ir tolimesni giminaičiai ar giminystės ryšiais nesusijusių, tačiau kaimynystėje gyvenančių, bajorų grupės. Tokiais atvejais jie visi tapdavo lygiaverčiais patronais. Pvz. 1486 m. Ušakovo bažnyčiai karčemą užrašė net keturiolika bajorų, užsimenant ir apie kitus, kurių vardai nenurodyti ir visi jie tapo teisėtais koliautoriais.⁹⁴

Privačių fundacijų bažnyčių patronato teisės subjektai būdavo ne pavieniai asmenys, bet šeima/os. Taip tvirtinti leidžia koliautorių sąrašų sąranga, kur paprastai nurodomas asmuo su jam subordinuotais kitais šeimos nariais. Pvz., 1498 m. grupės bajorų prezentacijoje į Horodilovo parapinę bažnyčią koliautoriai vadinami: Bogdanas Raluševičius, Semkovos ir Horodilovo paveldėtojas, Ona Rurkova Anubovna su sūnumis Šambu ir Bogdanu, Stanislovas Anubovičius su broliu Jurgiu.⁹⁵

Bajorų įkurtų bažnyčių klebonai, kartais susidurdavo su kitokio pobūdžio aprūpinimu – dar XVII a. pasitaikydavo atvejų, kai fundatorius neskubėdavo bažnyčiai užrašyti žemės. Ankstyvuoju laikotarpiu neretai privatūs fundatoriai neskubėdavo savo įkurtai bažnyčiai užrašyti beneficijos, o kunigą išlaikydavo patys, o nuolatinės pajamas

⁹⁰ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 62

⁹¹ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 196

⁹² M. Jučas, Lietuvos ir Lenkijos unija, p. 197

⁹³ KDKW, p. 269

⁹⁴ Tarp jų buvo 10 brolių iš 4 šeimų, KDKW, p. 415

⁹⁵ KDKW, p. 534, 535

užrašydavo tik gyvenimo pabaigoje, o neretai, to padaryti nespėję, įpareigodavo paveldėtojus.⁹⁶ Toks aprūpinimo būdas viena vertus dvasininkus išvaduodavo nuo ūkinių rūpesčių, kita vertus buvo mažiau saugus, nes paveldėtojai galėjo nutraukti fundaciją.

1.2.3. Bažnyčia

Pati Bažnyčia, o konkrečiai vyskupas ir kapitula, savo valdose taip pat steigė parapines bažnyčias ir disponavo jų patronatu. 1389 m. sausio 10 d. Jogaila leido Vilniaus vyskupui statyti bažnyčias ir kurti parapijas „visoje Lietuvos žemėje“.⁹⁷ Bažnytinės organizacijos viduje patronato teise disponuodavo kiekviena institucija atskirai, visų pirma čia išskirtini vyskupas ir kapitula. Parapinių bažnyčių kolicijos teisė taip pat galėjo priklausyti vienuolynams (Medininkų parapija).

1.3. Klebonų ir altaristų skyrimo tvarka

1.3.1. Kandidato teikimas

Dvasininko paskyrimas į parapinę kaip ir į kitas bažnytinės beneficijas (kanaunijas, prelatūras, altarijas) susidėjo iš keleto etapų: patronas pristatydavo vyskupui savo pasirinktą kandidatą, vyskupas jį paskirdavo, o pastarojo nurodytas dvasininkas/ai įvesdindavo į beneficiją.

Atsilaisvinus beneficijai patronas vyskupui, o jei šio nebūtų generaliniam vikarui, oficiolui ar kitam turinčiam tam reikalingus įgaliojimus pristatydavo savo kandidatą. Vyskupo įsikišimas buvo pagrįstas būtinybe patikrinti ar siūlomas asmuo turi gerą reputaciją ir ar yra tinkamas bažnytinėms pareigoms užimti.⁹⁸ Reikėtų pabrėžti, kad patronas kandidatą ne skirdavo, o tik pristatydavo vyskupui, kadangi bažnytinę beneficiją

⁹⁶ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 72- 74

⁹⁷ M. Jučas, Lietuvos ir Lenkijos unija, p. 197

⁹⁸ Historia chrześcijaństwa. Religija. Kultura. Polityka T. V (Ekspansja Kościoła rzymskiego 1054- 1274) red. A. Vauchez, Warszawa, 2001, p. 233

suteikti galėjo tik vyskupas – hierarchinis principas draudė pasauliečiams būti bažnytinio turto dalininkais, juo labiau jiems skirti kokią nors bažnytinę tarnybą.⁹⁹

Patronai pasirinktus kandidatus vyskupui pristatydavo atskiro tipo dokumentais – prezentacijomis. Paprastai jose nurodoma kokiomis aplinkybėmis atsilaisvino vakuojanti kunigo vieta, pabrėžiamas siūlomo kandidato tinkamumas eiti šias pareigas, pažymima, kad būten siūlomas kandidatas ir niekas kitas būtų įvesdintas (*instituat et investiat*) į rūpinimąsi sielomis (*cura animarum*) bei beneficijos valdymą (*regimen et administratinem spiritalium et temporalium*). Steigiant naują bažnyčią klebono teikimas dažnai būdavo įrašomas į fundacijos aktą, tuomet prezentacijos formuliaras yra daug glaustesnis ir paprastai apsiriboja nurodymu, jog siūlomą kandidatą vyskupas įvesdintų į steigiamą beneficiją.¹⁰⁰ Sutinkamos ir tokios fundacijos, kuriose pasirinktas kunigas tik paminimas, bet nesikreipiama į vyskupą dėl jo patvirtinimo. Tokie įrašai laikytini pranešimais apie savo pasirinkimą, bet ne prezentacijomis, kurios veikiausiai buvo surašytos atskiru dokumentu ir nebūtinai išliko iki šių dienų.

Ankstystviausias klebono teikimas, kurį pavyko aptikti, yra 1437 liepos 9 d. Žygimanto Kęstutaičio sūnaus Mykolo išduotame Cholchlo papapinės bažnyčios fundacijos akte įrašytas jo dvaro kapeliono Pauliaus teikimas steigiamos bažnyčios klebono vietai užimti.¹⁰¹

Lemiamą reikšmę skiriant klebonus turėjo patrono sprendimas, o vyskupo dalyvavimas šioje procedūroje buvo daugiau formalaus pobūdžio. Prezentacijose dažnai sutinkama klauzulė, kuria nurodoma, kad į pareigas būtų įvesdintas būtent pristatytas, o ne kuris kitas asmuo.¹⁰² Žygimantas Senasis Žemaičių vyskupui Martynui III pristatydamas Joną Sicilietį Amatą, netgi pagrasė, jog atmetus kandidatą bus užsitraukta karaliaus nemalonė: *Rem vero nobis vestra paternitas reverenda valde gratam facient, si ih hoc nostre voluntati assenserit, et tamen ubi secus fueret, ingratum nobis factum esse opus profiteri necesse esset.*¹⁰³ Vargu ar galėjo vyskupas ryžtis pasipriešinti taip aiškiai išreikštai valdovo valiai. Žinoma tik apie vieną valdovo pasiūlyto kandidato atmetimo atvejį per du pirmuosius Romos katalikų Bažnyčios funkcionavimo LDK amžius. 1502 m.

⁹⁹ J. Lenzenweger, P. Stockmeier, K. Amon, R. Zinnhobler, Katalikų Bažnyčios istorija I d., p. 303

¹⁰⁰ 1497 m. Nestaniškių par. bažn. fundacija, KDKW, p. 518

¹⁰¹ KDKW, p. 169

¹⁰² V. Kamuntavičienė, Valdovo patronatas ir Katalikų Bažnyčios pareigūnai, p. 83

¹⁰³ CM, Nr. 119, p. 188

Žemaičių vyskupas Martynas III atsisakė patvirtinti didžiojo kunigaikščio Aleksandro pristatytą kunigą iš Krokuvos, nė žodžio nemokantį lietuviškai. Kitais metais valdovas Žemaičių vyskupo naudai atsisakė 7 parapinių bažnyčių kolicijos teisės.¹⁰⁴

Kaip minėta, neretai bažnytines beneficijas steigė bajorų grupės, kurios tapdavo kolektyviniu patronu. Nelabai aišku, kaip buvo įmanoma sklandžiai ir efektyviai suderinti net ir giminystės ryšiais susijusių tokių fundatorių palikuonių (juk su kiekviena karta jų galėjo vis daugėti) nuomones bei interesus parenkant klebonus ar altaristas ir juos teikiant. Kad tokių keblumų kildavo rodo jau minėtas Krekenavos bažnyčios fundatorių sprendimas perleisti savo patronato teisę Žemaičių vyskupui. Bažnyčią funduojantys du broliai, prie kurių prisijungė ir viena bajorė su sūnumi, pareiškė jog kolicijos teisę perduoda vyskupui, nes tarp daugelio(!) kolicatorių esą dažnai kyla nesutarimų parenkant kunigą: *attendentes nostrae collationis pluralitatem in magnam semper distractionem et guerram pro eligendo pastore incurrere*.¹⁰⁵ Taigi XV a. pabaigoje, kai Žemaičių vyskupijoje dar tik pradėjo rasti pirmosios privačios fundacijos šie bajorai jau žinojo kokių keblumų paprastai kyla grupei patronų realizuojant kolicijos teisę. Tačiau panašu, kad tai net ir gana didelėms patronų grupėms pavykdavo pasiekti susitarimą. 1533 m. kandidatą Maišiagalos parapinėje bažnyčioje esančiai Šv. Trejybės altarijai užimti Vilniaus vyskupui teikė 7 bajorai,¹⁰⁶ o į Šv. Trejybės altariją tais pačiais metais – net 10 bajorų.¹⁰⁷ Pastarojo skyrimo akte nurodytos aplinkybės vis dėl to išduoda, kad parenkant kandidatą būta tam tikrų nesklandumų. Krokuvos prebendarijus ir Bonos sekretorius Valerijonas Šuškovskis Protasevičius skirtas altarista, po to kai laisva valia pasitraukė ir jam altariją užleido kai kurių patronų anksčiau pristatytas Paberžės klebonas Mikalojus Kubsas.¹⁰⁸ Taigi dalis kolicijos teisės bendrasavininkų vyskupui buvo pristatę artimiausios parapijos kleboną, bet dėl mums nežinomų aplinkybių patronai persigalvojo ir altarista pasirinko karalienės sekretorių.

Patronas turėjo teisę beneficiją rezervuoti pasirinktam asmeniui dar esant gyvam jos valdytojui, mat keliuose valdovo prezentacijų aktuose minimas dar gyvas ir savo

¹⁰⁴ M. Kosman, Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim, p. 355

¹⁰⁵ CM, Nr. 72, p. 122

¹⁰⁶ LMABRS, f. 3, b. 105

¹⁰⁷ Albertas *Chrczonowicz*, Motiejus Sungailaitis, Januška Mikalojaitis, Maišiagalos vėliavininkas Martynas Jonaitis, Albertas Bartošaitis, Gabrielius Juškaitis, Jokūbas Stankaitis, Paulius Juražičius, Aleksas Juražičius, Juška *Czuza*, LMABRS, f. 3, b. 104

¹⁰⁸ LMABRS, f. 3, b. 5

pareigas einantis tos parapijos klebonas. Žygimanto Senojo 1524 m. išduotoje prezentacijoje į Rudaminos parapiinę bažnyčią pristatomas Mykolas Vežgaila, pažymint, kad Vilniaus vyskupas siūlomą kandidatą įvesdintų po to, kai jam susitarus su dabartiniu beneficijos valdytoju pastarasis pasitrauks ir beneficija taps laisva: *Ut cum praefata ecclesia in Rudamina per cessum vel decessum dicti Mathiae Bertrandi aut alio nomine expresso in eius concordia seu contracta cum ipso Nicolao facto vacaverit.*¹⁰⁹ Mileičičių klebonui Jonui Kelkučiui dar esant gyvam, Lucko vyskupui buvo pristatyta Sebastijono Jelitovskio kandidatūra šiai beneficijai užimti, nurodant, kad jis turi būti įvesdintas, kai po J. Kelkučio mirties ar dėl kurios kitos priežasties beneficija atsilaisvinus.¹¹⁰ Prezentacijoje į Barglovo parapiją, taip pat minimas tuometinis klebonas Stanislovas Vlevskis, tačiau numatomos kitoks beneficijos atsilaisvinimo būdas – ateityje šis atsisakys parapijos: *resignaturus est <...> eundem plebanatum suum in Barłowo ad manus et ad officium Paternitatis Tuae.*¹¹¹

Pasitaikydavo ir tokių atvejų, kai valdovas būdavo klaidingai informuotas. Žygimantas Senasis klebono vietai Ramygaloje užimti pristatė M. Vežgailą nurodydamas, kad ji yra vakuojanti dėl ankstesnio klebono mirties, o po kelių mėnesių (pirmoji prezentacija išduota 1524 m. rugpjūčio 15 d., o antroji gruodžio 13 d.) išdavė naują prezentaciją pranešdamas, jog ankstesnioji neteko galios, paaiškęjus, kad tuometinis Ramygalos klebonas Jurgis tebėra gyvas. Tačiau ir antrajame dokumente valdovas savo sprendimo, Ramygalos parapiją skirti M. Vežgailai, nepakeitė, o tik nurodė kitas jo įvesdinimo į beneficiją aplinkybes – vyskupas turės tai padaryti pasitraukus dabartiniam klebonui.¹¹² Taigi ir šiuo atveju kandidatas pristatomas iš anksto, beneficijai dar nesant laisvai.

Žinoma, ne prie visų parapijų buvo kandidatų, laukiančių esamo klebono pasitraukimo, kas turėjo užtikrinti gana operatyvų klebonų pasikeitimą. Tuomet kai tokių „eilių“ nebūdavo klebonų pakeitimo procedūra galėjo užtrukti gerokai ilgiau. Prireikdavo laiko surasti tinkamą kandidatą (šitai ko gero būdavo sunkiau padaryti privatiems fundatoriams, nes valdovo ir vyskupo aplinkoje dvasininkų nestigo), pati skyrimo procedūra taip pat galėjo užsitęsti. Šias prielaidas patvirtina faktas, jog mirus Motiejui

¹⁰⁹ LM 12/12, Nr. 744, p. 585

¹¹⁰ LM 530/8, p. 65

¹¹¹ Ibid., p.69

¹¹² LM 12/12, Nr. 746, p. 588- 589

Ploniui į jo valdytą Vasiliškių parapiją naują kandidatą Žygimantas Augustas nominavo 1571 gegužės 28 d., o į Naujakiemio, kurios klebonu taip pat buvo velionis tik po mėnesio – birželio 20.¹¹³

Bažnytinė teisėje buvo numatytas būdas, kaip išvengti pernelyg ilgos vakansijos, jei koliaorius per tam tikrą laiko tarpą nesugebėdavo rasti tinkamo kandidato beneficijai užimti. Tuomet koliacijos teisė pereinavo popiežiui. 1529 m. Poznanės vyskupijos klierikas Baltramiejus *Ganthowsky* popiežiaus prašė suteikti jam Krekenavos prapinę bažnyčią, kuri vakuoja jau tiek laiko, kad jos koliacijos teisė, pagal Laterano susirinkimą, priklauso popiežiui.¹¹⁴

Apsukresni dvasininkai pasirūpindavo apeidami patronus tiesiai iš popiežiaus išsirūpinti geidžiamą beneficiją. 1468 m. Dambrovos rektorius Andriejus Falislavo sūnus popiežiaus prašė suteikti jam Geboniovo (nenustatyta vietovė) parapiją, kurią neteisėtai valdo Jonas Višnislavo sūnus.¹¹⁵

1.3.2. Klebono skyrimas

Prezentacija tebuvo, nors ir svarbiausias, bet tik vienas iš klebono ar altaristos skyrimo etapų, po kurio sekė vyskupo sutikimas beneficiją skirti patrono/ų pasiūlytam kandidatui, o paskutinis žingsnis į pilnateisį parapinės ar kitos bažnytinės beneficijos valdymą buvo kandidato įvesdinimas į ją, atliekamas vyskupo įgaliotų dvasininkų.

Klebonų skyrimo aktų pavyko rasti kur kas mažiau nei prezentacijų, o apie įvesdinimo procedūrą šaltinių visai nėra, todėl nelabai įmanoma nustatyti kiek vidutiniškai praeidavo laiko nuo kandidato teikimo iki jo įvesdinimo į parapinę bažnyčią.

Vyskupo ar kito šiuos įgaliojimus turėjusio dvasininko išduoti klebono ar altaristos skyrimo į beneficiją raštai, kaip ir prezentacijos, turėjo nusistovėjusį formuliarą, tačiau čia dažnai pateikiama daugiau specifinės, konkrečią situaciją atspindinčios informacijos. 1533 m. Maišiagalos parapinės bažnyčios Šv. Martyno altoriaus altaristos skyrimo rašte,

¹¹³ LM 530/8, Nr. 85, p. 79, Nr. 89, p. 81

¹¹⁴ CM, Nr. 144, p. 222 - 224

¹¹⁵ KDKW, Nr. 249

pažymima, kad būta ir kito kandidato,¹¹⁶ 1546 m. Upninkų klebono – kad Mikalojaus Radvilos prezentaciją pristatė jo prokuratorius ir Kėdainių altarista¹¹⁷.

Skyrimo raštas buvo adresuojamas tos bažnyčios į kurią skiriamas klebonas ar altarista kunigams ir/ arba gretimų parapijų kunigams. Pvz., skiriant Lipos kleboną kreipiamasi į Išskoldės ir Nesvyžiaus klebonus bei jų vikarus,¹¹⁸ Maišiagalos altaristą – į Maišiagalos vikarus,¹¹⁹ Upninkų kleboną – į Žeimių ir Musninkų klebonus ir altaristas bei į Upninkų altaristą¹²⁰, Krekenavos altaristą – į Krekenavos vikarus ir altaristas¹²¹. Jie paprastai ir tapdavo paskyrimo vykdytojais – *executores*. Popiežius įvesdinimo į parapinę beneficiją skirdavo aukštuosius dvasininkus: 1567 m. Pijus V įvesdinti Jurgį Ticinijų į Viduklės parapiją nurodė Amerino, Vilniaus vyskupams ir Lucko dekanui.¹²²

1.4. Patronato teisės įtaka personalinei parapiinės dvasininkijos sudėčiai

Ženkli valdovo ir bajorų funduotų parapiinių bažnyčių kiekybinė persvara pačios Bažnyčios patronato atžvilgiu atvėrė galimybes pasauliečių asmeninių interesų realizavimui naudojantis teise pristatyti sau priimtina kandidatą klebono vietai užimti. S. Litakas tvirtina, jog XVI a. II p. Abiejų Tautų Respublikoje katalikų Bažnyčios pakrikimu naudojosi netgi bajorai katalikai, siekdami išlaikyti bažnyčiai užrašytą turtą savo įtakoje. Dažnai būdavo nesirūpinama vyskupo aprobacija ir klebonais skiriami nedideliu atlygiu pasitenkinantys keliaujantys bei atsitiktiniai dvasininkai, o kartais pasitaikydavo net gi tokių atvejų, kai klebono pareigas, traktuojamas tik kaip pajamų šaltinį, bajoras pasilaikydavo sau arba atiduodavo mažamečiui sūnui, rūpinimąsi sielovada pavesdamas menkai apmokamam vikarui.¹²³ Patrono- bajoro kaip bažnyčios šeimininko savimonę atspindi ir ankščiau minėti parapiinės bažnyčios ir kai kada net jos klebono įvardinimai kaip savų.

¹¹⁶ LMARS, f. 4, b. 5

¹¹⁷ VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 269 v.

¹¹⁸ LMABRS, f. 6, b. 113

¹¹⁹ LMABRS, f. 4, b. 5

¹²⁰ VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 269 v.

¹²¹ CM, Nr. 205, p. 305

¹²² CM, Nr. 255, p. 368, 369

¹²³ S. Litak, *Od reformacji do oświecenia Kościoł katolicki w Polsce nowożytnej*, p. 102

Tokių atvejų, kai parapinę beneficiją aptarnavo pats patronas Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose aptikta vos keletas. 1508 m. Vilniaus kanauninkas ir Varnėnų klebonas Andriejus Svyriškis (Svyrių kunigaikštis Andriejus Petkevičius) iš savo turto apdovanojo šią, jo protėvių įkurtą bažnyčią.¹²⁴ T. Pekulas vizituodamas Žemaičių vyskupiją išsiaiškino, jog altariją Kražių parapijėje bažnyčioje jau dvyliką metų laiko bajoras Albertas Semaškavičius, kuris nors seniai buvo sekuliarizavęsis ir vedęs, bet grąžinti savo valdomą beneficijos dalį pažadėjo tik tuo atveju, jei šitaip pasielgs ir kitas koliaorius (*alter nobilis, similiter collator*).¹²⁵

Z. Ivinskio nuomone, LDK valdovas taip pat visų pirma paisė savo interesų ir ne visada atsižvelgdavo į kandidatų tinkamumą.¹²⁶ Tačiau jis turėjo bent jau vieną formalų kriterijų, pagal kurį turėjo parinkti kandidatus į jo patronatui priklausančias bažnyčias. 1447 m. gegužės 2 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero išduotoje žemės privilegijoje jis įsipareigojo į visas vakuojančias jo patronatui priklausančias bažnytnines beneficijas teikti LDK indigenus, ir tik tuomet, o jei tokių tinkamų neatsirastų, siūlyti naudingus ir garbingus kitataučius.¹²⁷

Deja, šaltiniuose neaptinkamos užuominos kokiomis aplinkybėmis paprastai būsimas klebonas galėjo patekdavo į patrono akiratį, išskyrus pavienes užuominas valdovo prezentacijose. Tuo tarpu rekonstruoti kokiais būdais galėjo užsimegzti bajorų santykiai su jų globojamų bažnyčių klebonais yra kur kas sunkiau. Kartais bajorai „nužiūrėdavo“ kaimyninėje parapijoje dirbusį kunigą. Bajorams papildomai aprūpinus Paberžės bažnyčią ir ją pakėlus į parapinės rangą (iki tol ši bažnyčia buvo Maišiagalos filija) koliaoriai klebonu pasirinko Maišiagas altaristą Petrą Bagdonavičių.¹²⁸ 1533 m. minimas Porozavo ir Lyskovo klebonas Stanislovas, kuris 1511 m. paminėtas kaip Porozavo klebonas.¹²⁹ Lyskove bažnyčią buvo funduota 1527 m.¹³⁰ Tikėtina, kad kaimyninio miestelio klebonas fundatorių buvo pasirinktas pirmuoju Lyskovo klebonu. 1524 m. Šalčininkų (Didžiųjų)

¹²⁴ RDDW, p. 252

¹²⁵ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 248

¹²⁶ Z. Ivinskis, Rinktinai raštai T. IV, p. 490

¹²⁷ *non alium vel alios presentare debemus, nisi Magni Ducatus nostri Lithuania indigenam, si idoneitate et morum maturitate fuerit compertus; sin alter, tunc alterius nacionis personam utilem et honestam ac congruam, que posset presse et podesse, deimus presentare* (KDKW, p. 750)

¹²⁸ KDKW, Nr. 548, p. 645

¹²⁹ Pergamentų katalogas, Nr. 189, p. 81; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 163 v.

¹³⁰ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 69

klebonas Mikalojus, prieš tai buvęs Turgelių klebonu.¹³¹ Šie du miesteliai taip pat įsikūrę gana arti vienas kito. Tikėtina, kad Šalčininkų bažnyčios patronai nesunkiai “persiviliojo” gretimo parapijos kleboną. Tiesa ne visai aišku kuom, nes Turgelių parapija buvo trigubai turtingesnė – jos beneficijai priklausė 25 dūmai, o Šalčininkų – tik 8.¹³² Galbūt tai dar viena užuomina, kad fundacija užrašyta žemės valda nebūtinai buvo pagrindinis kunigo pajamų šaltinis.

Siekiant sukonkretinti istoriografijoje dažnai kartojamą teiginį, jog valdovas nesivaržydavo dvaro tarnautojus paskatinti parapinėmis beneficijomis, čia pateikiamas sąrašas klebonų, ėjusių tarnybas valdovo dvare (žr.1 priedą). Į lentelę neįtraukti tokių tarnybų ir klebonijų turėję aukštieji dvasininkai, nes tuomet tektų nagrinėti ir pastarųjų bažnytinės karjeros aplinkybes, o tai ne tiek padėtų atskleisti klausimą, kiek įvestų papildomos painiavos. Sąraše dominuoja Žygimanto Augusto aplinkos žmonės. Palyginti kuklus ir klebonų ėjusių tarnybas Žygimanto Senojo dvare sąrašas: du sekretoriai, du notarai ir vienas gydytojas, su šia aplinka turėjo būti susijęs ir Bonos sekretorius. Tuo tarpu Žygimanto Augusto dvaro tarnautojų gavusių valdovo globojamas parapines beneficijas sąrašas kur kas ilgesnis ir įvairesnis: keturi tarnai, trys kapelionai, du kantorai, du gydytojai ir vienas muzikantas. Įdomi parapijų, kurių klebonai turėjo tarnybą valdovo dvare turtingumo statistika: iš penkiolikos tokių parapijų penkių aprūpinimas buvo labai skurdus, trijų – vidutiniškas, dviejų turtingas, dviejų labai turtingas ir vienos skurdus.¹³³ Tai, kad turtingų ir labai turtingų parapijų, kuriuose turėjo klebonauti valdovo tarnautojai, buvo per pus mažiau nei menkia aprūpintų, galima paaiškinti ne tik jų mažesne dalimi tarp visų parapijų, bet ir tuo, kad turtingo parapijos daugeliu atveju buvo rezervuotos didesne valdovo malone besinaudojusiems dvasininkams, kurie išskildavo iki kapitulos narių ar net vyskupų (apie tai žr. skyriuje Parapinės beneficijos bažnytinės karjeros perspektyvoje ir bažnytinių beneficijų akumuliacijomis).

Iš to, kad tarp valdovo siūlytų kandidatų esama tiek jo dvare įvairias tarnybas ėjusių asmenų, galima daryti prielaidą, kad didysis kunigaikštis parapines beneficijas traktavo, kaip vieną iš būdų pasižymėjusius tarnautojus paskatinti papildomu pajamų šaltiniu. Tokias išvadas taip pat netiesiogiai gali patvirtinti ir tai, kad kai kurie valdovo

¹³¹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 271 v.

¹³² J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p.103, 104

¹³³ Duomenys apie parapijų aprūpinimą paimti iš J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 102- 105

vyskupui pristatomi kandidatai teturėjo mažuosius šventimus, o laikyti mišias, laiminti bei teikti visus sakramentus kanonų teisė leido tik kunigams¹³⁴. Informacija apie kandidato turimus šventimus prezentacijose nurodoma ne visada, todėl šio klausimo neįmanoma visiškai tiksliai atskleisti. Žinomi 8 atvejai, kai nurodyta kokius šventimus turi teikiamas kandidatas, iš jų 4 buvo kunigai (tarp jų du valdovo kapelionai)¹³⁵, o 4 turėjo tik mažuosius šventimus (tarp jų vienas kantorius ir vienas tarnas).¹³⁶

Atsižvelgiant į tendenciją, jog valdovas į savo patronatui priklausančias parapiškas bažnyčias nominuodavo savo aplinkos žmones, savo dvaro tarnautojus ir/ ar jo protekciją besinaudojančius dvasininkus, galima numanyti, kad šias bažnyčias turėjo aptarnauti daugiau negu vidutiniškai išsilavinę žmonės. Kita medalio pusė yra jų rezidavimo problema, kuri neišvengiamai turėjo būti aktuali kelias tarnybas derinusiems klebonams.

Galima manyti, kad valdovas savo favoritams kartais sugebėdavo išrūpinti net ir bajorų patronatui priklausančias bažnytines beneficijas. Septyni Maišiagalos parapiškos bažnyčioje buvusios Šv. Trejybės altarijos patronai 1533 m. teikdami į ją Krokuvos kanauninką Motiejų iš Makolino, užsimena kad jį pristato karalienės Bonos prašymu: *ad postulationem [...] Bonae dei gratia Reginae Poloniae...*¹³⁷ Įdomi detalė šioje situacijoje yra ta, kad tų pačių metų rugpjūčio 6 d. į šios bažnyčios kitą, Šv. Martyno altariją kitų bajorų grupė teikė taip pat su karaliene susijusį asmenį – tuometinį Krokuvos prebendorių ir jos sekretorių Valerijoną Protasevičių, kuris, kaip žinia vėliau padarė ištisą išpūdingą karjerą. Sunku rasti paaiškinimą kaip ir kodėl karalienė buvo susijusi su šiais teikimais, galbūt lėmė, tai kad valdovo patronatui priklausė pati Maišiagalos parapiškos bažnyčia.

Istoriografijoje dažnai kartojama, kad pasauliečių, tiek valdovo, tiek bajorų, galimybė kištis į bažnytinius reikalus turėjo neigiamos įtakos užtikrinant, kad parapijiečiai gautų tinkamus religinius patarnavimus iš juos teikti pasirengusio bei reziduojančio kunigo. Tačiau savo proteguojamus asmenis bažnytinėmis beneficijomis nevengdavo

¹³⁴ Historia chreścijaństwa, p. 233

¹³⁵ Motiejus Brulinskis siūlytas į Filipovo parapiškos bažnyčią 1567 m. (LM 530/8, Nr. 61, p. 62); Žygimanto kapelionas Stanislovas Petronis – į Žoludeko 1568 m. (LM 530/8, Nr. 66, p. 66); Albertas Lipovskis – į Barglovo 1568 m. (LM 530/8, Nr. 73, p. 69); Žygimanto Augusto kapelionas Stanislovas iš Rohatino – į Barglovo 1570 m. (LM 530/8, Nr. 91, p. 81)

¹³⁶ Stanislovas Jelitovskis teiktas Meličičeno parapiškos bažnyčią 1568 m. (LM 530/8, p. 65); Žygimanto Augusto kantorius Baltramiejus Žninas – į Iščiolnos 1570 m. (LM 530/8, p. 78); Mikalojus Zaleckis – į Naujadvario 1571 m. (LM 530/8, p. 80- 81); Žygimanto Augusto tarnas Adomas Nieborskis – į Maišiagalos, 1571 m. (LM 530/8 p. 82)

¹³⁷ LMABRS, f. 3, b. 105

apdovanoti ir vyskupai 1562 m. minimas Zarasų klebonas Motiejus Volskis, kuris taip pat ėjo ir Vilniaus vyskupo virtuvininko pareigas.¹³⁸

Net aukščiausias Romos katalikų Bažnyčios hierarchas popiežius savo malonę jo aplinkoje veikusiems dvasininkams galėdavo išreikšti parapiinės beneficijos suteikimu. 1567 m. Pijus V savo skutiferą bei dvariškį, Lenkijos karaliaus įgaliotinį prie Apaštališkojo Sosto, abiejų teisių daktarą Jurgį Ticinijų skyrė Viduklės klebonu.¹³⁹ Nors skyrimo dokumente pabrėžiama, kad J. Ticinijus yra tinkamas kandidatas, atitinkantis Tridento bažnytinio susirinkimo suformuluotus kriterijus, tačiau akivaizdu, jog šis dvasininkas negalėjo išpildyti vieno iš svarbiausių šiame susirinkime iškeltų reikalavimų klebonams – reziduoti prie savo parapijos.

¹³⁸ LDK dvasininkai

¹³⁹ Bažnytinis pareigūnas, kuris neša herbinį skydą prieš vyskopus (Janusz Sondel, Słownik łacińsko-polski : dla prawników i historyków, 2003).

2. PARAPINĖ DVASININKIJA BAŽNYTINĖS HIERARCHIJOS STRUKTŪROJE

2.1. *Parapijose veikę dvasininkai*

Mažiausioje Bažnyčios teritorinės struktūros ląstelėje – parapijoje dirbusią dvasininkiją sąlygiškai galima suskirstyti į beneficijas turėjusius (klebonai, prepozitai, altaristos, kapelionai) ir jų samdytus kunigus (vikarai, bažnyčios tarnai, mokytojai, mansinjonarijai, garcialistos). Pirmieji savo ruožtu gali būti suskirstyti į sielovadinius (klebonas, prepozitas) ir nesiелovadinius (altarsita, kapelionas). Sielovadines beneficijas turėję dvasininkai buvo atsakingi už parapijiečių sielovadą, o nesiелovadinių pareigos apsiribojo nustatyto mišių skaičiaus laikymu prie beneficijos altoriaus.

2.1.1. Klebonai

Egzistuojanti klebonų skyrimo tvarka, sudarė prielaidas savotiškai dvigubai priklausomybei. Mat pagal Bažnyčios hierarchinę sistemą jis buvo pavaldus ir atskaitingas vyskupui, o patronato teisė formavo tokią situaciją, kad patronas taip pat galėjo aktyviai dalyvauti su bažnyčia susijusių dalykų tvarkyme ir tiesiogiai ar netiesiogiai kontroliuoti ją aptarnaujančią kleboną. Tai netiesiogiai nurodo gana dažnai sutinkami atvejai, kai bajorai “savinasi” savo funduotą bažnyčią ar net kleboną. Koliatorių galia atsiskleidė šalyje plintant protestantiškosios konfesijos. Remdamiesi patronato teise protestantais tapę katalikiškų bažnyčių koliatoriai jas paversdavo protestantiškomis bažnyčiomis, o senąjį kleboną išvarydavo arba priversdavo atlikinėti protestantiškas pamaldas.¹⁴⁰

Klebono įprastos pareigos buvo laikyti Šv. Mišias, teikti sakramentus (iki Reformos dažniausiai buvo teikiami keturi sakramentai: krikštas, santuoka, išpažintis ir Eucharistija),

¹⁴⁰ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 165

sekmadieniai ir šventadieniai sakyti pamokslus bei katekizuoti vaikus, į paskutinę kelionę palydėti mirusiuosius.¹⁴¹

Prepozitais vadinti koleginių (bažnyčios, kurių bendruomenę sudarydavo kanauninkai), mansionarinių, špitolinių ir vienuolynų bažnyčių rektoriai. Koleginė bažnyčia Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose tebuvo viena – Naujųjų Trakų. Įtartiname Vytauto 1409 m. privilegijos transumptė minima, kad iš šios bažnyčios fundacija garantuoja trijų bažnyčios tarnų, dviejų kanauninkų, kitaip prebendorių, ir klieriko, kitaip mokytojo, išlaikymą.¹⁴² Žygimantas Senasis 1524 m. koleginę bažnyčią transformavo į masionarinę.¹⁴³

Vienuolynų parapiinių bažnyčių Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose nebuvo daug. 1390 m. Jogaila Bistryčioje įkūrė Šv. Augustino reguliariusius kanauninkus, kuriems 1391 m. perleido ir Medininkų parapiinės bažnyčios beneficiją su teise Bistryčios prepozitui skirti Medininkų klebonu kurį nors iš brolių.¹⁴⁴ 1526 m. Žygimantas Senasis, neapsikentęs brolių aplaidumo, abi šias bažnyčias atėmė iš reguliariųjų kanauninkų ir perleido Vilniaus katedros sufraganų ir vikarų išlaikymui.¹⁴⁵ Apie 1410 m. Vytautas Senuosiuose Trakuose funduotiems benediktinams suteikė parapiinės bažnyčios teises.¹⁴⁶

Gana sunku ką nors konkretnesnio pasakyti apie mansionarines bažnyčias, nes parapijų tinklo klostimuisi skirtuose istorikų darbuose jos nėra išskirtos. Mansionarijos XV II p.– XVI a. I p. buvo Iškoldės, Yvijos, Trobų, Naujųjų Trakų, Mūrinių Geranainių, Volpos ir Ašmenos parapiinėse bažnyčiose.¹⁴⁷

¹⁴¹ L. Jovaiša, Religinis gyvenimas viduramžių Žemaitijoje

¹⁴² KDKW, Nr. 50, p. 76

¹⁴³ LM 12/12, Nr. 720, p. 558- 559

¹⁴⁴ KDKW, Nr. 18, p. 32; KDKW, Nr. 19, p. 33

¹⁴⁵ LM 12/12, Nr. 766, p. 611, 612

¹⁴⁶ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 61

¹⁴⁷ 1471 m. Mikalojus Nemiraitis testamentu savo funduotos Iškoldės parapiinės bažnyčios patronato teisę po savo mirties perleido Vilniaus vyskupui Jonui, įpareigodamas jį skirti prepozitą ir mansionarius bei kompetentingus bažnyčios tarnus (KDKW, Nr. 271, p. 317). 1499 m. Ldk Aleksandro maršalka Jonas Petrakis Manvydaitis fundavo mansinjonariją Yvijos bažnyčioje (KDKW, Nr. 462, p. 540, 541) Čia esanti monsionarija minima ir 1518 m. Stanislovo Petraičio, Kiškos našlės Sofijos testamente (Pergamentų katalogas, Nr. 224, p. 94). Trobų masionarius paminėtas 1510 m.(MABRS, f. 6, b. 97). 1545 m. Geranainių-Subatnikų klebonas bylinėjosi su Mūrinių Geranainių monsionarija (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 179). 1525 m. minimas Volpos mansionarius (L. Jovaošos medžiaga). 1484 m. minimas Ašmenos prepozitas (KDKW, Nr. 340, p. 395).

Vienos parapiinės klebonas turėjo ypatingą infulato titulą.¹⁴⁸ Tokį titulą Albertas Goštautas išrūpino savo tėvonijoje Mūriniuose Geranainyse pastatytos parapiinės bažnyčios klebonui.¹⁴⁹

2.1.2. Mansionarijai

Mansionarijai buvo Švč. M. Marijos valandas skirta giedoti asmenų grupė, turinti savo atskirą fundaciją.¹⁵⁰ Kaip jau minėta, tokią fundaciją turinčios parapijos klebonas būdavo vadinamas prepozitu. Mansionarijų skaičius įvairavo priklausomai nuo fundatoriaus valios. Naujų Trakų koleginę bažnyčią transformuodamas į masionarinę Žygimantas Senasis nurodė, kad čia turi būti šeši masionarijai.¹⁵¹ Yvijos bažnyčioje išlaikymas buvo užrašytas keturiems mansionarijams.

2.1.3. Bažnyčios tarnai plačiąją prasme

XVI a. pastebima tendencija, jog fundatoriai rūpinasi, kad parapiinės beneficijos turi būti tiek aprūpintos, kad pajamų pakaktų ne tik pačiam klebonui, bet ir bent vieno kito kunigo (vikaro, bažnyčios tarno ar mokytojo) išlaikymui. G. Błaszczukas pastebi, jog klauzulė, kuria klebonas įpareigojamas laikyti vikarą ir bažnyčios tarną, Žemaičių vyskupijos bažnyčių fundacijose pasirodo XVI a. pr., XVI a. pab. ji šiek tiek kinta – nebeminimas vikaras, o tik mokyklos rektorius ir bažnyčios tarnas. Tokią modifikaciją istorikas aiškina tuo, kad įgyvendinant Tridento Bažnytinę reformą ir griežčiau reikalaujant klebonų asmeninio rezidavimo parapijoje, vikarų kaip jų pavaduotojų reikšmė numenko.¹⁵² Vilniaus vyskupijos parapinių bažnyčių fundacijose donatoriai pageidavimas, jog klebonas laikytų vikarą, pradedamas sutikti nuo XV a. vid., tačiau šios tendencijos tolesnė plėtotė laukia atskiros tyrinėtojų dėmesio. Patys

¹⁴⁸ Infulatas – katalikų dvasinikas, kuris gali neturėti vyskupo šventimų, bet turėti teisę nustatytomis dienomis liturginių apeigų metu naudoti vyskupiškus rūbus bei insignijas. Tokia privilegija popiežiaus gali būti suteikiama už nuopelnus dvasininkui asmeniškai arba kuriai nors kokrečiai bažnyčiai (infulatūrai), kurios kiekvienas klebonas infulato garbės teisės (Vydas Dolinskas, Gotikos epochos Vilniaus Katedros lobynas. Istorinės pastabos // Lietuvos didžiosios kunigaikštystės gotika: sakralinė architektūra ir dailė. Vilnius, 2002, p. 238).

¹⁴⁹ V. Dolinskas, Gotikos epochos Vilniaus Katedros lobynas, p. 230

¹⁵⁰

¹⁵¹ LM 12/12, Nr. 720, p. 558- 559

¹⁵² Błaszczuk G., Diecezja żmudzka, p. 213- 214

klebonai, patrono prašydami papildomos donacijos, neretai beneficijos skurdumą nusakydavo skundu, jog trūksta lėšų dar bent vieno kunigo išlaikymui.¹⁵³

Deja, apie nebeneficinius parapijos dvasininkus šaltiniuose galima rasti tik itin skurdžių duomenų – tokių kunigų egzistavimą patvirtinančius įrašų su jų vardais ir pareigomis liudytojų sąrašuose arba lakoniškų klauzulių bažnyčių fundacijose, nurodančių samdyti vikarą ir/ar kurį kitą bažnyčios tarną.

2.1.3.1. Vikarai

Vikaras (šaltiniuose *vicarius*, kiek rečiau *commendarius*) buvo klebono padėjėjas, o jei šis nereziduodavo – pavaduotojas.¹⁵⁴ Sprendimas samdyti vikarą priklausė ne tik nuo asmeninės klebono valios, kaip jau minėta, gana dažnai tai daryti jį įpareigodavo bažnyčios fundatorius, numatydamas atskirą vikaro aprūpinimą arba nurodydamas jį išlaikyti iš bendrų bažnyčios pajamų.¹⁵⁵

Iki katalikiškosios Reformos inspiruotų permainų visoje Europoje buvo paplitęs reiškinys, jog klebonai, save traktuodami tik kaip beneficijos administratorius, vengdavo priimti kunigo šventimus, o dvasines pareigas patikėdavo menkai apmokamiems vikarams.¹⁵⁶ Z. Ivinskis nurodo, kad tokia padėtis buvo ir LDK.¹⁵⁷

Vikarų pareigas J. Lebedys nusakė teiginiu, kad bemoksliai vikarai, tiesiogiai susidurdavę su liaudimi, atlikdavo minimalias bažnytines ceremonijas.¹⁵⁸ Kai kuriuose fundacijų aktuose galima aptikti fragmentiškų ir apibendrintų užuominų apie klebonų pavaduotojų

¹⁵³ 1511 m. Semeliškių klebonas kreipėsi į valdovą, dėl to, kad neseniai įkurtos Žiežmarių bažnyčios aprūpinimas esąs toks menkas, jog ten negalima laikyti nei kunigo nei tarnų (LM Knyga Nr. 9 (1511- 1518) Užrašymų knyga 9 (toliau LM 9/9), Vilnius, 2002, p. 110- 111). 1542 m. Šeduvos klebonas valdovui skundėsi, jog negali išlaikyti nei kunigų, nei mokinių (CM, Nr. 193, p. 292) Karalienė Bona 1555 m. apdovanojo Jurbarko parapiinę bažnyčią susirūpinusi, jog čia nėra galimybių išlaikyti vikarą, bažnyčios tarnus ir mokytoją (CM, Nr. 217, p. 321). Žoludeko klebonas Motiejus Baptista savo bažnyčios patrono Žygimanto prašė padidinti totorių išpuolių nualintos parapijos pajamas, kad būtų geresnis klebono ir bažnyčios tarnų išlaikymas (LM 12/12, Nr. 777, p. 628).

¹⁵⁴ Błaszczak G., Diecezja żmudzka, p. 227

¹⁵⁵ Įpareigojimus laikyti vikarą ir/ ar bažnyčios tarną aptinkame šių parapijų bažnyčių apdovanojimo aktuose: Obolšos 1387 (KDKW, p. 19), Medilo 1457 (KDKW, p. 253), Stažyno 1474 (KDKW, p. 334), Volpos 1478 (KDKW, p. 363), Loško 1489 (KDKW, p.421), Gorodyčio 1494 (KDKW, p. 487), Vido 1498 (KDKW, p. 527), Kalinuvkos 1511 (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 114v.), Senosios Žagarės 1523 (G. Błaszczak, Diecezja żmudzka, p. 227), Joniškio 1526 (CM, p. 207), Saločių 1528 (CM, p. 213), Narevo 1528 (LM 12/12, p.616), Žoludeko 1529 (LM 12/12, p. 628), Nočios 1529 (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 159v.), Gegužinės 1530 (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 161r.), Sedos 1538 (CM, p. 281), Šiaulėnų bažnyčios fundacijoje nurodyta išlaikyti net 3 vikarus 1518 (CM, p. 200).

¹⁵⁶ Ks. M. Banaszak, Historia kościoła katolickiego w średniowiecze, Warszawa, 1987, p. 327; S. Litak, Od reformacji do oświecenia Kościoła katolicki w Polsce nowożytnej, p. 102

¹⁵⁷ Z. Ivinskis, Rinktiniai raštai T. IV, p. 489

¹⁵⁸ J. Lebedys, Mikalojus Daukša, p. 175

pareigas. Volpos bažnyčios fundatorius nurodo klebonui laikyti vikarą pagalbai- *vicarium pro adiuvento continuo habeat*.¹⁵⁹ Dažnai fundacijose paminima, jog įpareigojimą laikyti nurodytą mišių skaičių klebonas gali vykdyti pats arba tai pavesti vikarui – *per se aut per vicarium*. 1496 m. Salako bažnyčios fundatorius pageidavo, kad mišias laikytų klebonas drauge su savo vikarais, kurių pagal fundaciją bažnyčioje turėjo būti net trys.¹⁶⁰ Tokį pat norą 1518 m. išreiškė Šiaulėnų bažnyčios fundatorius.¹⁶¹ Vikaro, kaip klebono pavaduotojo statusą ir pareigas, taikliai nusako vienos bajorės testamente sinonimiškai vartojami terminai *vicerektor* ir *vicarius*, kuriais čia įvardijamas tas pats asmuo.¹⁶²

Nors pasitaikydavo kad vienoje bažnyčioje tarnaudavo keletas vikarų, bet, kaip pastebi G. Błaszczykas, tai būdavo išimtiniai atvejai ir retai kada klebonas laikydavo daugiau nei vieną pavaduotoją. Didesnis vikarų skaičius galėjo būti tik didelėse ir turtingose parapijose, kuriuose būta altorių, mat vikarai taip pat galėdavo eiti altaristos pareigas.¹⁶³

2.1.3.2. Kiti kunigai

Galima daryti prielaidą, jog didesnėse ir turtingesnėse parapijose religinius patarnavimus teikdavo ne tik klebonas su savo pagalbininku vikaru, bet ir kiti dvasininkai. Taip manyti leidžia keliuose parapiinių bažnyčių apdovanojimo aktų sutiktas fundatoriaus pageidavimas. Saločių bažnyčią įsteigiančiame dokumente klebonui nurodyta be vikaro taip pat išlaikyti žemesnių šventimų klieriką arba kitaip magistrą (*inferiorem clericum alias magistrum*)¹⁶⁴; laikyti du klierikus įpareigoja Vidžių bažnyčios fundatorius¹⁶⁵; Gegužinės bažnyčios donacijoje užsiminta, kad ją turi aptarnauti klebonas su klieriku (*cum clerico*)¹⁶⁶. Žinoma negalima neatsižvelgti į tai, kad reali padėtis ne būtinai visada atitikdavo pageidautiną.

Kad ir praktikoje pasitaikydavo, jog vieną bažnyčią aptarnaudavo keletas kunigų, galėtų įrodyti Kražių miestelio gyventojų nusiskundimas vizitatoriui T. Pekului, jog bažnyčia esanti apleista, kai tuo tarpu anksčiau čia būdavo net dvylika kunigų (*sacerdotes*) neskaitant

¹⁵⁹ KDKW, p. 363

¹⁶⁰ KDKW, p. 511

¹⁶¹ CM, Nr. 128, p. 200, 201

¹⁶² 1510 m., duota Graužiškėse?, VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 103v.

¹⁶³ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 227

¹⁶⁴ CM, Nr. 136, p. 213

¹⁶⁵ KDKW, p. 527

¹⁶⁶ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 161r.

klebono.¹⁶⁷ 1502 m. Polonkos brolijos įsteigimo dokumento liudininkų sąrašė minimas Išskoldės klebonas Motiejus, altarista Stanislovas ir naujas kunigas (*novus sacerdotus*) Ambraziejus.¹⁶⁸ 1524 m. Žygimantas Senasis, prijungdamas Eišiškių parapiinę bažnyčią prie Naujųjų Trakų prepozitūros, Trakų prepozitui nurodė Eišiškėse laikyti du kunigus ir mokytoją, o per šventes nurodo atvykti ir pačiam prepozitui, o jei negalėtų tai atsiųsti trečią kunigą.¹⁶⁹

2.1.3.3. Bažnyčios tarnai siaurąją prasme

Dažnai, kai fundatoriai kleboną įpareigodavo laikyti vikarą, greta paminimas ir bažnyčios tarnas – *minister ecclesiae*. J. Ochmański teigia buvus tokius tarnus: patarnaujantis klebonui, vargonininkas, kantorius bei mokytojas. Kaip pavyzdį tyrinėtojas nurodo 1611 m. Jeronimo Chodkevičiaus privilegiją Raseinių bažnyčiai.¹⁷⁰ Tuo tarpu G. Błaszczykas, kiek nuodugniau apžvelgęs galimą šios sąvokos turinį, išskyrė plačiąją ir siaurąją jos reikšmes. Pirmuoju atveju bažnyčios tarnu gali būti pavadintas bet kuris su bažnyčia susijęs ir klebonui pavaldus asmuo, tiek dvasininkas (vikaras, klierikas), tiek pasaulietis. Tačiau tyrinėtojas teigia, jog kur kas dažniau terminas *minister ecclesiae* taikytas mokytojui, kuris taip pat padėdavo klebonui bažnyčioje ir tikriausiai ne visada būdavo kunigas.¹⁷¹

Plataus ir apibendrinančio turinio *minister ecclesiae* reikšmę patvirtina keletas fundacijų. Saločių bažnyčios fundacijos dokumente klebonas įpareigojamas išlaikyti bent du tarnus – vieną kunigą vikarą ir vieną žemesnius šventimus turintį kunigą kitaip mokytoją (*unum presbyterum vicarium et alium inferiorem clericum alias magistrum*).¹⁷² Žoludeko bažnyčios fundacijoje numatomos atskiros pajamos bažnyčios tarnams, kaip galimus variantus paminint vikarą ir kitus tarnus: *ex quibus servitores ecclesiae ut puta vicarius et caeteri ministri*.¹⁷³

Fundacijų medžiaga suponuoja nuomonę, kad XVI a. parapiinę bažnyčią paprastai aptarnavo trys asmenys: klebonas, vikaras ir bažnyčios tarnas (arba mokytojas). Tačiau, G. Błaszczykas atsižvelgdamas į visuotinį kunigų trūkumą LDK vyskupijose, tvirtina, jog tai tebuvo idealus modelis, retai kada realizuojamas praktikoje.¹⁷⁴

¹⁶⁷ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p.184

¹⁶⁸ KDKW, p. 626

¹⁶⁹ LM 12/12, Nr. 720, p. 559

¹⁷⁰ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 91

¹⁷¹ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 214

¹⁷² CM, Nr. 136, p. 213

¹⁷³ LM 12/12, p. 628

¹⁷⁴ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p.214

2.1.4. Gracialistos

Gracialista buvo konkrečioje bažnyčioje dirbantis kunigas, kuri neturėjo beneficijos, neišlaikė jo ir klebonas. Pragyvendavo toks kunigas iš aukų surinktų už religinius patarnavimus.¹⁷⁵ Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose aptariamu laikotarpiu taip pat būta šių dvasininkų, tačiau ištis nedaug. Pavyko aptikti vos keletą: 1529 m. minimas Polonkos gracialista, 1523 m. Žemaičių vyskupijoje veikė gracialista Jonas.¹⁷⁶

2.1.5. Altaristos ir kapelionai

Parapinėje bažnyčioje taip pat galėjo veikti nuo klebono nepriklausomi kunigai, turėję savarankiškas altarijų beneficijas. Jas sudarė bažnyčioje pastatytas atskiras altorius ir aprūpinimas, kurį gaudavo jį aptarnaujantis kunigas už nurodyto mišių skaičiaus laikymą. Vilniaus vyskupijoje altarijų steigimas buvo kur kas populiariesnis, nei visoje Gniezno arkivyskupijoje. XVI a. vid. altarijos buvo net 32 % visų Vilniaus vyskupijos parapinių bažnyčių, tuo tarpu, kai Gniezno arkivyskupijoje jų skaičius nesiekė net 10 %.¹⁷⁷ Beveik trečdalyje (29 %) Vilniaus vyskupijos parapinių bažnyčių, kuriuose buvo įsteigtos altarijos jų būta daugiau nei viena – nuo 2 net iki 6. Žemaičių vyskupijoje altarijas turėjo 22 % parapinių bažnyčių, G. Błaszczyko duomenimis čia buvo įsteigta 20 altarijų 9 bažnyčiose.¹⁷⁸

Kaip rodo šaltinių terminija, XVI a. dar nebuvo visiškai išsikristalizavusios altarijos ir koplyčios sampratos, nes altarista labai dažnai įvardijamas kaip *altarista seu capelianus*, o altarija *altaria seu capelania*.

Kaip minėta, altarija buvo savarankiška bažnytinė beneficija, su parapine bažnyčia susijusiu tik tiek, kad glaudėsi po jos stogu, todėl altarista buvo nepriklausomas nuo klebono. Dažnai altarijų fundatoriai pasirūpindavo ir altaristos gyvenamąją vietą – užrašydavo sklypą ir/ar lėšų namui statyti arba patį namą (tikėtina, kad bažnyčios tarnai gyvendavo klebonui priklausiusiose pastatuose).

¹⁷⁵ Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce, T. 4, Warszawa, 1953, p. 607

¹⁷⁶ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312 r.; LM 12 /12, Nr. 763, p. 606

¹⁷⁷ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 90

¹⁷⁸ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 203

Altaristos statusas ypatingas tuo, kad jo beneficija buvo nesiėlovadinė, susieta tik su įpareigojimu aukoti Mišias prie konkretaus altoriaus.¹⁷⁹ Todėl jų morale bei pasirengimu vykdyti kunigo pareigas bažnytinė hierarchija rūpinosi mažiau nei klebonais, o uolumu atliekant įsipareigojimus kur kas labiau turėjo būti suinteresuoti patys altorių patronai, nei bažnyčios hierarchai. Kadangi altaristos pareigos buvo gana nedidelės – tik fundatoriaus nurodyto mišių skaičiaus per savaitę laikymas – šią tarnybą buvo patogiau derinti su kitomis bažnytinėmis beneficijomis – altarijas neretai aptarnaudavo kuris nors iš parapiinės bažnyčios, kurioje buvo įsteigtas altorius, kunigų, o kartais net kanauninkai ir vyskupai nepasididžiuodavo tokiu būdu papildyti savo pajamas. Žinoma negalima ignoruoti ir to fakto, kad šaltiniuose sutinkama altaristų ir kapelionų, kurie jokių kitų bažnytinių tarnybų neturėjo.

2.1.6. Vienoje parapijoje dirbusių dvasininkų skaičius

Priedo Nr. I medžiaga rodo, kad vienoje parapijoje, kurioje dirbdavo ne vienas klebonas, pasitaikydavo nuo dviejų iki keturių ar net penkių dvasininkų. Błaszczykas pastebėjo, jog Žemaičių vyskupijoje keletas parapijose dirbusių dvasininkų sutinkami turtingose parapijose, tačiau istoriko duomenis papildžius ir Vilniaus vyskupijos medžiaga, matosi, jog nėra tokios akivaizdžios koreliacijos tarp parapijos turtingumo ir jos dvasininkų skaičiaus.¹⁸⁰ Net ir labai vargingoms Ochmańskio priskirtose parapijose klebonai samdydavo vikarus, kunigus ir/ar kitus bažnyčios tarnus (Antakalnio, Graužiškių, Iščiolnos, Karmėlavos, Polonkos, Žludeko). Tuo tarpu altaristų bei kapelionų skaičius priklausė ne nuo parapijos beneficijos teikiamų pajamų, o nuo altarijų fundacijų skaičiaus parapijoje. Žinoma, šie duomenys labai preliminarūs, priklausomi nuo šaltinių – net ir vienas kuris iš parapijos dvasininkų šaltiniuose dažnai užfiksuojamas sporadiškai, o kad dokumente būtų paminėti keletas jų – iš vis retas atvejis.

2.1.7. Vienoje parapijoje veikusių dvasininkų tarpusavio santykiai

Klebonui adresuojami įpareigojimai laikyti vieną ar kitą bažnyčios tarną byloja apie jų tiesioginį pavaldumą klebonui, o taip pat ir finansinę priklausomybę. Lenkų istorikas M. Kosmanas pastebi, kad vyskupo, klebono ir vikaro, kaip ir kitų jo paties samdytų kunigų, santykius apsprendė iš dalies feodaliniam pasaulyje galiojusi taisyklė – mano vasalo vasalas

¹⁷⁹ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 329

¹⁸⁰ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 213

nėra mano vasalas. Dėl to vyskupas buvo atsakingas už klebonų veiklą, bet nė kiek nesirūpino jų pavaduotojais.¹⁸¹ Toks statusas ne visada būdavo saugus tiek pačiam vikarui, tiek parapijiečiams, už kurių sielovadą jis likdavo pilnai atsakingas, kai klebonas nereziduodavo. Pačios dvasininkijos nuomonė apie vikarus buvo rezervuota. Žemaičių vyskupijos vizitatorius prasitaria, kad “vikarai, kaip samdiniai, besirūpindami tuo, kas jiems pavesta, būna aplaidūs”.¹⁸² Tiesa, tos pačios vizitacijos medžiaga rodo, kad aplaidumo nestokojo ir klebonai.

Žemaičių vyskupijos aprašyme aptinkame įdomių duomenų apie tai, kaip galėjo susiklostyti klebono ir vikaro santykiai. Kražių miestelio gyventojai vizitatoriui papasakojo, kad klebonas su vikaru blogai elgiasi, ūkvedžio pareigas einantis klebono brolis jį dar ir muša, o pats vikaras pasiskundė, jog negauna pažadėto atlygio.¹⁸³ Žinoma vieno pavyzdžio nepakanka daryti platesnius apibendrinimus, tačiau jis leidžia manyti, kad klebono santykis su vikaru, kaip ir su kitais jam pavaldžiais bažnyčios tarnais, buvo apspręstas pastarųjų ekonominės priklausomybės ir iš esmės nesiskyrė nuo bet kokių šeimininko ir samdinio santykių, kai pirmasis yra suinteresuotas kuo mažesniais kaštais, o antrasis stengiasi savo pareigas redukuoti iki minimumo ir nedaryti nieko kas neprivaloma.

Vienoje bažnyčioje veikę kunigai ne visada sugebėdavo suderinti savo interesus ir pasitaikydavo, kad iškildavo konfliktinių situacijų (dažniausiai jos būdavo susijusios su turтинiais dalykais), kurias tekdavo spręsti vietos vyskupui. 1522 m. Vilniaus vyskupas patvirtino Žemaitijos vyskupo Mykolo Radvilos sprendimą byloje tarp Upninkų klebono Mikalojaus ir Upninkų altaristos Grigaliaus dėl dešimtinės, kuriuo pripažinta, kad altarista dešimtinę pasisavino neteisėtai ir turi ją klebonui grąžinti bei sumokėti šimto florenų baudą.¹⁸⁴ Jašiūnų klebonas Mikalojus Kopytko keturių metų bėgyje bylinėjosi net su dviem jo bažnyčios altaristomis.¹⁸⁵ 1525 m. su Adriejumi nesutarė dėl dešimtinės, o 1529 m. vyskupo auditorius sprendė jo bylą su Jonu Bžovskiu dėl užimtos žemės. Abiem atvejais teisus pripažintas klebonas.

¹⁸¹ M. Kosman, Drogi zaniku pogaństwa u Bałtów, p. 110

¹⁸² Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 251

¹⁸³ Ibid., 183- 185

¹⁸⁴ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 268v

¹⁸⁵ LMABRS, f. 43, b. 9455

Kita vertus šaltiniuose galima išvelgti ir netiesioginių užuominų, kad vienoje parapijoje dirbę kunigai sudarė mažytę bendruomenę. Kartais jie drauge vykdavo į gretimą miestelį ar dvarą, kur liudydavo ten išduotose dokumentuose.¹⁸⁶

2.2. Parapinės dvasininkijos tarpusavio komunikacija

Bene geriausiai parapinės dvasininkijos “kunigiškąją” savimonę turėtų atskleisti instituciškai nereguliuojamas arba laisvanorišku įsipareigojimu pagrįstas dvasininkų tarpusavio bendravimas. Tokio pobūdžio komunikaciją lengviausia apčiuopti horizontaliojoje plotmėje, kai bendrauja vienodo rango arba bent vienas kitam nesubordinuoti dvasininkai. Kaip ir visus neformalius santykius aptariamam laikotarpiu, taip ir šiuo atveju, labai sunku apčiuopti, nes tenka remtis atsitiktinėmis užuominomis bei netiesioginiais duomenimis juridiniuose aktuose. Dėl šios priežasties įmanoma nustatyti tik pačias pagrindines parapinės dvasininkijos tarpusavio santykių formas, o dažniausiai tiesiog konstatuoti jog vienokiomis ar kitokiomis aplinkybėmis dvasininkai buvo susitikę.

Kai kurių kaimyninių parapijų dvasininkai susipažindavo išsyk tik atvykus naujam klebonui ar ataristai, nes kartais vyskupas netoliese dirbusiems kunigams pavesdavo atlikti jo paskirto kandidato įvesdinimą į bažnytinę beneficiją. 1519 m. Vilniaus vyskupas, skirdamas Lipos kleboną, kreipėsi į Iškoldės ir Nesvyžiaus klebonus bei jų vikarus,¹⁸⁷ 1546 m. Upninkų kleboną – į Žeimių ir Musninkų klebonus ir altaristas bei į Upninkų altaristą.¹⁸⁸ Deja tėra išlikę vos keletas dvasininkų skyrimo į parapines beneficijas aktų, todėl neaišku kokie veiksniai buvo lemiami vyskupui nusprendžiant kam pavesti šią pareigą. Tiesa, vykdytojų paskyrimas dar nebūtinai reiškia jog šie nurodymą įvykdydavo asmeniškai, o ne per įgaliotinius.

Kaimyninių parapijų dvasininkų bendravimą be abejo galėjo paskatinti ir tarnybiniai reikalai – kai kurie nereziduojantys klebonai su kolegomis iš kaimyninių parapijų susitardavo, kad šie pavaduos išvykusį kunigą. Kražių kleboną Mikalojų Korizną, turėjęs dar keletą kitų bažnytnių

¹⁸⁶ 1452 Germaniškių klebonas ir vikaras liudijo dokumente, išduotame Trakeliuose (KDKW, Nr. 212, p. 241) ; 1472 m. Lentupio klebonas su altarista – Svyriuose (KDKW, Nr. 278, p. 325); 1493 m. du Ukmergės kapelionai – Loske (KDKW, Nr. 402, p. 464); 1498 m. Šaukėnų klebonas su vikaru – Kurtuvėnuose (CM Nr. 90, p. 144); 1502 m. Iškoldės kuratas su altarista – Polonkoje (KDKW, Nr. 521, p. 626); 1516 m. Krošino klebonas, kapelionas ir altarista – Jelnoje (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 129r); 1531 m. Kauno gracialista, altarsita ir vikaras – Karmėlavoje (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 332v);

¹⁸⁷ LMABRS, f. 6, b. 113

¹⁸⁸ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 269v.

beneficijų bei tarnybą valdovo dvare, kuri laiką pavadavo kartkartėmis atvykinęs Batakių klebonas.¹⁸⁹ Betygalos klebonas Petras Petkevičius prieš išvykdamas studijuoti į Krokuvą savo vikaru paskyrė Ariogalos ir Butkiškės kleboną Jurgį Jurkevičių.¹⁹⁰ Tikėtina, kad tai ne vienetiniai atvejai, o tokia praktika galėjo būti priimtina ir kitiems nereziduojantiems klebonams dėl ekonominių priežasčių (kartkartėmis atvykstančiam kunigui reikėjo atseikėti mažesnę dalį iš beneficijos gaunamų pajamų nei nuolat reziduojančiam vikarui), taip pat tokiu būdu galėjo būti sprendžiama kunigų trūkumo problema.

Gretimų parapijų klebonai galėdavo būti ir konkurentais, „nepasidalijantys“ parapijiečiais, o iš tiesų – jų teikiamomis pajamomis. 1503 m. kviestiniai arbitrai (*amicabiles compositores*) Vlodaveko dekanas, Lenkijos karaliaus ir LDK Aleksandro sekretorius Jonas Laskis ir Vroclavo prepozitas Mikalojus Čepelis padėjo Vilniaus katedros dekanui bei Maišiagalos klebonui Jokūbui iš Kučino ir Paberžės klebonui Petrui susitarti dėl įvairių įplaukų: dešimtinių, kalėdojimo aukų, per mišias surinkamų aukų, laidotuvių pinigų (*mortuaria, funeralia*) ir kt. Iš to, dėl kokių dalykų buvo sutarta, matyti jog konflikto objektas buvo ne beneficijos užtikrintos, bet tikinčiųjų teikiamos pajamos. Arbitrai nustatė, kad dešimtinės bei kalėdojimo aukos, iki tol rinktos Maišiagalos bažnyčiai, turi ir toliau priklausyti šios bažnyčios klebonui; Paberžės bažnyčiai priklausančios įplaukos už religinius patarnavimus, turi atitekti Paberžės rektoriui, o Maišiagalos klebonas neturi trukdyti jų susirinkti bei nepretenduoti į Paberžės parapijiečių *curam animarum*. Kitų panašaus pobūdžio konfliktų išvengti turėjo padėti numatytas abiejų parapijų ribų nustatymas.¹⁹¹ Šį konfliktą tikriausiai lėmė tai, kad Paberžės parapija tuo metu buvo dar labai jauna (įkurta 1501 m.)¹⁹², tuo tarpu Maišiagalos parapija buvo viena pirmųjų, įsteigta Jogailos dar 1387 m. Taigi nauja parapija atsirado lig tol Maišiagalos klebono aptarnautoje erdvėje ir matyt šiam nebuvo lengva susitaikyti su parapijiečių bei jų teikiamų įplaukų praradimu.

Tai, kad naujos parapijos steigimas kaimynystėje nedžiugino senesnių parapijų klebonų rodo ir dar vienas atvejis, kuomet Merkinės klebonas Martynas Miniovskis priešinosi naujos parapijos Veisiejuose steigimui. Tiesa, tokia jo pozicija Vilniaus vyskupui Jonui iš Lietuvos kunigaikščių

¹⁸⁹ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 195

¹⁹⁰ Ibid., p. 79

¹⁹¹ KDKW, Nr. 566, p. 685- 688

¹⁹² KDKW, Nr. 502, p. 60

nepasirodė pagrįsta. Leidimas steigti parapinę bažnyčią Veisiejuose Slucko kunigaikščiui Jurgiui buvo išduotas.¹⁹³

Ne visi klebonai išsigąsdavo pajamų sumažėjimo netoliese įsikūrus naujai bažnyčiai. Maišiagalos klebonas Jurgis Pauliaus sūnus 1484 m. Paberžėje įsteigė naują bažnyčią, kuri 1501 m., jau po minėto klebono mirties, buvo papildomai aprūpinta vietos bajorų ir gavo parapinės bažnyčios statusą.¹⁹⁴ Ko gero panašiai buvo įkurta Ramygalos filinė bažnyčia Panevėžyje.¹⁹⁵ Tiesa, klebonų iniciatyva statant filijines bažnyčias buvo retenybė.

Tai, kad parapinei dvasininkijai buvo būdingas tarpusavio bendravimo poreikis puikiai iliustruoja tai, kad atsirado grupė dvasininkų, kuri savo tarpusavio santykiams suteikė institucinį pavidalą. 1495 m. grupė gana kompaktiškai išsidėsčiusių Vilniaus vyskupijos parapijų kunigų įsteigė broliją. Broliją įsteigė aštuonių parapijų klebonai (Žygimantiškių, Mūrinių Geranainių, Manvydų Geranainių, Graužiškių, Surviliškio, Yvijos, Lotvos, Dieveniškių) ir trys altaristos (Manvydų Geranainių, Vsieliubo, Yvijos) drauge su pasauliečiais – garbingais ir kilmingi vyrais ir moterimis. Brolijos nariai įsipareigojo rinktis keturis kartus per metus kurioje nors iš brolijai priklausančių bažnyčių.¹⁹⁶

Brolijos gyvybingumą patvirtina po penkių metų išsirūpintas Vilniaus vyskupo ratifikavimo raštas (1495 m. broliją ratifikavo kardinolas ir Gniezno arkivyskupas Frydrikas Jogailaitis). Jį išsirūpino aštuonių parapijų, iš kurių dvi (Trobu ir Šalčininkėlių) pirmajame rašte neminimos, dvasininkai. Taigi dar dviejų parapijų dvasininkija įsijungė į brolijos veiklą, tačiau 1510 m. nebeminimi dvasininkai iš trijų – Vsieliubo, Lotvos ir Žygimantiškių parapijų. Tai nebūtinai reiškia, kad šių parapijų dvasininkija pasitraukė iš brolijos veiklos, gal tu metu šios parapijos tiesiog vakavo. Taip pat įdomu pažymėti, jog po penkerių metų jau buvo pasikeitę visų brolijai priklausiusių parapijų klebonai. Tai irgi įrodo brolijos institucijos patvarumą.

Kitas regionas, kuriame galima pastebėti, jog XVI a. pr. vyko gana nuoseklus parapinės dvasininkijos susitikinėjimas, taigi ir bendravimas, yra parapijos apie Polonką (Polonka, didžioji ir mažoji Gorodiščės, Krošinas, Iškoldė, Lipa, Nesvyžius) (žr. 3 priedą). Visų pirma reikia paminėti, jog yra išlikusi išskirtinai gausi Polonkos parapinei bažnyčiai skirtų užrašymų bei keleto kito pobūdžio dokumentų medžiaga, kuri leidžia matyti, jog ne vienas Iškoldės, Krošino ir

¹⁹³ LM 12/12, Nr. 765, p. 610

¹⁹⁴ KDKW, Nr. 548, p. 644

¹⁹⁵ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 73; LDK dvasininkai

¹⁹⁶ KDKW, Nr. 428, p. 496

Polonkos dvasininkų susitikimas pakliuvo į rašytinius šaltinius, kas leidžia daryti prielaidą, jog būta ir „neoficialių“ susitikimų, juolab, kad šių miestelių parapiinės bažnyčios buvo vienos artimiausių viena kitai. Šią hipotezę patvirtina ir faktas, jog būtent Krošino ir Iškoldės klebonai tapo liudytojais 1490 m. Polonkos klebono Petro sudarytame testamente.¹⁹⁷ Itin gausus būrys aplinkinėse parapijose dirbusių kunigų susirinko Polonkos klebonijoje, kai 1502 m. Polonkos parapijiečiai steigė broliją. Steigiamojo akto liudytojais buvo net šešių aplinkinių parapijų dvasininkai: Iškoldės kuratas Motiejus, Lipos kuratas Stanislovas, Nesvyžiaus kuratas Martynas, Iškoldės altarista Stanislovas, Krošino kuratas Mikalojus, Gorodiščės kuratas Mikalojus, Senosios Gorodiščės kuratas Jonas, Iškoldės naujas kunigas Ambraziejus.¹⁹⁸ Keletas iš devynių dvasininkų, dalyvavusių sudarant broliją (liudytojai ir Polonkos klebonas), prieš ar po brolijos steigimo tikrai buvo susitikę. Trys iš jų – Iškoldės ir Krošino kunigai – liudijo drauge donacijoje išduotoje Černichove, Polonkoje išduotose donacijose liudijo Lipos ir Iškoldės kuratai.

Tiesa, negalima vienareikšmiškai tvirtinti, jog apie Polonką išsidėsčiusių parapijų kunigai susitikdavo dažniau nei kitų regionų parapiinė dvasininkija, juolab, kad atviras klausimas ir ar tokią situaciją leidžia išskirtinė gausa bajorų užrašymų savo parapiinei Polonkos bažnyčiai, ar išskirtinai kompleksiškas šių parapijų liečiančių dokumentų išlikimas. Be to, nemažiau komplikotas yra liudytojų pasirinkimą lėmusių aplinkybių klausimas: ar bajorai savo donacijų liudytojų sąrašą „papuošdavo“ dvasininko vardu savo iniciatyva jį pasikviėtę, ar tiesiog pasinaudodavo atsitiktine gretimos parapijos viešnage netoli akto sudarymo vietos. Pirmoji versija atrodo pakankamai įtikinama, kai liudija vienas kaimyninės parapijos dvasininkas, tačiau kai sutinkame tris ir daugiau dvasininkų ir/ar vien tik juos liudytojų sąrašė didesnė atrodo tikimybė, jog tokią jų sutelktį lėmė donatoriaus siekis suteikti donacijos aktui išskirtinio iškilmingumo.

Peržvelgiant 3 priedo medžiagą dėmesį atkreipia, tai kad liudydami donacijose ir fundacijose susitikdavo ne tik kaimyninių (aplink Polonką susitelkusių bažnyčių, Deltuvos ir Upninkų, Eišiškių ir Dubičių, Raseinių ir Betygalos, Volkovysko, Porozavo, Padarosko ir Lyskovo) bet ir gana tolimų parapijų kunigai. Štai 1524 m. Kamienyje susirinko keturių parapijų klebonai: Kamienio, Ivieneco, Sivicos ir Dubrovos. Visi jie liudijo karaliaus maršalkos Mikalojaus

¹⁹⁷ KDKW, Nr. 368, p. 431; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 308 v.

¹⁹⁸ KDKW, Nr. 521, p. 626

Jurgaičio Zaberezinskio Kamienio bažnyčioje steigiamo altoriaus fundacijoje.¹⁹⁹ Dubrovą nuo Kamienio skiria apie 40 km., o Sivicą net 80 km., tuo tarpu Kamienis ir Ivieneca įsikūrę visai greta – vos per penketą kilometrų. Betygalos klebonas Paulius, Raseinių Jokūbas ir Siesikų Mykolas 1457 m. rugsėjo 18 d. Šiluvoje buvo liudytojai Petriui Gedgaudui funduojant parapiinę bažnyčią Šiluvoje.²⁰⁰ Betygaloje ir Raseiniuose buvo vienos Šiluvai artimiausių bažnyčių, o štai Siesikai buvo gana tolimas miestelis (nuo Šiluvos bei Raseinių ir Betygalos nutolęs vidutiniškai apie 100 km.), priklausęs Vilniaus vyskupijai. Ne toks jau menkas atstumas skiria ir Iščiolną nuo Eišiškių – apie 60 km., liudijant 1515 m. pastarojoje išduotoje Iščiolnos parapiinės bažnyčios donacijoje susitiko Eišiškių klebonas ir Iščionos bažnyčios tarnas, buvęs ir notaru.²⁰¹ Šiuo atveju gana įtikinamai atrodo versija, jog šiuos dvasininkus suvedė donatorius – valdovo pakamaris ir Eišiškių seniūnas Andriejus Davaina.

Tai kad egzistavo tam tikros dvasininkų bendruomenės gali paliudyti ir Jono Jamonto iš Šalčininkų, Vilniaus diecezijos klieriko, 1545 - 1554 m. minimo kaip Veliuonos, o 1545 m. kaip Krekenavos klebono,²⁰² 1544 m. paskirtų įgaliotinių sąrašas, kurį sudaro vien Žemaičių vyskupijos kunigai: Medininkų kanauninkas Paulių iš Šalčininkų, Betygalos altarista Martynas, Ariogalos kamendorius Martyną Hermaną bei Žemaičių diecezijos klierikas Joną Čistas.²⁰³

Tai, kad kai kurie parapijose dirbę dvasininkai palaikydavo bičiuliškus ryšius liudija žinutė suplikoje, kurioje Nemenčinės klebonas Andriejus iš Lietuvos pasakoja, kaip jo viešnage pas Linkmenų kleboną Martyną. Kunigai ir juos lydėję bajorai, vakarodami karčemoje, įsivėlė į konfliktą, kurio metu žuvo žmogus.²⁰⁴

¹⁹⁹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 153v

²⁰⁰ CM, Nr. 55, p. 99, 100

²⁰¹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 119 v.

²⁰² CM, Nr. 212, p. 314-315; Pergamentų katalogas, Nr. 541

²⁰³ Cracovia, p. II, d. 285

²⁰⁴ S. C. Rowell, Ginčai ir jų sprendimai

2.3. Parapinės dvasininkijos komunikacija su hierarchiškai aukštesniais dvasininkais

2.3.1. Dekanai

Dekanatai – tarpinė grandis Bažnyčios administracinėje struktūroje tarp vyskupijos ir jai priklausančių parapijų. Taigi dekanai turėjo būti arčiausiai parapinės dvasininkijos esantys hierarchiškai už juos aukštesni dvasininkai. Dekanatų struktūrą Bažnytinėje organizacijoje įsitvirtino tik XVI a. II p. Gniezno provincijoje tuo susirūpinta XVI a. vid.²⁰⁵ Kaip visada, dekanatų užuomazgos Vilniaus vyskupijoje aptinkamos kur kas anksčiau nei Žemaičių. XVI a. vid. 1553 ir 1559 m. mokestiniuose registruose šios vyskupijos parapijos surašytos į penkis „raktus“: Trakų, Maišiagalos, Antakalnio, Medininkų ir Rudaminos. Tai, kad rusėnišku žodžiu „klucz“ buvo įvardijama dekanatui analogiška institucija patvirtina 1555 m. dieceziniam sinode priimtas nutarimas paskirti po vieną provincijos oficiolą į kiekvieną dekanatą.²⁰⁶ Žemaičių vyskupijoje aptariamam laikotarpiu šis bažnytinės administracijos elementas apskritai neegzistavo. Abejotinai duomenimis šioje diecezijoje pirmuosius tris – Virbalio, Luokės ir Viduklės – dekanatus įsteigė vyskupas reformatorius Merkelis Giedraitis 1587 m.²⁰⁷ Tikslių žinių yra tik apie XVII a. Žemaičių vyskupijos suskirstymą į dekanatus.²⁰⁸

Dekanatų reikšmė administracinėje ikitridentinės Bažnyčios struktūroje itin menkai dokumentuota. Be užuominos apie reikmę paskirti provincijos oficiolus, nelabai aišku kas buvo atsakingas už dekanatų administravimą, bei kokios tiksliai buvo tokio administratoriaus kompetencijos bei jurisdikcija, rezidavimo vieta ir pan. „Raktų“ figūravimas mokestiniuose registruose leidžia manyti, kad šios struktūros paskirtis buvo optimizuoti mokesčių surinkimą iš didžiausios vyskupijos to meto katalikiškoje Europoje, juolab, kad XVI a. vid. mokesčių surinkimo „optimizavimu“ susirūpino ir pasaulietinė valdžia (Aleksandro, Žygimanto Augusto reformos). Siekis įtvirtinti oficiolo prelatūros lokalinį variantą dekanatuose suponuoja išvadas, kad šiam administratoriui galėjo priklausyti tam tikra teisminė kompetencija, juk oficiolas buvo būtent už vyskupo teismo funkcionavimą atsakingas prelatas. Viena šaltinių užuomina šaltiniuose leidžia daryti išvadas, kad dekanatų struktūra buvo remiamasi ir organizuojant

²⁰⁵ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 64

²⁰⁶ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 72; LDK dvasininkai

²⁰⁷ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 234

²⁰⁸ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 65

vyskupijos vizitavimą. 1558 m. sausį Vilniaus kanauninkas, Lucko dekanas ir Kernavės klebonas Albertas Narbutas kapituloje protestavo prieš Subatnikų klebono Pauliaus Šaškovskio, Vilniaus arkidiakono Jokūbo Jasinskio įgaliojimo atlikti Maišiagalos dekanato vizitaciją, mėginimą vizituoti jo valdomą parapiją.²⁰⁹

2.3.2. Vyskupas ir kapitulos nariai

Nors dažnai pabrėžiama ikitridentinių vyskupų menkas rūpestis savo pavaldiniais dirbančiais parapijose, menkas dėmesys jų pasirengimui eiti kunigo tarnybą, jų gyvenimo būdo kontrolės nebuvimas ir pan., vis tik parapinės beneficijas turintys dvasininkai buvo tiesiogiai pavaldūs savo diecezijos ordinarui. Dažnai vyskupas veikdavo ne pats asmeniškai – jo įgaliojimus realizuodavo generalinis vikaras, kuris kitas prelatas ar kanauninkas. Dėl to tikslinga bendrai apžvelgti parapinės dvasininkijos santykius su vyskupijos aukštąją dvasininkija, kurią sudarė vyskupas ir kapitula.

Asmeniui pasirinkus dvasininko karjerą, ji prasidėdavo nuo vyskupo teikiamų šventimų gavimo.²¹⁰ LDK vyskupų veikla šioje srityje labai menkai dokumentuota. Galima tiksliai pasakyti tik kokias laikotarpius kunigystės šventimai tikrai nebuvo teikiami – periodais, kai vyskupaudavo šventimų neturintys ordinarai. Be vyskupo šventimų savo dieceziją valdė Vilniaus vyskupas Jonas iš Lietuvos kunigaikščių 1519 – 1531 m. ir Žemaičių vyskupas Mikalojus Radvila 1515 – 1522 m.²¹¹ Naujausios sintezės apie Krikščionybę Lietuvoje autoriai kelia hipotezę, kad Vilniaus vyskupijoje šventimai turėjo būti teikiami reguliariai.²¹² Tai, kad kunigystės šventimai buvo teikiami ir Žemaičių vyskupijoje įrodo 1534 m. Žemaičių vyskupo Vaclovo Virbickio popiežiui Klemensui VII pateikta suplika leisti teikti kunigystės šventimus ne tik kanoniškai nustatytu laiku, bet ir bet kurį sekmadienį ar kitą šventą dieną. Prašymą vyskupas motyvavo tuo, kad kunigystės šventimus gauti siekiantys vyrai vykdam į vyskupijos centrą susiduria su dideliais nepatogumais bei pavojais.²¹³ Deja nėra išlikę jokių šaltinių, kurie galėtų atskleisti kaip vyko vyskupo bendravimas su būsimuoju kunigu, ar buvo koks nors kandidato

²⁰⁹ LMAB RS, f. 43, b. 211, p. 188 v.

²¹⁰ Šventimai buvo keturių pakopų: akolito, subdiakono, diakono ir kunigystės.

²¹¹ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 79, L. Jovaiša, Vyskupas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai, Vilnius, 2001, p. 771

²¹² Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 79

²¹³ CM, Nr. 173, p. 264

priėmimo protokolas, jo apklausos formuliaras, galų gale ar visiems kandidatams vyskupas sutikdavo suteikti kunigystės sakramentus.

Priėmęs kunigystės šventimus dvasininkas į tiesioginę vyskupo jurisdikciją pakliūdavo, kai gaudavo bažnytinę beneficiją. Neaišku kokia komunikacija vyko/nevyko tarp patrono pasiūlyto kandidato užimti vakuojančią parapiinę bažnyčią ar altariją joje ir jį skyrusio vyskupo, ar kito šiuos įgaliojimus turėjusio dvasininko, nes nėra dokumentų įrodančių, kaip, beje, ir paneigiančių, jog kandidatas turėdavo asmeniškai atvykti į vyskupo kuriją, kur būtų patikrintas jo tinkamumas. Tai negaliojo vyskupų patronatui priklausiusioms parapiinėms bažnyčioms, kurioms klebonus parinkdavo pats vyskupas.

2.3.2.1. Teisena

Svarbus veiksnys siejęs bei konsolidavęs parapiinę dvasininkiją su visa dvasininkija buvo Bažnytinė teisė. Bažnytinio teismo institucija be kita ko buvo viena iš vietų, kur parapiniai kunigai tiesiogiai susidurdavo ne tik su vyskupu bet ir su kitais aukštaisiais dvasininkais, nes vyskupijos ganytojas, aukščiausias teisėjas diecezijoje, šia kompetencija dalinosi su dviem svarbiausiais savo kurijos pareigūnais – kancleriu ir oficiolu. Kancleris buvo atsakingas už administracinių, ir teisminių reikalų tvarkymą kurijoje. Jo jurisdikcijai priklausė visa vyskupija išskyrus kapitulą (Vilniaus kapitulą tokią išskirtinę teisę gavo 1520 m.). Tarp kitų jo kompetencijų buvo ir bažnytinio teismo bylų pradėjimas. Vilniaus vyskupijoje kancleris rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1503m.²¹⁴ Jei kancleriui teisminiai dalykai buvo tik viena iš veiklos sričių, tai oficiolas buvo atsakingas būtent už bažnytinio teismo funkcionavimą – kaltųjų nuteisimą bei bažnytinių bausmių skyrimą. Oficiolo jurisdikcija buvo tokia pat, kaip vyskupo – jam teisiniu aspektu buvo pavaldi visa vyskupija. Vilniaus vyskupijos oficiolas pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose pasirodo 1439 m.,²¹⁵ o Žemaičių vyskupijoje kur kas vėliau – 1503 m.²¹⁶ Greta oficiolo teisminėje srityje veikė ir dar vienas vyskupo kurijos pareigūnas – vyskupo auditorius. Žemaičių vyskupijoje ši pareigybė paminėta tik Merkelio Giedraičio vyskupavimo laiku,²¹⁷ o Vilniaus vyskupijoje generalinis vyskupo auditorius bylas nagrinėjo nuo

²¹⁴ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 18

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 93

²¹⁷ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 92

XVI a. pr. Žinoma, bylas nagrinėjo ir pats vyskupas, o bažnytinio teismo knygos buvo vadinamos pono vyskupo teismo knygomis.²¹⁸

Teisėju, sprendžiant dvasininkų bylas, galėjo būti ne tik savos vyskupijos ordinaras, bet ir pasirinktas kuris kitas aukštasis dvasininkas (tarsi šalių pasirenkamų komisorių teismo analogas). 1503 m. Maišiagalos ir Paberžės klebonai tarpusavio konfliktus išsprendė teisėjais pasikvietę Vlodaveko dekaną bei LDK Aleksandro sekretorių Joną Laskį ir Vroclavo prepozitą Mikalojų Čepelį.²¹⁹ Tie patys arbitrai prieš keletą dienų buvo nagrinėję Vilniaus vyskupo ir Vilniaus kapitulos bylą (klebonų byla išspręsta rugsėjo 19 d., o ši – rugsėjo 11 d.).²²⁰ Todėl tikėtina, jog šių teisėjų pasirinkimą paskatino Maišiagalos klebonas, buvęs ir Vilniaus kapitulos nariu. 1522 m. Upininkų klebonas Mykolas ir altarista Jurgis prašė Žemaičių vysk. Mykolo Radvilos išnagrinėti jų bylą dėl dešimtinės. Atrodytų kiek netikėta, kad besibylinėjančios šalys teisėju pasirinko kitos vyskupijos ganytoją (Upininkų parapiinė bažnyčia buvo Vilniaus vyskupijos teritorijoje), tačiau išlaikyta ir Vilniaus vyskupo jurisdikcijos Upininkų kunigų atžvilgiu viršenybė – vysk. M. Radvilos išduotą teismo raštą patvirtino Vilniaus vysk. Jonas iš Lietuvos kunigaikščių. Beje, nors teisėju buvo kviestas Žemaičių vyskupas, tačiau sprendimą jis priėmė ne vienas, o su „teisę išmanančiųjų“ patarimu. Galbūt jais buvo dokumento liudytojai: Žemaičių kanauninkas ir Kaltinėnų klebonas Benediktas, Betygalos altarista Martynas, Žemaičių vysk. kurijos kapelionas Mikalojus Voicechovičius ir Žemaičių vysk. dvaro maršalka Jonas Leonas. Taip pat įdomu pastebėti, kad teismas buvo vykdomas Upininkuose, nors teisėjui nereikėjo apžiūrėti žemės ribų – jis rėmėsi fundacijų raštais.²²¹ Visas šias aplinkybes galbūt galima paaiškinti tuo, kad Upininkų parapiinė bažnyčia 1477 m. buvo funduota Radvilų giminės.²²²

Vyskupo teismas buvo ta vieta, kur parapiinė dvasininkija ne tik turėdavo progos iš arti pamatyti aukštuosius dvasininkus, bet ir pajusti luominę bendrystę su jais. Dar Zenonas Ivinskis pastebėjo, kad dvasininkams buvo būdingas siekis visas juos liečiančias bylas, net ir grynai civilines, kreipti į dvasinį teismą. Šio reiškinio nesugebėjo pažaboti net Trečiojo Lietuvos statuto detali dvasininkų teisenos reglamentacija, mat ir XVII a. bajorai seimuose reikalavė uždrausti šį dvasininkų piktnaudžiavimą bei griežčiau reglamentuoti dvasinio teismo kompetencijas

²¹⁸ LM 229/10, p. 32, 165, 193

²¹⁹ KDKW, Nr. 566, p. 685-688

²²⁰ KDKW, Nr. 565, p. 680-684

²²¹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 268 v.

²²² J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 66

ribas.²²³ Šią istoriko tezę patvirtina ir faktinė medžiaga. Nepatenkintas bylos vilkinimu bažnytniame teisme į pasaulietinį teismą kreipėsi Mikalojus Fedkovičius, kuris teisėsi su Žiupronių klebonu Motiejumi dėl pastarojo pagrobto šieno. Šiuo atveju aiškus klebono sąmoningas bylos vilkinimas ir išsisukinėjimas – dvasininkas atsisakė vykdyti jam nepalankų „bendrujų teisėjų“ sprendimą, tuomet byla atsidūrė bažnytniame teisme, kur ieškovas per metus negalėjo pasiekti jos išsprendimo, ko neapsikentęs ir kreipėsi į ponų tarėjų teismą.²²⁴ Didelių nuostolių bažnytniame teisme patyrė Giedraičių klebonas Stanislovas Mlekus ir kunigaikštis Laurynas Giedraitis, besiteisė dėl neteisėtos karčemos, tačiau galutinį sprendimą priėmė pasaulietinis, valdovo teismas. Valdovas pastebėjo, kad klebonas pasaulietinio turinio ieškinį bažnytniam teismui teikė neteisėtai. Beje, šiuo atveju ir bažnytniame ir valdovo teisme ieškovu buvo klebonas.²²⁵ Kad paparinė dvasininkija ne tuščiai tikėdavosi iš ordinaro savo interesų protegavimo byloje, parodo atvejis, kai toks „išskirtinis“ dėmesys itin akivaizdus. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo rašte, adresuotame Žemaičių vyskupui Mikalojui, papasakota kaip pastarasis, gindamas Betygalos altaristos interesus, paėmė ir negražino velionio seseriai jo testamentą, kuriuo tam altaristai atseit buvo užrašytas dvarelis. Ne gana to ją ir jos vyrą prakeikė bei atskyrė nuo Bažnyčios. Valdovas, nurodęs kaip spręsti šią bylą, liepė vyskupui panaikinti minėtą prakeikimą ir daugiau niekada tų asmenų neprakeikti dėl šios priežasties.²²⁶

Tiesa neteisinga būtų absoliutinti vyskupo prielankumą savo vyskupijos dvasininkams. 1476 m. Lygumų klebonas Stanislovas Petro s. prašė popiežiaus panaikinti jo suspendavimą *a divinis*, kurį jis gavo iš Žemaičių vyskupo kažkam iš neprietelių papasakojus neva klebonas užmušė tarną. Stanislovas tvirtino, kad vyskupas jį nubaudė neišsikvietęs ir neišklausęs.²²⁷

Juridinis dvasininkų išskirtinumas lėmė, kad apsilankymą vyskupo kurijoje galėjo sąlygoti ne tik savų interesų gynimas bažnytniame teisme, bet ir dalyvavimas pasaulietinio teismo procesuose. Dviejų brolių, Jurgio ir Mikalojaus Zenavičių, tarpusavio byloje dėl paveldėjimo liudytojais buvo pakviesti du dvasininkai: vienas katalikų – Smurgainių klebonas Stanislovas, ir vienas stačiatikių – Smurgainių popas. Abu juos valdovas pagal dvasinę teisę ir paprotį pasiuntė liudyti prieš dvasininkus, kurių jurisdikcijai priklauso, o būtent – klebonas prieš

²²³ Z. Ivinskis, Klebonai Lietuvos istorijoje, p. 485

²²⁴ 1541 m., LM 229/10, d. 270

²²⁵ 1528 m., LM 224/4, d. 257

²²⁶ 1523 m., LM 224/4, d. 67

²²⁷ CM, Nr. 66, p. 111, 112

Vilniaus vyskupą, o popas prieš metropolitą.²²⁸ Dvasininkai, besibylinėjantys ponų tarėjų arba valdovo teisme, taip pat galėjo sutikti savo ar kitos vyskupijos ordinara, nes katalikų vyskupai priklausė ponų tarybai.

2.3.2. 2. Vizitavimas

Vyskupijos vizitavimas buvo ceremonija ir juridinis aktas, kuriuo vyskupas išreikšdavo savo autoritetą ir surinkdavo informaciją apie savo diecezijos būklę.²²⁹ Paprastai vyskupas nevykdavo asmeniškai vizituoti savos vyskupijos, o šią užduotį pavesdavo įgaliotiniui, dažniausiai arkidiakonui. Ši prelatūra Vilniaus vyskupijoje įsteigta 1435 m.,²³⁰ o Žemaičių – 1527 m.²³¹ Užrašant Žemaičių arkidiakonui fundaciją, parapijų vizitavimas nurodytas, kaip pagrindinė jo pareiga.²³² Savo ruožtu arkidiakonai irgi asmeniškai nevažinėdavo po vyskupiją, o vizituoti parapijas įgaliodavo kitus dvasininkus. Pirmoji vizitacija, apie kurią turima duomenų, Vilniaus vyskupijoje buvo atlikta 1522 m. Vyskupiją Vilniaus arkidiekono ir Lucko vyskupo Povilo Alšėniškio pavedimu vizitavo kanauninkas Jonas Albinas.²³³ 1525 m. Vilniaus kapitula vizitatoriumi paskyrė Žemaičių kanauninką Jurgį Taliatą iš Salako. 1558 m. pirmosiomis dienomis ar, kas labiau tikėtina, 1557 m. pabaigoje Maišiagalos dekanatą vizitavo Vilniaus arkidiekono Jokūbo Jasinskio įgaliotas Subatnikų klebonas Paulius Šaškovskis.²³⁴

Tuo tarpu Žemaičių vyskupijoje pirmoji vizitacija atlikta tik 1579 m., ją vyskupas Merkelis Giedraitis patikėjo atlikti Apaštališkojo nuncijaus Jono Andriejaus Kaligario atsiųstam Tarkvinijui Pekului.²³⁵ Ši vizitacija, kaip ir visa vyskupo M. Giedraičio veikla sietina su naujais katalikiškosios Reformos procesais.

²²⁸ 1522 m., LM 11/11, Nr. 145

²²⁹ Marie- Helene Froeschle- Chopard, Il vescovo in visita, amministratore e attore della Riforma cattolica// Fonti ecclesiastiche per la storia sociale e religiosa d'Europa: XV- XVIII secolo, a cura di Cecilia Nubola e Angelo Turchini, p. 111

²³⁰ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 25

²³¹ CM, Nr. 134, p. 208 - 210

²³² Ibid., p. 209 ... *debet perinere sollicitudo ac visitatio de iure communi consueta parochiarum et alia episcopalis providentie ac officii pastoralis ministeria* ...

²³³ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 30; Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 79

²³⁴ LMAB RS, f. 43, b. 211, p. 188v

²³⁵ Žemaičių vyskupijos vizitacija

2.3.2.3. Sinodai

Dieceziniai sinodai buvos skirti tiesioginės komunikacijos tarp visų vyskupijos dvasininkų. Tačiau, kaip ir vizitacijos, sinodai buvo gan vėlyvas reiškinys LDK. Vilniaus vyskupijoje jie buvo sušaukti 1521, 1527 pab. arba 1528 pr., 1538, 1542 m. lapkričio 29 d., 1546, 1555 m. vasario 4-6 d.²³⁶ Žemaičių vyskupijoje – 1527 m. lapkričio 12 d. ir apie 1576-1578 m.²³⁷

Nelabai aišku koks nuošimtis klebonų ir altaristų susirinkdavo į sinodus. Tačiau, bent jau teoriškai, jų nutarimų vykdymas buvo privalomas visiems tos vyskupijos dvasininkams, taigi turėjo egzistuoti ir kanalai, kuriais sinode nedalyvavę kunigai būtų informuojami. 1527 m. vykusio Vilniaus vyskupijos sinodo nutarimai buvo 1528 m. atspausdinti.

Kai kurie klebonai būdavo šalia vyskupo ne tik dėl su jų subordinacija susijusių reikalų. Ne itin dažnai, tačiau pasitaiko vyskupo išduotų dokumentų liudytojų sąrašuose aptikti klebonų, kurie neturėjo bent jau oficialių pareigų Vyskupo kurijoje ar kapituloje. Kai kurių jų dalyvavimą patvirtinant dokumentą galima paaiškinti, tuo, kad jis buvo parengtas vyskupui esant parapiniame miestelyje.²³⁸ Tačiau buvo klebonų liudijimų ir vyskupo dokumentuose, išduotose vyskupijos centre, o būtent Vilniuje.²³⁹ Būta ir dar kitokių situacijų, kai klebonai liudydavo vyskupo dokumentuose, išduotose kitose vietovėse.²⁴⁰ Nė viena iš vyskupo dokumentuose liudijusių klebonų beneficijų nepriklausė vyskupo patronatui, kas dar labiau pabrėžia, kokie įvairialypiai galėjo būti klebonų ryšiai su vyskupu bei jo aplinka.

²³⁶ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 51 - 52

²³⁷ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 134

²³⁸ Alsėdžių klebonas Jurgis įrašytas kaip pirmasis liudytojas, greta vyskupo kurijos pareigūnų 1562 rugpjūčio 25 d. Žemaičių vyskupo Jono Domanovskio Alsėdžiuose išduotame dokumente (CM, Nr. 240, p. 345).

²³⁹ 1492 m. vasario 1 d. parengtame nurodyme savo notarams parengti Melniko taikos akto transumptą, liudytojų sąraše aptinkame ir Cholchlos kuratą Motiejų (KDKW, Nr. 375, p. 438). 1495 m. liepos 21 d. Varnėnų klebonas Petras liudijo Vilniaus vyskupui albertui Taborui funduojant mansinjonariją prie altoriaus, esančio Vilniaus katedroje. (KDKW, Nr. 432, p. 505). 1503 m. gegužės 21 d. Ramygalos kuratas Jurgis liudijo Vilniaus vyskupui Albertui Vilniuje patvirtinant dokumentus (KDKW, Nr. 550, p. 650). 1511 m. vasario 12 d. Vilniaus vyskupo išduotame altoriaus Švenčionių parapinėje bažnyčioje fundacijos patvirtinime liudijo du – Eišiškių ir Dubičių – klebonai (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 110 v.). 1527 m. birželį Vilniaus vyskupo išduoto vieno bajoro testamentą patvirtinimo liudytojų sąraše tarp vyskupo kurijos pareigūnų įsiterpė ir Pastovių klebonas Feliksas iš Žiurponių (VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 302r). 1533 m. rugpjūčio 10 d. Kobylniko klebonas Mikalojus drauge su kurijos bei kapitulos notariais liudijo Vilniaus vyskupo rašte, kuriuo skiriamas altarista į Maišiagalos bažnyčioje esantį šv. Martyno altorių (LMABRS, f. 4, b. 5).

²⁴⁰ Luokės klebonas Mikalojus, Šiluvos klebonas Jonas drauge su dviem bajorais buvo liudytojai Žemaičių vyskupo Motiejaus II Raseiniuose išduoto Betygalos bažnytinio žemių sukeitimo paliudijimo (CM, Nr. 59, p. 105). Raseinių klebonas Petras net du kartus liudijo Žemaičių vyskupo Baltramiejaus II išduotose aktuose: 1475 m. spalio 29 d. Lieplaukėje išduotoje Alsėdžių parapinės bažnyčios ir 1478 m. gegužės 17 d. išduotoje Krakių parapinės bažnyčios fundacijose. Pastrojoje liudijo ir Veliuonos klebonas Mikalojus (CM, Nr. 65, p. 111; Nr. 67, p. 115).

2.3.2.4. Asmeniniai ryšiai

Be institucinių bei juridinių saitų siejusių parapiinę dvasininkiją su vyskupu ir kapitulos nariais, pasitaikydavo ir asmeninių ryšių. Tam tikra dalis parapiinių bažnyčių bei altarijų beneficijas turėjusių dvasininkų jas buvo įgiję būtent dėl ryšių su vyskupu ir/ar valdovo aplinka. Tapus klebonu, be abejo, šie ryšiai išlikdavo ir/ar plėtodavosi, nepriklausomai nuo naujo bažnytinio statuso. Dėl šios priežasties beveik neįmanoma nustatyti ar klebono ar kito parapijoje dirbančio dvasininko asmeninių ryšių užsimezgimą su aukštaisiais dvasininkais apsprendė instituciniai saitai, o ar kaip tik pastarųjų atsiradimą įtakojė asmeninė pažintis. Be to ne vienas iš aukštųjų dvasininkų parapiinę beneficiją turėdavo kaip papildomą pajamų šaltinį. Tokie klebonai ir altaristos aukštųjų dvasininkų draugijoje buvo lygūs tarp lygių, ir jų santykių parapiinės dvasininkijos turėjimas negalėjo niekaip įtakoti.

Kokie platūs galėjo būti kanauninko ryšiai su parapiine dvasininkija atskleidžia Žemaičių kanauninko Motiejaus 1490 m. sudarytas testamentas. Juo kanauninkas po arklių užrašė Kražių klebonui, kapelionui bei altaristai ir vikarui; Vyšnevo klebonui Viktorui – Inocento sumą su mažuoju rožinio tomu; Luokės klebonui Simonui – pamokslų rinkinį su *trium regum* istorija. Kanauninkui rūpėjo ir kitų Žemaičių vyskupijos kunigų gerovė: Baisogalos bažnyčiai jis paliko vieną iš pamokslų rinkinių, o 70 vengriškų aukso florinų nurodė išdalinti visiems Žemaičių vyskupijos kunigams. Ypatingą pasitikėjimą Kražių dvasininkais rodo ir tai, jog klebonas Jonas ir altarista Paulius drauge su Žemaičių kanauninku Jonu Romanu buvo paskirti testamentą vykdytojais.²⁴¹ Ko gero asmeniniai ryšiai lėmė ir Lucko vyskupo Vaclovo Raškaičio sprendimą 1459 m. įgaliotiniu kelionei į Romą pasirinkti Medilo kleboną Tomą iš Laumianų.²⁴²

Palankios prielaidos formuoti artimesniems santykiams tarp parapiinės dvasininkijos ir ordinaro buvo tose parapijose, kurių bažnyčios stovėdavo vyskupo miesteliuose ar greta jo dvarų, tai ypač reikšmingas faktorius buvo Žemaičių vyskupijoje, kurios ordinarai nemėgo reziduoti Varniuose. Žemaičių vyskupai XV a. II p. turėjo rezidenciją Lieplaukėje, o XVI a. II p. – Alsėdžiuose. Alsėdžiuose valdovo funduota parapiinė bažnyčia veikė nuo XV a. pab.²⁴³ 1560 m. Žemaičių vyskupas buvo apsistojęs Mosėdyje, kur nuo 1544 m. veikė vyskupo funduota parapiinė bažnyčia.²⁴⁴ Šią hipotezę patvirtina jau minėtas atvejis, kai 1562 m. Žemaičių vyskupo išduoto

²⁴¹ CM, Nr. 73, p. 122 -126

²⁴² KDKW, Nr. 229, p. 256

²⁴³ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p.163

²⁴⁴ CM, Nr. 235, p. 339, 340; G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 191

dokumento liudytojų sąrašo pradžioje, prieš vyskupo kurijos pareigūnus, įrašytas Alsėdžių klebonas Jurgis.²⁴⁵

Šis geografinio artumo principas galėjo įtakoti ir kažkiek artimesnius Varnių klebono santykius su Žemaičių vyskupijos aukštaisiais dvasininkais. Varnių klebonas Mikalojus buvo pirmasis 1512 rugpjūčio 30 d. sudaryto Žemaičių vyskupo Martyno III Lintfaro testamentu liudytojas, po kurio buvo išvardyta visa eilė katedros dvasininkų ir bajorų.²⁴⁶

2.3.3. Arkivyskupas

1415 m. popiežius Jonas XXII Vilniaus katedrą, vyskupą ir visą vyskupiją pavedė Gniezno arkivyskupui,²⁴⁷ o Martynas V 1427 m. – Žemaičių vyskupijai.²⁴⁸ Svarbiausios arkivyskupo prerogatyvos buvo: 1) šaukti provincijos sinodus ir juose paskelbti nutarimus visai provincijai; 2) vizituoti sufraganines vyskupijas (katedras, kapitulas, parapijas etc.); 3) metropolito teisme nagrinėti vyskupijų teismuose spręstas bylas, dėl kurių apeliuojama i metropolito teismą. Parapinė dvasininkija tiesiogiai su arkivyskupu galėjo kontaktuoti tik realizuojant paskutiniąsias dvi prerogatyvas. Gniezno arkivyskupo jurisdikcijos Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų atžvilgiu raišką iki XVI a. pr. atskleidžia metropolito Jono Laskio (mirė 1531) testamente aprašyta kelionė į Vilnių 1518 m. Arkivyskupas tarp kitų kelionės tikslų buvo numatęs ir pirmąją ordinarinę Vilniaus bei Žemaičių vyskupijų vizitaciją. Tačiau Vilniaus vyskupas Albertas Radvila metropolitui ne tik neparodė deramos pagarbos, bet ir atvirai pasipriešino vizitacijai, motyvuodamas tuo, kas dar nesą aišku kuriai vyskupijai jis priklauso – Gniezno ar Rygos. Arkivyskupui pavyko apklausti tik dalį Vilniaus kapitulos bei „daugelį iškviestų klebonų, vikarų, mansinjonarijų ir gracialistų“. Žemaičių vyskupijoje metropolito įgaliotam Vilniaus kanauninkui Jonui Albinui nepavyko apklausti net kapitulos.²⁴⁹ Taigi 100 metų joks Gniezno arkivyskupas net nemėgino atlikti sufraganinių Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos vizitacijos. Tačiau Jonas Laskis pamini, jog patys Vilniaus aukštieji dvasininkai, nors ir reikšdami abejones dėl subordinacijos Gniezno metropolitui, pripažino, jog yra įprasta, kad

²⁴⁵ CM, Nr. 240, p. 345

²⁴⁶ CM, Nr. 114, p. 179

²⁴⁷ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 11

²⁴⁸ G. Błaszczuk, Diecezja żmudzka, p. 19

²⁴⁹ Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto šaltiniai, 2003, p. 179 - 183

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų kapitulos siunčia savo atstovus į Gniezno provincijos sinodus, į Gniezno kuriją taip pat siunčiamos apeliacinės bylos iš šių vyskupijų.

Arkivyskupo autoritetas tarp parapinės dvasininkijos paliudytas 1495 kovo mėn. Geranainių, Subatninkų, Yvijos, Surviliškio, Dieveniškų ir kt. parapijų kunigų brolijos steigiamajame akte. Šios brolijos įstatus patvirtino kardinolas, Gniezno arkivyskupas ir Krokuvos vyskupas Frydrikas Jogailaitis.²⁵⁰ Dokumentas išduotas Vilniuje, todėl tikėtina, kad kunigai tiesiog pasinaudojo kardinolo viešnagė Vilniuje ir vargu ar būtų dėl šios garbės būtų vykę į Gniezną ar Krokuvą. Frydriko Jogailaičio personai didesnio išskirtinumo prieš tuometinį Vilniaus vyskupą Albertą Taborą galėjo teikti ne tik aukštesnis bažnytinis rangas (kardinolas, arkivyskupas), bet ir kilmė iš valdančios dinastijos – jis buvo tuometinio LDK Aleksandro brolis. Šis atvejis parodo parapinės dvasininkijos puikią orientaciją Bažnyčios struktūroje ir siekį savo brolijos steigimą susieti su aukščiausiu dvasininku, tuo metu buvusiu šalyje.

Nors Vilniaus ir Žemaičių parapinė dvasininkija galėjo turėti tik fragmentiškų santykių su Gniezno arkivyskupu, tačiau jo jurisdikcija bei autoritetas, nepaisant aukštųjų dvasininkų dviprasmiškos pozicijos, buvo aiškūs.

2.3.4. Popiežius

XV a. buvo itin ribotos institucinės sąlygos parapinės dvasininkijos komunikacijai su savo ordinarais bei arkivyskupu (nebuvo vykdomos vyskupijų vizitacijos, šaukiami sinodai), šiame kontekste gana įspūdingai atrodo dvasininkų komunikacija su apaštališkuoju sostu. Kadangi prieinami tik publikuoti šią temą liečiantys šaltiniai, o Vilniaus vyskupijos diplomatinio kodeksas apima laikotarpį tik iki 1503 metų, daugiausia nagrinėta XV a. medžiaga.

Situacijos, kai Vilniaus ir Žemaitijos vyskupijų dvasininkai kreipdavosi į popiežių, nepasižymėjo didele įvairove, visus atvejus galima suskirstyti į tokias grupes: suplikos dispensuoti dėl kunigystės šventimų neturėjimo;²⁵¹ prašymai suteikti atleidimą ir grąžinti sielovadinės veiklos teisę, kai ši būdavo atimta dvasininkui padarius sunkų nusikaltimą

²⁵⁰ KDKW, Nr. 428

²⁵¹ 1536.04.11 tokios dispensos dviems metams prašė ir gavo Šiaulių klebonas Morkus Lackis (jis prasitęsė jau turėtą dviejų metų dispensą) (CM, Nr. 177, 178), 1538.04.27 – Linkuvos klebonas Augustinas iš Musninkų (CM, Nr. 183, 184), o 1543.11.23 – Žemaitijos klierikas Mikalojus Orvydas (CM, Nr. 198, 199)

(dažniausiai kūno sužalojimą ar nužudymą);²⁵² bylos dėl bažnytinių beneficijų;²⁵³ prašymai suteikti parapiinės bažnyčios beneficiją ar dispensuoti dėl kelių bažnytinių beneficijų laikymo²⁵⁴. Taip pat buvo keletas parapiinės bažnyčios beneficiją turėjusių dvasininkų, kurie į Romą vykdavo su valdovo ir/ar vyskupo pavedimais.

Suplikos leisti tam tikrą laiką teisėtai laikyti bažnytinę beneficiją nepriimant kunigo šventimų yra įdomios dėl jų tikslingumo. Šaltiniai leidžia manyti, jog bažnytinės beneficijos laikymas neturint kunigo šventimų nebuvo toks jau retas reiškinys ikitridentinėje LDK, o taip pat ir Lenkijoje.²⁵⁵ Menkas tokių suplikų skaitlingumas sufleruoja, jog tikriausiai šventimų trūkumą „legalizuodavo“ tik nedaugelis (nederėtų pamiršti, jog tai pareikalaudavo nemažų kaštų). Todėl kyla klausimas kodėl keletui dvasininkų jų prireikė – dėl savos sąžinės ramybės ar aplinkos spaudimui atremti? Jei stipresnis buvo antrasis veiksnys, tai vargu ar aplinkos spaudimas ėjo iš parapijiečių ar kitų pasauliečių, nes jie, išskyrus patroną, neturėjo galios įtakoti dvasininkų skyrimų ar atleidimų. Šią hipotezę patvirtina atvejis, kai 1468 m. Dambrovo (Vilniaus vyskupija) klebonas Andriejus Falislavo sūnus iš Čarnovo kreipėsi į popiežių, prašydamas suteikti jam vakuojančią Gebeniovo parapiją (Plocko vyskupija, dab. nežinoma vietovė), kurią neteisėtai valdo Jonas Višniaslavas, neturintis kunigo šventimų bei tai atleidžiančios dispensos (*impedimento tunc cessante nullaue per eum super hoc dispensatione obtenta se non fecit ad*

²⁵² 1425 m. Vilniaus vyskupijos kunigas Teodorikas iš Obolcų užsitraukė ireguliarumą, kurį panaikinti turėjo popiežius, po to, kai jo tarno žmona patyrė persileidimą, kurį galėjo sukelti ir klebono smūgis (KDKW, Nr. 92). 1436 m. Ašmenos klebonas kreipėsi į popiežių, prašydamas panaikinti ireguliarumą, kurį jam užtraukė stipriai nuplakto apsivogusio tarno mirtis (KDKW, Nr. 145). 1475 m. Daugų klebonas Stanislovas popiežiaus prašė panaikinti ekskomuniką užsitrauktą dėl to, kad kunigas, padedamas kai kurių bajorų, sulaukė ir surišo į jį pasikėsinusius užpuolikus, kurių vienas po šio įvykio mirė (KDKW, Nr. 295). Buvęs Lygumų klebonas Stanislovas Petro sūnus 1476 m. popiežiaus prašė atleisti jį nuo Žemaičių vyskupo paskirtos supendavimo *a divinis* bei užtrauktos nešlovės. Vyskupas taip kleboną buvo nubaudęs už tarno primušimą, po kurios šis mirė. Tuo tarpu pats kunigas tvirtino, jog tarnas mirė dėl kitose muštynėse patirtų sužalojimų, apie kuriuos jis nežinojęs. (CM, Nr. 66; KDKW, Nr. 66). 1482 m. Popiežiaus dispensos prašė Žemaičių vyskupijoje dirbęs Vilniaus vyskupijos kunigas Laurynas iš Kauno, dėl to kad miegodamas nugulė savo sūnų (KDKW, Nr. 321 a.).

²⁵³ Viena įspūdingiausių bylų dėl parapiinės beneficijos buvo 1528 pab. – 1534 vykęs bylinėjimasis tarp Žemaičių arkidiakono Jurgio Taliato ir Jono Košciešos dėl Krekenavos parapijos, kuri buvo paskirta Žemaičių arkidiakonui, (CM, Nr. 140, 143, 158, 174)

²⁵⁴ 1399 m. Bistryčios prepozitas iš popiežiaus Bonifacijaus IX gavo dispensą laikyti dar vieną kokią nors kitą bažnytinę beneficiją sielovadinę arba ne, kad ir naujai pastatytoje Vilniaus katedroje, nes jo turimos beneficijos pajamos esančios per menkos (KDKW, Nr. 37, p. 66, 67). 1529 m. Poznanės vyskupijos klierikas Baltramiejus *Ganthowsky* popiežiaus prašė suteikti jam Krekenavos prapinę bažnyčią, kuri vakuoja jau tiek laiko, kad jos kolicijos teisė, pagal Laterano susirinkimą, priklauso popiežiui (CM, Nr. 144). Šis dvasininkas mėgino tapti trečiu, kuris laimi, nes tuo metu dėl Krekenavos parapijos bylinėjosi Žemaičių arkidiakonas Jurgio Taliato ir Jono Košciešos.

²⁵⁵ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 225; Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 82

sacerdocium promoveri). Popiežius šį prašymą patenkino, o taip pat suteikė dispensą penkis metus laikyti dvi parapijas.²⁵⁶

Kaip jau minėta ankstesniame skyriuje, kai kuriems dvasininkams tekdavo garbė gauti prezentaciją į parapiinę beneficiją iš paties popiežiaus. Taip nutiko minėtam Dambrovos klebonui. 1531 m. Žygimantui Senajam paprašius Luokės klebonu popiežius patvirtino karališkosios šeimos gydytoją Augustiną iš Valentinų.²⁵⁷

Ne mažiau įdomus yra ne tik LDK dvasininkų suplikų turinys, bet ir techninis jų pateikimo klausimas. Atstumas nuo Vilniaus iki Romos yra virš 2 tūkstančių kilometrų. Tokia kelionė XVI a. buvo tikras iššūkis, reikalavęs didelių laiko bei materialinių sąnaudų. Daugelis suplikantų patys asmeniškai nevykdavo į Romą, tačiau tuomet reikdavo rasti patikimą įgaliotinį. Asmeniškai į Romą 1475 m. vyko Daugų klebonas Stanislovas. Jo suplikoje panaikinti ekskomuniką užsitrauktą dėl vieno iš sulaikytų užpuolikų mirties užsiminta ir apie po šio įvyko sekusį prasižengimą – klebonas laikė mišias per Šv. Velykas. Suplika popiežiui buvo pateikta ir patenkinta 1475 m. gruodžio 21, o Velykų sekmadienis tais metais buvo kovo 26 d., taigi nuo įvykio iki suplikos gavimo praėjo daugiau nei aštuoni mėnesiai.²⁵⁸

Svarbesnių centrų klebonai išrūpindavo savo bažnyčias populiarendavo iš Romos gaudami atlaidų privilegijas. 1493 m. spalio 6 d. kardinolų komisija, Kauno klebono Stanislovui iš Kauno paprašius suteikė šimto dienų atlaidus visiems apsilankiusiems Kauno parapijinėje bažnyčioje tam tikromis šventomis dienomis.²⁵⁹

Akivaizdu, jog bent dalis Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose tarnavusių dvasininkų ne tik buvo susipažinę, bet ir efektyviai naudojosi Bažnytinės teisės instrumentais ir gindami savo interesus pasiekdavo net Apaštališkąją sostą. Komunikacija su popiežiumi parodo aukštą atskirų parapiinės dvasininkijos atstovų Bažnytinės struktūros bei teisės išmanymą.

²⁵⁶ KDKW, Nr. 249, p. 288, 289

²⁵⁷ CM, d. 156, p. 237- 239; CM d. 157, p. 239- 240

²⁵⁸ KDKW, Nr. 295

²⁵⁹ KDKW, Nr. 403, p. 464, 465

3. PARAPINĖ DVASININKIJA LDK VISUOMENĖJE: KUNIGŲ SOCILIZACIJOS PROBLEMA

3.1. Rezidavimas

Itin svarbus veiksnys klostantis parapinės dvasininkijos santykiams su vietos bendruomene buvo jos fizinis „artumas“ savo parapijiečiams. Lenkijos vyskupijų diecezinių sinodų medžiaga rodo, kad kunigų rezidavimas prie savo beneficijų viduramžiais nebuvo pavyzdinis. Reziduoti savo bažnyčiose raginama 1406 m. Vroclavo, 1415 m. Premislo, o taip pat 1519 m. Lucko diecezinių sinodų nuostatuose.²⁶⁰ 1529 m. Vilniaus diecezinio sinodo nuostatuose taip pat primenama, kad kiekvienas kunigas turi reziduoti prie savo bažnyčios ir be pateisinamos priežasties jos nepalikti ilgesniam nei šešių mėnesių laikotarpiui.²⁶¹

Dėl rezidavimo „spaudė“ ne tik bažnytinė teisė, savo globojamų bažnyčių kunigų rezidavimu rūpinosi ir patronai. 1525 m. Žygimantas Senasis griežtai perspėjo kanauninką Joną Kunickį, kad šis savo Nemenčinės parapijoje laikytų vikarą, jeigu pats negali ten reziduoti.²⁶² 1525 m. pristatomam į Lucko parapinę bažnyčią Lucko kanauninkui ir Kameneco klebonui Jokūbui Košukovskiui Žygimantas Senasis nurodė atsisakyti Kameneco parapijos, kadangi būtų neįmanoma reziduoti prie abiejų bažnyčių, o, be to, jis neturėjo dispensos laikyti dvi beneficijas.²⁶³

Nagrinėjant parapinės dvasininkijos rezidavimo/nerezidavimo klausimą vėlgi tenka prisiminti jos įvairialypiškumą – beneficinius ir nebeneficinius dvasininkus, beneficijas akumuliusius ir tik vieną parapiją turėjusius kunigus. Nors logiška atrodo, jog rezidavimo problema turėjo būti aktuali tik beneficiniams dvasininkams, o vikarai buvo tam tikras šios problemos sprendinys. Unikali Tarkvinijaus Pekulo vizitacijos medžiaga atskleidžia, kad nereziduojantys klebonai vikarais galėdavo nusisamdyti ir gretimų parapijų klebonus, kurie

²⁶⁰ J. Sawicki, *Concilia Poloniae: Źródła i studia krytyczne (toliau Concilia Poloniae)*, t. X: Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty, Wrocław- Warszawa- Kraków, 1963, p. 361; t. VIII: Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty, Wrocław, 1955, p. 156; t. III: Synody diecezji łuckiej i ich statuty, Warszawa, 1949, p. 89

²⁶¹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. II: Synody diecezji wileńskiej i ich statuty, Warszawa, 1948, p. 121

²⁶² J. Ochmański. *Biskupstwo wileńskie*, p. 28

²⁶³ LM 12/12, Nr. 756, p. 595- 596

kitoje parapijoje tik retkarčiais apsilankydavo, o gyvendavo prie savo bažnyčių.²⁶⁴ Tiesa vikarai, neturėję kitų tarnybų dažniausiai gyveno parapijoje, kurioje dirbo.

Beneficinius dvasininkus galima suskirstyti į turėjusius kitų bažnytinių beneficijų ir/ar tarnybų valdovo dvare bei kitų pasaulietinių tarnybų ir tik turėjusius tik vieną beneficiją. Tačiau nebūtų korektiška nerezidavimo priežastis suvesti tik į bažnytinių beneficijų akumuliacijos praktiką. Dėl šių dviejų parapiinės dvasininkijos grupių rezidavimo praktiką aptarsime atskirai.

3.1.1. Kanauninkai

Akivaizdu, kad keletą bažnytinių beneficijų turintis dvasininkas negalėjo vienu metu reziduoti prie jų visų. Itin aktuali klebono nerezidavimo problema būdavo parapijose, kurios priklausė hierarchiškai aukštesnių beneficijų turėjusiems dvasininkams. Tarp pastarųjų savo ruožtu išsiskyrė grupė dvasininkų, pasižymėjusių ypatingai aktyvia ne tik bažnytine, bet ir politine bei kultūrine veikla. Tai tokios asmenybės kaip Mikalojus Vežgaila, Erasmus Eustachijus, Jonas Domanovskis, Petras Roizijus, Jurgis Taliatas, Valerijonas Protasevičius. Būtų naivu tikėtis, kad šie asmenys, ne visada gebėdavę derinti pasaulietinę tarnybą su rezidavimu prie kapitulos, būtų galėję nors kiek ilgesniam apsistoti prie savo parapiinių bažnyčių, kurių dažnai turėjo ne vieną.

Kaip sudėtinga ar net neįmanoma buvo suderinti daugiau nei keleto beneficijų priežiūrą puikiai parodo Jono Domanovskio (apie 1496- 1563 m.) pavyzdys. Šis, vienas iš iškiliausių per visą LDK istoriją dvasininkų net tapęs Žemaitijos vyskupu (1555 m.) toliau gyveno Vilniuje, kur turėjo ne tik bažnytinių pareigų (nuo 1528 m. Vilniaus kanauninkas, nuo 1535 m. Vilniaus klebonas, 1555- 1556 m. Vilniaus vyskupijos administratorius), bet taip pat aktyviai dalyvavo politiniame valstybės gyvenime (buvo vienas iš Antrojo Lietuvos Statuto bendraautorijų). Taigi, jei net vyskupo tarnyba nebuvo pakankama priežastis nuolatinei rezidencijai Varniuose, tai galima daryti visiškai pagrįstą išvadą, kad retas svečias jis buvo ir savo parapijose, kurių turėjo pakankamai nemažai: nuo 1524 m. Yvijos, nuo 1525 m. Rudaminos, 1527- 1529 m. Polesės

²⁶⁴ Ariogalos ir Butkiškės klebonas ėjo ir Betygalos, kurios klebonas nerezidavo, vikaro pareigas. Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 79

Sokolovo, nuo 1554 m. Lydos, o prieš 1555 m. dar gavo Ramygalos ir Kražių klebono beneficijas.²⁶⁵

Apie 1556 m. gavęs keletą beneficijų Žemaičių vyskupijoje (Žemaičių kanauniją, Kražių parapiją ir tikriausiai altariją Kražių bažnyčioje) Petras Roizijus jas išlaikė ir po 1567 m., kai tapo Vilniaus kanauninku bei Vilniaus klebonu ir iki mirties (1571 m. balandžio 26 d.) gyveno parapinės Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios klebonijoje.²⁶⁶ Tiesa tarnybomis Žemaičių vyskupijoje ko gero buvo menkai rūpinamasi jau nuo 1563 m., kuomet P. Roizijus perdėjo dirbti komisijoje, rengusioje Antrąjį Lietuvos Statutą.²⁶⁷

Gana tikslų ir įdomių duomenų apie kanauninkų, turėjusių parapinių beneficijų, rezidavimo parapijose praktiką teikia T. Pekulo Žemaičių vyskupijos vizitacijos aprašymas. Nė vienas iš kanauninkų, turėjusių vieną ir daugiau parapijų, juose nerezidavo. Mikalojus Daukša Krakėse, kurių klebonu buvo nuo 1570 m., rezidavo nuolat tik iki tol kol gavo Žemaičių kanauninko vietą (1572 m.), o nuo tada savo parapijoje lankydavosi retai.²⁶⁸ Žemaičių kanauninkas (nuo 1573 m.) Petras Petkevičius niekada nerezidavo Viduklės (jos klebonas buvo 1574- 1578 m.) ir Betygalos (klebonas nuo 1574 m.) parapijose, o ir atvykdavo retai.²⁶⁹ Vilniaus kanauninkas, Paberžės, Kražių (nuo maždaug 1574 m.) ir Kaltinėnų (nuo maždaug 1566 m.) klebonas, taip pat ėjęs karaliaus sekretoriaus pareigas, Mikalojus Korizna Kražiuose rezidavo ne nuolat, į Kaltinėnus atvažiuodavo kartą per metus ir užtrukdavo iki 2 savaitių, o į Paberžę kartais nuvykdavo, kai būdavo Vilniuje.²⁷⁰ Žemaičių kanauninkas Ambraziejus Beinartas net dvejus metus nesilankė Kaltinėnų parapinėje bažnyčioje, kurioje turėjo altariją.²⁷¹

Kliūtis nuolatiniam rezidavimui parapijoje galėjo būti ne tik kitos turtingesnės ir labiau prestižinės bažnytinės beneficijos, bet ir pasaulietinės tarnybos. Ne vienas Vilniaus kanauninkas valdovo dvare tarnavo sekretoriumi, tad toks dvasininkas turėdavo „dvigubai“ daugiau priežasčių nereziduoti parapijoje. Taip pat valdovas nevengdavo jo patronatui priklausančiomis parapinėmis beneficijomis paskatinti savo dvaro tarnautojų, nesiekusių aukštesnės bažnytinės karjeros. Tokiais atvejais tikimybė, jog tarnyba valdovo dvare būtų apleista vardan nuolatinio rezidavimo

²⁶⁵ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 44

²⁶⁶ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 122- 123

²⁶⁷ Tazbir J. Roizijusz //Polski słownik biograficzny, t. 31, Wrocław- Warszawa- Kraków- Gdańsk- Łódź, 1988- 1989, p. 501

²⁶⁸ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 112; Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 105

²⁶⁹ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 121, 125

²⁷⁰ Ibid., p. 181, 197, 221

²⁷¹ Ibid., p. 231

parapijoje, yra ištis mažas. Štai Vilniaus kanauninkui bei valdovo sekretoriui Erazmui Eustachijui dėl skubių karaliaus reikalų 1538 ir 1540 leista iki galo nedalyvauti kapitulos rudens sesijose.²⁷² Tuo metu jam priklausė net trys parapijos: Pasvalio, Kauno, Kernavės, kurias šis dvasininkas galėjo lankyti tik fragmentiškai.²⁷³

Vienas iš kriterijų, galėjusių įtakoti kiek dažnai kapitulos nariai ir vyskupai apsilankydavo savo parapijoje/se, galėjo būti atstumas iki jos nuo nuolatinės gyvenamos vietos (M. Korizna prisipažino į Paberžę nuvykstantis, kuomet būna Vilniuje). Kad būtų lengviau įsivaizduoti situaciją, čia pateikiami atstumai kilometrais nuo Varnių ir Vilniaus, kuriuose turėjo reziduoti Žemaičių ir Vilniaus aukštieji dvasininkai, iki miestelių, kuriose buvo jų aptarnautos parapijos. Tai yra optimalaus maršruto, vykstant dabartiniais keliais, atstumas. Šiuos duomenis taip reikia vertinti atsargiai, ne tik dėl galimų nežymių atstumų svyravimų, bet ir dėl prielaidos, jog kanauninkai ir vyskupai rezidavo prie savo katedros hipotetiškumo.

Atstumas nuo Varnių iki

Atstumas nuo Vilniaus iki

Betygalos	103	Alytaus	105	Kauno	103	Rudaminos	13
Butkiškės	210	Anykščių	110	Kėdainių	151	Salako	138
Geranainių	315	Ašmenos	60	Kražių	224	Svirėnų	67
Kaltinėnų	18	Bielicos	127	Krekenavos	165	Šiaulių	210
Krakių	128	Bresto	383	Lydos	95	Trakų	28
Kražių	28	Darsūniškio	93	Maišiagalos	25	Turgelių	32
Krekenavos	173	Dolistovo	280	Naugarduko	144	Varnėnų	52
Luokės	23	Eišiškių	72	Odelsko	210	Viazinės	147
Maišiagalos	238	Gardino	170	Pasvalio	172	Vitebsko	350
Raseinių	76	Giedraičių	75	Ramygalos	150	Yvijos	114
Salako	310	Kaltinėnų	50				
Šiaulių	72						
Veliuonos	117						
Viduklės	58						

²⁷² LDK dvasininkai

²⁷³ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 44; LDK dvasininkai

Nors būta parapijų nuo vyskupijų centrų nutolusių vos per keletą ar keliolika kilometrų (Antakalnio, Kaltinėnų, Rudaminos), tačiau kai kurie atstumai gana įspūdingi. Paradoksalu, kad didžiausias atstumas skyrė Vilnių ir beveik vien Vilniaus kanauninkų laikytą Vitebsko parapiją – jiems tekdavo įveikti apie pusketvirto šimto kilometrų. Iš viso 44 % (20 iš 45) aukštųjų dvasininkų turėtų Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijų nuo vyskupijos centrų buvo nutolę daugiau nei per 100 km.

Vis dėlto nederėtų kitomis tarnybomis užsiėmusių klebonų nerezidavimo vienareikšmiškai sieti su parapijos apleidimu. Tai, kad ir kanauninkai sugebėdavo pasirūpinti savo laikomomis parapijinėmis bažnyčiomis, ar bent jau jų turtiniais reikalais, rodo atvejai, kai aukštieji dvasininkai pasaulietiniuose ir dvasiniuose teismuose gindavo savo parapiinės beneficijos turtinius reikalus. Tokių pavyzdžių ne taip jau ir mažai. Vilniaus kanauninkas ir Anykščių klebonas Albertas Rožanas nuo 1520 m. rudens bylinėjosi su Trakų vaivada ir Žygimanto Senojo dvaro laikytoju Grigaliumi Grigalaičiu Astiku dėl Anykščių parapiinės bažnyčių žemių. Bylinėjimasis užtruko beveik du metus – sprendimas buvo valdovo patvirtintas tik 1522 m. gruodžio 14 d.²⁷⁴ Apaštališkasis protonotaras, Vilniaus kanauninkas, dekanas ir generalinis vikaras bei Viazinės klebonas Mikalojus Vežgaila dėl Mikalojaus Jurgaičio Zaberezinskio užgrobtų parapiinės bažnyčios žemių 1522 m. teisėsi dvasiniame teisme.²⁷⁵ Vilniaus kustodas ir Naugarduko klebonas Povilas 1535 m. valdovo teisme gynė savo bažnyčios žemes nuo kunigaikščio Iljos Konstantinaičio Ostrogiškio savivalės.²⁷⁶ 1537 m. Vilniaus kanauninkas, Kauno, Kernavės ir Pasvalio klebonas Erazmas Eustachijus susigražino tris pabėgusius Pasvalio parapiinės bažnyčios valstiečius.²⁷⁷ 1541 m. Vilniaus kanauninkas, Darsūniškio klebonas Baltramiejus teisme gynė savo parapiinės bažnyčios žemes nuo valdovo kalavijininko Mikalojaus Petraičio Aleknaičio daromų grobimų ir smurtų.²⁷⁸

Būta aukštųjų dvasininkų, mėginusių savo parapiinių bažnyčių pajamas ne tik apginti, bet ir padidinti neteisėtais būdais. 1540 m. Vilniaus prepozitą ir Ramygalos kleboną Joną Domanovskį vietos bajoras padavė į teismą dėl siekio užvaldyti jo žmonės klebono įvykdytus bajoro ir jo pavaldinių sumušimus, žemės nuniokojimą ir smurtą.²⁷⁹

²⁷⁴ RIB, t. 20, Nr. 166, p. 1488; LM 224/4, Nr. 41, p. 69

²⁷⁵ RDDW, Nr. 146, p. 271; PK, p. 107

²⁷⁶ LM 227/8, Nr. 367, p. 173, 174

²⁷⁷ LM 25/25, Nr. 229, p. 258-259

²⁷⁸ LM 229/10, Nr. 177, p. 110, 111

²⁷⁹ LM 229/10, Nr. 49, p. 37

Aukštųjų dvasininkų, turėjusių ir parapijų beneficijų, aktyvumą teismuose ginant savo parapijų bažnyčių žemes nesunkiai galima paaiškinti asmeniniu suinteresuotumu. Vis dėl to tenka suabejoti, kad tokiu pat entuziazmu ir energija pasižymėjo jų sielovadinė veikla parapijinė bažnyčioje.

Apie aukštesnių bažnytinių beneficijų turėjusių klebonų apsilankymus savo parapijose liudija ir jų pasirašyti juose išduoti dokumentai. 1508 m. rugpjūčio 15 d. Vilniaus kanauninkas ir Varnėnų klebonas Svyrių kunigaikštis Andrius Petkevičius Varnėnuose surašė šios bažnyčios donaciją.²⁸⁰ 1522 m. sausio 9 d. Kijevo vyskupas, Vilniaus kustodas ir kanauninkas, Pasvalio klebonas Jonas Filipavičius Pasvalyje išdavė miestiečiui raštą dėl žemės.²⁸¹ 1533 m. balandžio 10 d. Kijevo vyskupas ir Krekenavos klebonas Jurgis Talatas savo dvare Krekenavoje patvirtino 1531 m. Baltramiejaus Nareišio testamentą, kuriuo apdovanojama Krekenavos parapiinė bažnyčia.²⁸²

3.1.2. Keletą parapijų beneficijų turėję dvasininkai

Jei sąlygiškai nesunku „pasekti“ aukštųjų dvasininkų kelius, tai kur kas komplikuočiau nustatyti kaip rezidavimo problemą spręsdavo keletą parapijų beneficijų turėję dvasininkai. Nustatant, kokie veiksniai lėmė tokių kunigų rezidavimo vietos pasirinkimą, galima pasitelkti tik T. Pekulo Žemaičių vyskupijos vizitacijos medžiagą. Ji atspindi gana aiškia tendenciją, jog keletu parapijų besirūpinę klebonai paprastai gyvendavo prie daugiausiai pajamų teikiančios bažnyčios. Vilkijos, Veliuonos ir Skirsnemunės klebonas Steponas Bienovskis rezidavo turtingiausioje iš jų Veliuonos parapijoje, o į kitas atvykdavo tik retkarčiais ir tik Vilkijoje laikė vikarą.²⁸³ Ariogalos ir Butkiškės klebonas (nuo 1568 m.) Jurgis Jurgevičius nuolatos rezidavo Ariogaloje, o į Butkiškę vykdavo kartais (iš pirmosios parapijos klebonas gaudavo 6 kapas grašių, o iš antrosios – dvi).²⁸⁴

Savo parapiją klebonas galėjo apleisti ne tik dėl prestižiškesnės beneficijos kapituloje ar pelningesnės parapijos, bet ir dėl žemesnės vikaro tarnybos. Žoludeko klebonas Stanislovo

²⁸⁰ RDDW, p. 252

²⁸¹ LMABRS, f. 1, b. 519

²⁸² CM, Nr.164, p. 254

²⁸³ Ibid., Nr. 11, p. 35, 37

²⁸⁴ Ibid., p. 69, 75, 83

Zagurskis (1560 m. jau miręs) tarnavo vikaru Krokuvos katedroje. Krokuvoje jis ir gyveno – greičiausiai čia sudarytas jo testamentas, kurio vykdytojais pasirinkti kiti šios katedros vikarai. Nerezidavimo faktą patvirtina ir tai, kad Žoludeko bažnyčia buvo nuomojama.²⁸⁵

Raseinių klebonas Jonas Mieževskis vizitatoriui prisipažino parapijoje reziduojąs tik per iškilmingesnes šventes ir kai neturi vyskupo pavedimų (1574 m. Žemaičių vyskupo Jurgio Petkevičiaus testamente jis minimas tarp *famuli et servitores*²⁸⁶).²⁸⁷ Tai, rodo, jog kai kurie klebonai, laikę tik vieną beneficiją, galėjo turėti ir kitų, šaltiniuose ne visada atspindėtų, įsipareigojimų.

3.1.3. Vieną parapiinę beneficiją turėję dvasininkai

Tai, kad klebonas ar altarista turėjo tik vieną beneficiją, dar nebūtinai reiškia, jog jų aptarnaujami parapijiečiai visada turėdavo galimybę gauti dvasininko patarnavimą, kai šių paslaugų prireikdavo. Net ir turėjusiam vieną beneficiją, prie kurios reziduodavo, klebonui ar kuriam kitam parapijoje dirbusiam kunigui galėjo iškilti įvairių reikalų, privertusių jį kuriam laikui palikti savo parapiją. Priede Nr. II surinkta medžiaga aiškiai rodo, jog dažniausiai klebonai išsiruošdavo pas savo ordinara bei valdovą, idant patvirtintų savo parapiinės bažnyčios fundacijas bei donacijas. Žemaičių vyskupijos dvasininkų kelionės į vyskupijos centrą, daugeliu atveju, buvo mažiau varginančios, nei jų kolegų iš Vilniaus vyskupijos, kuri buvo ženkliai didesnė už pirmąją. Kad pasiekti valdovą tiek siekiant patvirtinti savo beneficijos privilegijas, tiek apginti savo teises valdovo teisme, ypač kai šis būdavo Lenkijoje, tekdavo įveikti gana nemažus atstumus: du, keturis ar net septynis šimtus kilometrų. Pagal priedo medžiagą sudarytame grafike aiškiai atsispindi tendencija, jog tik vienoje parapijoje tarnybą turėję kunigai dažniausiai sutinkami parapiiniame miestelyje arba netoli jo.

Parapijiečiai savo ganytojo galėjo „netekti“ ne tik dėl kitų jo įsipareigojimų, bet ir dėl siekio įgyti universitetinį išsilavinimą. 1419 m. Mykolas (1419) į Krokuvos universitetą buvo matrikuluotas Naujųjų Trakų prepozitas Mykolas.²⁸⁸ 1475 – 1476 m. būsimas Vilniaus vyskupas Albertas Taboras turėjo Trakų prepozitūrą, nors visą šį laiką jis buvo Krokuvoje, kur 1474 m.

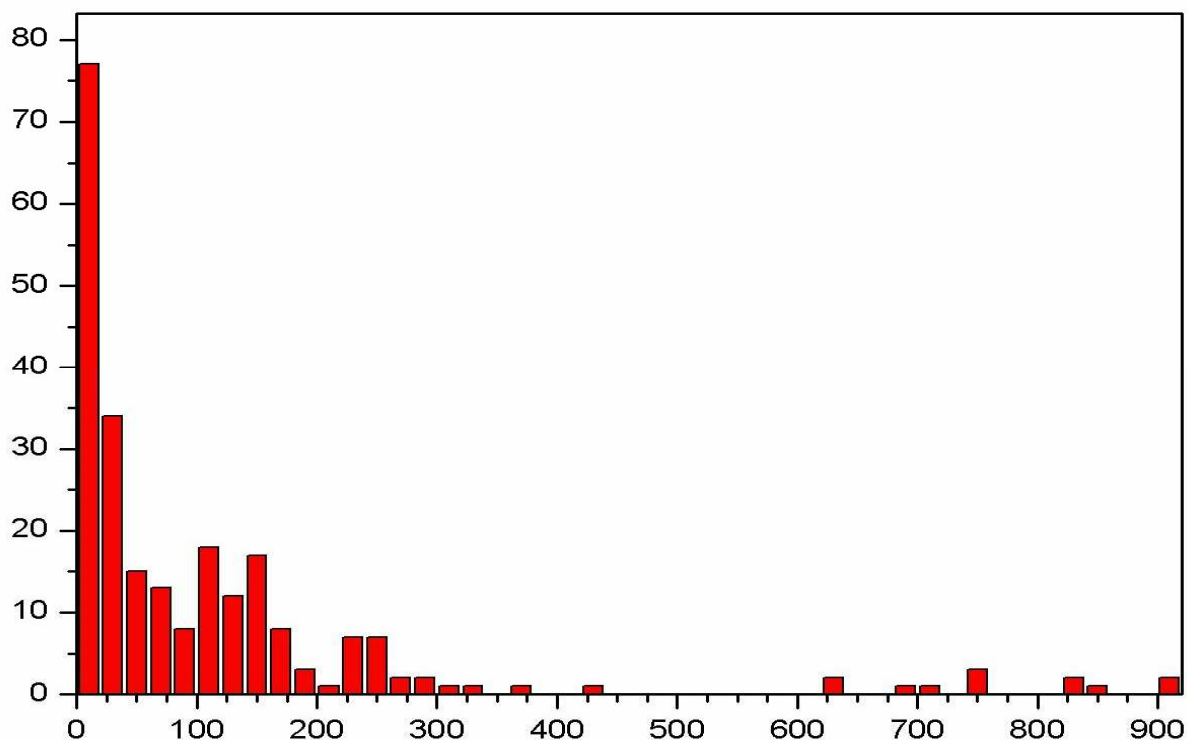
²⁸⁵ Cracovia, p. II, Nr. 353, p. 211

²⁸⁶ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 84, 85

²⁸⁷ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 135

²⁸⁸ LDK dvasininkai

įgijo magistro laipsnį.²⁸⁹ 1517 m. Krokuvos universitete menų magistro laipsnį įgijo „lietuvis klebonas“ Jonas Vevirka iš Krokuvos.²⁹⁰ 1534 m. magistro laipsnis buvo suteiktas Jurgiui iš Tičino, klebonui Lietuvoje ir daugelio beneficijų turėtojui.²⁹¹ Ariogalos ir Butkiškės klebonas Jurgis Jurgevičius vizitatoriui T. Pekului papasakojo, jog Betygalos klebonas Petras Petkevičius yra išvykęs į Krokuvą studijuoti ir jį palikęs vikaru savo bažnyčioje.²⁹²

Pav. 2 Parapinės dvasininkijos sėslumo tendencijos (y- paminėjimų skaičius, x – atstumas kilometrais nuo savo parapijos)

Dvasininkai taip pat galėdavo turėti daugybę kitų priežasčių išvykti trumpesniam ar ilgesniam laikotarpiui: dėl šeimyninių, dėl ūkinių reikalų ir įvairių kitų priežasčių. Pavyzdžiui, XV a. 7 dešimtmetyje Lygumų klebonas Stanislovas asmeniniais reikalais išjojo į vietovę, esančią už 70 km., kur prabuvo beveik mėnesį.²⁹³

²⁸⁹ Cracovia, p. I, Nr. 92, 97, 95, 100

²⁹⁰ Cracovia, p. II, Nr. 95, p. 115

²⁹¹ Ibid., Nr. 226, p. 161

²⁹² Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 79

²⁹³ KDKW, Nr. 300, p. 355, 356, CM, Nr. 66, p. 112

3.1.4. Nerezidavimo problemos sprendimas

Nereziduojantys dvasininkai turėdavo vietoj savęs laikyti vikarą, tačiau nelabai įmanoma nustatyti kiek ši praktika buvo paplitusi, nes daugelį dvasininkų, ypač vikarų, bažnyčios tarnų ir mokytojų egzistavimą sužinoje tik iš atsitiktinių užuominų šaltiniuose. Kur kas aiškesnių duomenų yra apie tai, kaip nereziduojantys klebonai sprendavo beneficijos turto administravimo problemą – jį išnuomodavo.²⁹⁴ Bažnyčios turto nuoma ne tik nuimdavo turto administravimo rūpesčius nuo nereziduojančio klebono galvos, bet taip galėjo išvaduoti nuo būtinybės atvykti bent sykį atvykti į savo parapiją susirinkti beneficijai priklausančias pajamas. Krokuvoje gyvenęs Breslaujos klebonas Nikodemas Radošovnickis į 1543 m. sudarytą nuomos sutartį įtraukė punktą, nurodantį, kad nuomos mokestis turi būti pristatytas į Krokuvą ir net nurodytas įgaliotinis, kuriam pinigai turi būti perduoti, jei nebūtų paties klebono. Vis tik klebonas pasistengė užsitikrinti ir galimybę kada panorėjęs apsilankyti savo parapijoje, netgi įpareigojo nuomininką iš naujo pastatyti baltai dažytą svetainę.²⁹⁵ Tiesa, toks būdas be didesnio vargo gauti parapinės beneficijos teikiamas pajamas, galėjo sukelti rūpesčių, jei nuomininkas vengdavo vykdyti įsipareigojimus. 1545 m. Minėtas Breslaujos klebonas dvasiniame teisme siekė prisiteisti už dvejus parapijos pajamų nuomos metus nesumokėtų 80 kapų lietuviškų pinigų.²⁹⁶ 1558 m. bylą prieš Ukmergės bažnyčios turto nuomotoją dėl susidariusių skolų iškėlė šios parapijos klebonas Albertas.²⁹⁷ 1559 m. sausio 4 d. sudarytoje Breslaujos parapinės bažnyčios turto nuomos sutartyje buvo numatyta, kad nuomininkas turės iš savo lėšų išlaikyti kunigą.²⁹⁸ Taip klebonas nuomininkui pavedė ne tik parapijos ūkinių reikalų tvarkymą, bet ir pasirūpinimą derama bažnytinių priedermių įvykdymu.

Tai, kad vieną parapinę beneficiją turėję dvasininkai dažniausiai greta jos ir gyvendavo, gali paliudyti tai, kad dažnai klebonus ir altaristas sutinkame jų aptarnaujamų bei gretimų

²⁹⁴ Prieš 1560 m. buvo nuomojama Žoludeko bažnyčia, kurios klebonas Stanislovas Zagurskis ėjo vikari pareigas Krokuvos katedroje (Cracovia, p. II, Nr. 277, p. 181; Nr. 353, p. 211). 1543-1545m. – Breslaujos, kurios tuometinis klebonas Nikodemas Radošovnickis gyveno Krokuvoje (Cracovia, p. II, Nr.289, p. 185). Šios parapijos turtas buvo nuomojamas ir 1559- 1561 m., kuomet ji priklausė Pšemislis dekanui ir Krokuvos kanauninkui Pauliui Tarlai (Cracovia, p. II, Nr. 347, p. 207; Nr. 351, p. 209). 1550 ir 1558 m. buvo nuomojamas Ukmergės parapijos turtas, kurios klebonai – 1550 m. Valentinas Gluchovskis, o 1558 Albertas – gyveno Krokuvoje (Cracovia, p. II, Nr. 316, p. 195; Nr. 344, p. 207).

²⁹⁵ Cracovia, p. II, Nr. 277, p. 181

²⁹⁶ Ibid., Nr.289, p. 185

²⁹⁷ Ibid., Nr. 344, p. 207

²⁹⁸ Ibid., Nr. 347, p. 207

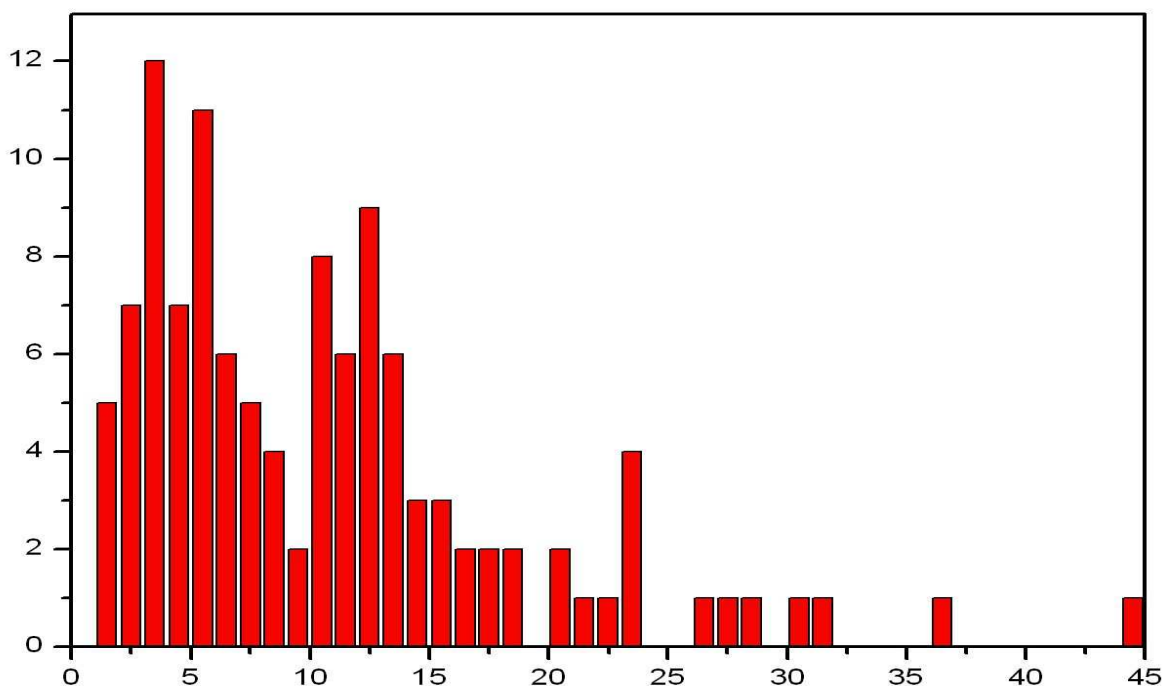
bažnyčių fundacijų ir donacijų, o taip pat tose apylinkėse gyvenančių bajorų privačių dokumentų liudytojų sąrašuose. Rezidavimo problema turėjo būti aktualesnė laikiusiems keletą bažnytinių beneficijų, ypač jeigu jos buvo skirtingose vyskupijose, ir/arba ėjusiems pasaulietines tarnybas dvasininkams. Viduramžiais LDK, kaip ir visoje Vakarų Europoje, dvasininkų elitas iš esmės sutapo su kultūriniu šalies elitu, todėl jam vėrėsi plati gyvenimo įvairovė, ne visada besiderinusios su bažnytiniu statusu. Todėl rūpestis savo parapine bažnyčia ir parapijiečių sielovada patekdavo į vyskupų ir kapitulos narių interesų periferiją.

3.2. Tarnybos trukmė

Parapiją aptarnavusių kunigų tarnybos trukmė galėjo būti vienu iš svarbesnių faktorių, lėmusių jo įsigyvenimą į vietos bendruomenę, nes dažniausiai dvasininkai būdavo kilę iš kito šalies regiono, ar net iš kitos šalies (Lenkijos). Tarnybos trukmė taip pat gali būti ir tam tikras dvasininkų mobilumo/sėslumo rodiklis.

Šaltiniai daugeliu atveju leidžia kalbėti tik apie preliminarą tarnybos trukmę, nes žinoma tik vos keleto klebonų paskyrimo ir atsistatydinimo ar mirties data. Didžiosios dalies parapijose veikusių kunigų žinomi tik vardai, kurių išlikimą lėmė dvigubas atsitiktinumas – jie pateko į rašytinius šaltinius, o šie išliko iki mūsų dienų, o tokių dvasininkų, kurie šaltiniuose pasirodo keletą kartų yra ženkliai mažiau. Dėl šios priežasties duomenys apie tarnybos trukmę yra gana sporadiški ir nenuoseklūs. Duomenų esama tik apie klebonų ir altaristų tarnybos vienoje parapijoje trukmę, beje, pastarųjų ženkliai mažiau. Tokią situaciją lėmė, tai kad nebeneficiniai dvasininkai rašytiniuose šaltiniuose sutinkami daug rečiau, nes jų tarnybos specifika, bei galbūt kiek menkesnis socialinis statusas lėmė retesnę patekimą į rašytinius šaltinius. Apie nebeneficinių kunigų, visų pirma vikarų, tarnybos trukmę duomenų teikia tik Tarkvinijaus Pekulo Žemaičių vizitacijos medžiaga. 5 priede pateikiama lentelė, kurioje surinkti turimi duomenys apie klebonų ir altaristų tarnybos trukmę. Joje pateikiamos žinios idealiau atveju apie klebono teikimą ir mirtį/atsistatydinimą (tokių yra 9), o dažniausiai apie pirmąjį ir paskutinį pasirodymą šaltiniuose (tokių 108). Kai apytikslė tarnybos trukmė yra ilgesnė nei 10 metų visada remtasi daugiau nei dviem šio klebono paminėjimais šaltiniuose. Daugiausia atvejų yra iš XVI a., keletas XV a. pab. Kadangi dėmesys buvo sutelktas į tai, kiek laiko beneficija buvo išlaikyta vieno asmens, kai kurie asmenys kartojasi, nes kai kurie dvasininkai turėjo keletą beneficijų (ir paprastai kaip tik

tokių aukštųjų dvasininkų, turėjusių keletą beneficijų biograma būna geriau dokumentuota). Lentelės medžiaga susiteminta grafiko pavidalu (pav. 3).

Pav. Nr. 3. Klebonų ir altaristų preliminarini tarnybos trukmė (x – minimali dvasininko tarnybos trukmė, y – atvejų skaičius)

Kaip matyti iš grafiko vyraujantys tarpai tarp pirmojo ir paskutiniojo paminėjimo yra 3 ir 5 metai. Tai galima paaiškinti šaltinių ribotumu, be to tai tikrai žinoma minimali tarnybos trukmė. Kad vyravo ilgalaikės tarnybos tendencijos rodo tai, kad sekantis pagal gausumą yra 12 ir 10 metų stažas. Įspūdingai atrodo ir žinomos kur kas ilgesnės tarnybos. Žinoma, kad Lipos klebonas Jonas Petrovskis šios prapijos klebonu išbuvo nuo 1519 m. iki mirties 1550 m., taigi viso 31 metai. Ilgiausias žinomas klebono stažas – virš 44 metų, priklauso Olesko klebonui Pauliui Višinskiui. Ne mažiau įspūdingi ir kitos žinomos klebonavimo trukmės: Steponas Maišiagalielis Luokės klebonu prabuvo virš 36 metų; minėtas Paulius Višinskis Naugarduko parapiją aptarnavo virš 30 metų; Martynas Volkovysko parapijoje klebonavo virš 28 metų; Petras Bagdonavičius Maišiagalos altariją aptarnavo virš 27; Martynas Bžykovskis Parozavo klebonu išbuvo virš 26.

Klebonai ir altaristos paprastai eidavo savo tarnybą iki mirties, tačiau galėjo jos ir atsisakyti sėkmingai kopdami bažnytinės karjeros laiptais, o kartais ir dėl kitų priežasčių. Puikus pavyzdys, kai valdovo proteguojamų asmenų klebonavimas tęsdavosi iki tol, kol atsilaisvina pelningesnė parapija yra valdovo tarno Jokūbo Stobnicijaus keliavimas per parapijas. Beje, šis valdovo tarnas turėjo tik mažuosius šventimus. Per penkis metus J. Stobnicijus pabuvojo net trijų parapijų klebonu: 1568 m. birželio 25 d. jis atsisakė Kietaviškių parapijos ir tą pačią dieną buvo pristatytas Merkinės klebono vietai užimti, kurios atsisakė 1571 m. birželio 19 d., o 21 d. Žygimantas Augustas pristatė Žemaičių vyskupui Kražių klebono ir altaristos vietai užimti.²⁹⁹ Ir šioje parapijoje valdovo tarnas neužsibuvo, tik šią tarnybą nutraukė ne paaukštinimas, o mirtis.³⁰⁰ Parapijų keitimo motyvas akivaizdus – Kietaviškių parapija buvo labai skurdi, Merkinės – vidutinė, o Kražių – viena turtingiausių Žemaitijos vyskupijoje.³⁰¹ Tai, kad vos keletą metų trukusią klebono tarnybą galėjo nutraukti ne tik jo karjeros aplinkybės, bet ir mirtis, rodo Barglovo klebono Alberto Lipovskio atvejis. Žygimantas Augustas jį į šią parapiją teikė 1568 m. rugpjūčio 6 d., o 1571 m. birželio 19 d. išduotoje prezentacijoje jis minimas kaip miręs. Krašte pradėjus plisti reformacijai dalis klebonų savo tarnybos neteko bažnyčios patronams, perėjusiems į protestantizmą, realizuojant *cuius regio, eius religio* principą. Vizitatoriui Pekului Kaltinėnų vikaras Jokūbas Ponikieviskis, šias pareigas einantis apie du tris metus, teisindamasis dėl laikomos moters, papasakojo, jog ją privertė paimti bajorai prieš aštuonis metus, kuomet jis buvo Šilalės klebonu.³⁰² Vikaras nepaminėjo ar jis šią parapiją pats paliko, nepanoręs pereiti į kitą konfesiją, ar tai padaryti jį privertė minėti bajorai.

Kaip jau minėta, vikarai rašytiniuose šaltiniuose pasirodo nepalyginamai sporadiškiau nei klebonai, todėl vienintelis šaltinis teikiantis konkrečios medžiagos šiuo klausimu yra Žemaičių vyskupijos vizitacijos aprašymas. Viduramžiais visoje Vakarų Europoje buvo daugybė klajojančių kunigų, ieškojusių sau tinkamo užsiėmimo. Jie nebuvo pavaldūs vyskupams ir samdydavosi klebonams sudarinėdami individualias sutartis. Toks gyvenimo būdas turėjo būti ypač patogus abejotinos reputacijos kunigams. M. Kosmanas įžvelgia šio proceso apraiškų ir

²⁹⁹ LM 530/8, Nr. 67, 68, 86-88, 90

³⁰⁰ LDK dvasininkai

³⁰¹ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 103- 104

³⁰² Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 221

LDK, pastebėdamas, jog T. Pekului Žemaičių kanauninkas ir Krakių klebonas M. Daukša prisipažino, jog buvęs jo vikaras po kelių metų darbo išėjo nežinoma kryptimi.³⁰³

Peržiūrėjus visus vizitacijos aprašymo teikiamus duomenis apie vikarų tarnybos trukmę paaiškėjo, jog vikarai išties buvo gana mobilūs. Jonas Laskovskis Vilkijos vikaru tarnavo šešis metus (maždaug nuo 1573 m.), tačiau vizitatoriui pasisakė Žemaičių vyskupijoje esąs jau trisdešimt du metus.³⁰⁴ Taigi J. Laskovskio tarnybos laikas ilgas tik sąlygiškai, neabejotinai jam teko pabuvoti vikaru ne vienoje parapijoje. Krakių altarista Jonas, jos klebonui M. Daukšai gavus Žemaičių kanauniją ir išvykus į Varnius (1572 m.), tapo šios bažnyčios vikaru. Iš Krakių jis išvyko vikaru išbuvęs septynis metus (tikėtina, jog jo altaristos tarnyba tesėsi ilgiau, nes ją buvo gavęs ankščiau).³⁰⁵ Apie vikarų, o gal jų samdytojų klebonų, nepastovumą byloja ir tai, jog per penkis metus Žemaičių kanauninko Petro Petkevičiaus laikytoje Betygalos parapijoje pasikeitė net trys vikarai, kuriais buvo Ariogalos klebonas Jurgis Jurgevičius, Paulius Paulavičius ir tuoj po vizitacijos atvežtas kunigas Mikalojus.³⁰⁶ Dėl užimtumo vyskupo kurijoje negalėjęs reziduoti Raseinių klebonas Jonas Mieževskis keletą metų laikė net du kunigus, kurių vienas mirė, o kitas išvyko.³⁰⁷ Akivaizdu, kad ne vieną tarnybą pakeitė ir Kaltinėnų vikaras Jokūbas Ponikieviskis, šis Plocko vyskupijos kunigas Žemaitijos vyskupijoje gyveno jau aštuoniolika metų, o pastarąją tarnybą ėjo vos du.³⁰⁸ Kražių vikaras Jonas Bialobževskis Kražiuose praleido nepilnus metus ir prisipažino vizitatoriui, neketinąs šioje parapijoje ilgam pasilikti, nes klebonas nemoka žadėto atlygio ir blogai su juo elgiasi.³⁰⁹

Akivaizdu, jog vikarų, bažnyčios tarnai ir kiti beneficijų neturintys kunigai galėjo judėti daug laisviau nei klebonai, kuriems tikriausiai nedažnai tegalėjo pasitaikyti galimybė gauti turtingesnę parapiją. Tuo tarpu vikarus su parapine bažnyčia saistė tik asmeninis susitarimas su klebonu, kurį ko gero, abu kontrahentai galėjo bet kada nutraukti. Vieną iš vikarų kilnojimosi iš parapijos į parapiją galimų priežasčių puikiai atspinti Kražių vikaro J. Bialobževskio situacija, kai sklandūs santykiai nesusiklostė nei su klebonu, nei su jo šeimyna. Tačiau, panašu, kad tais atvejais, kai sąlygos vikarus tenkindavo vienoje parapijoje jie apsistodavo ir išties ilgam laikui,

³⁰³ M. Kosman, *Drogi zaniku pogaństwa u Bałtów*, p. 110

³⁰⁴ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 13, 17

³⁰⁵ *Ibid.*, p. 105

³⁰⁶ *Ibid.*, p. 127

³⁰⁷ *Ibid.*, p. 135

³⁰⁸ *Ibid.*, p. 211, 217, 219

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 181

pavyzdžiui, Jonas Jurgevičius Viduklėje vikaru išbuvo net penkiolika metų, jam teko tarnauti keturiems šios parapijos klebonams.³¹⁰

3.3. Kunigų atributai

Dvasininką iš pasauliečių visuomenės turėjo išskirti specifiniai išoriniai atributai (*habitus clericorum*), aukšti moralės standartai (*vita et conversatio clericorum*) ir celibatas. Apie formalius kunigams keltus reikalavimus žinome iš diecezinių sinodų nuostatų. Janas Fijałekas viduramžių Lenkijos dvasininkijos gyvenimo būdą apibendrina remdamasis būtent sinodų medžiaga.³¹¹ Iš aptariamo laikotarpio mūsų dienas pasiekė tik vieno 1527 m. pab. ar 1528 m. vykusio Vilniaus diecezinio sinodo nuostatai, kuriuos publikavo Sawickis.³¹² Šio sinodo nuostatų skyrius, liečiantis kunigų gyvenimo būdą (*de vita et honestate clericorum*)³¹³ turinys iš esmės sutampa su viduramžių Lenkijos diecezinių sinodų nuostatomis šiuo klausimu. Dėl šios priežasties jais taip pat remtasi. Apie faktinę situaciją duomenų teikia tik atsitiktinės žinutės aukštųjų dvasininkų korespondencijoje ir Žemaičių vyskupijos vizitacijos aprašymas.

3.3.1. Išoriniai dvasininko atributai

Reikalavimai dvasininko išvaizdai ir apdarui gana smulkmeniškai aptarti 1527–1528 m. sandūros Vilniaus vyskupijos sinodo nuostatuose. Išorinis dvasininko arba vienuolio požymis viduramžiais buvo tonzūra – plaukų išskutimas viršugalvyje. Sinodo nuostatuose kunigams primenama ne tik apie šio ženklą nešiojimo būtinybę, bet paaiškinama kaip turi būti prižiūrėta visa galva: kunigai turi skusti barzdą, neauginti ir negarbanoti plaukų, išsiskusti tonzūrą.³¹⁴

Dvasininko rūbas, sutana, visoje Bažnyčioje buvo standartizuotas tik XVI a. pab. – popiežiaus Sikstas V konstitucijose, išleistuose 1589 m. Iki to laiko visose dieceziniuose sinoduose kunigo apdaras buvo apibūdinamas negatyviai, siekiant, kad jis paprastumu išsiskirtų

³¹⁰ Ibid., p. 139

³¹¹ Ks. J. Fijałek, *Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej na tle ustawodawstwa synodalnego*, Kraków, 2002

³¹² J. Sawicki, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 2: Synody diecezji wileńskiej i ich statuty, Warszawa, 1948

³¹³ J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. 2, p. 120

³¹⁴ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 338

iš pasauliečių nešiojamų rūbų.³¹⁵ Vilniaus dieceziniame sinode sutinkame būtet tokio pobūdžio nurodymą: kunigams uždrausta puošti įvairiaspalviais, dryžuotais bei kutuotais rūbais, nurodoma nešioti ilgą, pėdas siekiantį apdarą, o prie šventos vietos ir ypač mišių aukojime nesirodyti su atsiskleidžiančiu bei blauzdas apnuoginančiu rūbu.³¹⁶ Nuostatuose taip pat primenamas draudimas dvasininkui nešioti ginklą, padarant išlygą tik vykstant už miestelio ribų.³¹⁷ Šis draudimas dvasininkus turėjo eliminuoti iš bajorų luomo, nes ginklo nešiojimas buvo tik kilmingųjų privilegija.

Siekiant efektyviau sudrausminti vyskupijos kunigus už šių nurodymų nesilaikymą numatytos sankcijos: pirmą kartą įspėjimas, antrą – jau grasoma kalėjimu, o trečiąjį – netgi beneficijos atėmimu ir išvymu iš vyskupijos.³¹⁸ Tenka apgailestauti, jog nėra išlikę jokių duomenų, apie nuobaudų nederamai besielgusiems kunigams taikymą praktikoje.

Katalikiškosios reformos išvakarėse tonzūros ir sutanos nešiojimo, kaip ir celibato laikymosi, nebuvo visuotinai paisoma. L. Jovaiša suskaičiavo, kad iš 15 dvasininkų, apie kuriuos šiuo klausimu teikia informacijos Žemaičių vizitacijos aprašymas, 40 % nenešiojo sutanos ir net du trečdaliai tonzūros. Istorikas padarė prielaidą, kad realus nuolat nešiojančių kunigišką rūbą dvasininkų skaičius ko gero buvo mažesnis, nes vizitacijos proga apsivilkti sutaną ir su ja pasirodyti vizitatoriui nebuvo sudėtinga. Tyrinėtojas spėja, jog dauguma kunigų turėjusių sutaną ir tvirtinusių, kad ją nešioja nuolat, iš tikrųjų šį rūbą vilkėdavo tik iškilmių dienomis, kaip, kad tai pripažinęs Varnių katedros vikaras Jonas.³¹⁹ Tai, jog tonzūros nenešiojančių dvasininkų vizitatorius aptiko ženkliai daugiau nei nedėvinčių kunigiško rūbo, L. Jovaiša paaiškina tuo, kad išsiskusti tonzūrą buvo kiek sudėtingiau nei apsivilkti sutaną.³²⁰

Kunigų išvaizda kėlė rūpesčių ir kitų gretimų vyskupijų vyskupams. Punktas numatantis sankcijas už tonzūros nenešiojimą ir nederamų, pasaulietinių rūbų vilkėjimą viešose vietose kartojamas itin nuosekliai. 1415 m. Premislo diecezinio sinodo nuostatuose nurodama, kad kunigai nevilkėtų rausvų ir žalių rūbų, nepuoštų rankų žiedais bei nenešiotų ginklo, 1529 m. tos pačios vyskupijos sinodo nuostatuose vėlgi kartojamas draudimas kunigams vilkėti rausvais bei žaliais apdaraais, priduriama, kad jie taip pat neturi būti klostuoti (*plicatus*) ir pasiūti pagal

³¹⁵ Ks. J. Fijałek, *Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej*, p. 24

³¹⁶ J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. 2, p. 120

³¹⁷ *Ibid.*

³¹⁸ *Ibid.*

³¹⁹ Jovaiša L. Katalikiškoji reforma, p. 72

³²⁰ *Ibid.*, p. 72

pasaulietinių pavyzdį, o tik senojo papročio.³²¹ 1420 m. Poznanės diecezinio sinodo nuostatuose kunigų rūbas taip pat apibūdinamas negatyviai – dvasininkai raginami nevilkėti rausvų, žalių, kutais papuoštų bei pertrumpų rūbų.³²² 1406 ir 1410 m. Vroclavo diecezinių sinodų nuostatuose taip pat primenama apie deramus dvasininkų luomui apdarus bei privalomą tonzūros nešiojimą.³²³

Nuo pasauliečių iš esmės nesiskirianti kunigų išvaizda susirūpinimą kėlė ne tik Lietuvos ir Lenkijos vyskupams – ši problema buvo aktuali visai ikitridentinei Europos dvasininkijai. Net XVI a. pab. – XVII a. pr. Italijos vizitacijose monotoniškai kartojamas reikalavimas kunigams skusti barzdas, vilkėti „kunigiškai“ ir pan.³²⁴

3.3.2. Reikalavimai kunigų gyvenimo būdui

Be išorinių atributų dvasininkai turėjo išsiskirti ir pavyzdiniu gyvenimo būdu (arba bent jau neišsiskirti krikščioniui nederamomis savybėmis). Minėto Vilniaus vyskupijos sinodo nuostatuose kunigai primygtinai raginami atsisakyti pasaulietinių pramogų: vaišių, šokių, vaidinimų, lošimo, taip pat nurodoma vengti pasigėrimo, persivalgymo, plūdimosi, barnių ir kitokių ekscesų (*Ut sacris canonibus cautum est a crapula et ebrietate omnique ludo a iure vetito, blasphemiiis rixis et allis quibuscunque exsibus et offensionibus pentitus abstinentes, choreas, spectacula et publica vitantes*).³²⁵

Lenkijos diecezinių bei provincinių sinodų statutuose buvo skelbiami panašūs suvaržymai – kunigams drausta lankytis karčemose ir pasigerti, dalyvauti šokiuose bei medžioklėje, verstis palūkininkavimu³²⁶ Itin vaizdžiai ir išraiškingai bendriausias kunigų gyvenimo būdo principas išreikštas Lucko vyskupijos 1519 m. diecezinio sinodo nuostatuose: [kunigai] telaiko liežuvį, akis ir kiekvieną kūno sąnarį pažaboję skaistumo ir kuklumo apynasriu (*ut linguam et oculos et omnia membra sub freno castitatis et modestiae coerceant*).³²⁷ Ne taip

³²¹ Sawicki J. Consilia Poloniae, t. VIII: Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty, p. 136, 157

³²² Sawicki J. Consilia Poloniae, t. VII: Synody diecezji poznańskiej i ich statuty, Poznań, 1952, p. 146

³²³ Sawicki J. Consilia Poloniae, t. X: Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty, p. 361, 393;

³²⁴ Ottavia Niccoli, Oltre la „religione popolare“// Fonti ecclesiastiche per la storia sociale e religiosa d'Europa: XV-XVIII secolo, a cura di Cecilia Nubola e Angelo Turchini, Bologna, 1999, p. 552

³²⁵ Sawicki J. Consilia Poloniae, t. II: Synody diecezji wileńskiej i ich statuty, p. 120

³²⁶ Banoszak M. ks. Historia kościoła katolickiego w średniowiecze, p. 326

³²⁷ Sawicki J. Consilia Poloniae, t. III: Synody diecezji łuckiej i ich statuty, p. 88

vaizdžiai bet ne mažiau aiškiai pavyzdingo kunigiško gyvenimo modelis išdėstytas Premislo 1529 m. diecezinio sinodo nuostatuose: visi kunigai turi stengtis gyventi kukliai ir dorai bei rūpintis, kad visur ir visada rodytų gerą pavyzdį aprangoje, kalboje ir visame gyvenime ir bendravime: *universi et singuli clierici continenter et caste vivere studeat, bonique exempli formam in vestitu, sermone, et alia toto vivendi et conversacionis tenore, semper et ubique, exhibere curnt.*³²⁸

Girtavimas, kaip pramoga, buvo gajus tiek tarp dvasininkų, tiek tarp pasauliečių. Tai įrodo itin nuoseklus draudimo girtuokliauti kartojimas visose konstitucijose, liečiančiuose dvasininkų gyvenimo būdą.³²⁹ Šios praktikos paplitimo mastus puikiai iliustruoja kai kurie Lenkijos diecezinių sinodų nuostatai, kurie lankytis karčemos ir girtauti draudžia ne tik parapiinei dvasininkijai, bet ir bažnytinius teismus vykdančioms kunigams, dažniausiai dekanams, nes šie karčemuose rengia bažnytinio teismo procesus ir jų metu pasigeria.³³⁰ „Legaliai“ karčemos dvasininkams buvo leidžiama tik esant kelionėje. Laikytis šio nurodymo nemažai daliai klebonų buvo tiesiog neįmanoma – karčemos buvo vienas populiariausių būdų parapiinę beneficiją aprūpinti grynaisiais pinigais.

3.3.3. Konkubinato praktika

Kunigams, reguliniams kanauninkams ir vienuoliams tuoktis ar laikyti sugyventines buvo visiškai uždrausta dar 1139 m. Laterano II susirinkime.³³¹ Celibato idėja išreiškė XI a. reformatorių siekį atsikirti nuo pasauliečių, materializuojant tokias opozicijas, kaip dvasininkija/pasauliečiai, davę įžadą nevesti/vedę, vyrai/moterys. Reformos metu oficialiai buvo skelbiama, jog seksualiniai kunigo santykiai teršia altoriaus garbę, o nutylimas buvo materialinis reformos motyvas – kunigo moteris bei vaikai absorbuodavo dalį Bažnyčios turto.³³²

Minėtame Vilniaus vyskupijos diecezinio sinodo nuostatų skyrelyje *De vita et honestate clericorum* visų pirma įsakmiai primenama, jog kunigai privalo laikytis duoto susilaikymo įžado. Idant būtų laiduotas celibato laikymasis griežtai pareikalauta, jog dvasininkai nei namie, nei kur

³²⁸ Sawicki J. *Consilia Poloniae*, t. VIII: Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty, p. 157

³²⁹ Ks. J. Fijałek, *Życie i obyczaj kleru w Polsce średniowiecznej*, p. 32

³³⁰ *Ibid.*, p. 38

³³¹ *Historia chrześcijaństwa*, p.171

³³² Dyan Elliott, *The priest's wife. Female erasure and the Gregorian reform// Medieval religion. New approaches*, edited by Constance Hoffman Berman, New York and London, 2005, p. 124, 125

kitur slapta nelaikytų sugyventinių, įtartinų moterų ir net kraujo giminaičių, ypač mergaičių: *nemo de cetero eorum domi aut foris tota sua procuracione servare aut fovere concubinas mulieresve suspectas, etiam quascunque consanguineas, prae sertim puellas.*³³³

Žinučių apie netinkamą Lietuvos vyskupijų kunigų gyvenimą sutinkama nuo XVI a. pr. Vilniaus vyskupijos diecezinio sinodo nuostatų pratarmėje vyskupas apgailestauja, jog kunigai gyvena palaidą gyvenimą ir yra verti prakeikimo.³³⁴ Jėzuitas Mikalojus Sedkovskis, 1576- 1577 m. su vysk. Merkeliu Giedraičiu aplankęs Žemaičių vyskupijos parapijas, kunigus įvertino itin kritiškai – tiek kunigai, tiek kanauninkai yra pairusio gyvenimo, liaudžiai yra ne pavyzdys, o papiktinimas, jiems labiau rūpi savi malonumai, o ne patikėti žmonės. Pats vyskupas jėzuitų provincijolui Pr. Suyner taip pat skundėsi, kad savo vyskupijoje neradęs tokių kunigų, kurie sugebėtų tinkamai atlikti savo pareigas ir neturėtų konkubinių.³³⁵

Įdomiausios ir detaliosios informacijos apie konkubinato praktiką teikia Žemaičių vyskupijos aprašymas. Jovaiša apskaičiavo, jog šiame dokumente esama žinių apie 18 kunigų asmeninį gyvenimą, iš jų laikiusiųjų konkubinas dalis sudarė 61%. Autorius pastebi, kad toks skaičius buvo būdingas ir kitoms katalikiškoms Europos valstybėms, o taip pat ir tai, jog vizitatoriaus apklausiami miestelėnai, tuo, kad jų klebonas ar vikaras laiko sugyventinę, perdėm nesipiktino. Tai jis paaiškino tuo, jog Europos provincijos visuomenė iš savo dvasininkų nei reikalavo, nei tikėjosi kitokio negu pasauliečių gyvenimo būdo ir buvo linkusi priekaištauti tik dėl ir pasauliečiams nederamo elgesio – svetimos žmonos ar kelių moterų laikymo ir pan.³³⁶

Ne geresnė padėtis šiuo klausimu buvo ir kituose katalikiškuose kraštuose. XIII a. Europoje dvasininkų konkubinatas buvo kasdieniu reiškiniu, kai kurie kunigai netgi susituokdavo bažnyčioje.³³⁷ Kaimyninėje Lenkijoje dar iki XVII a. pr. nemaža dalis kunigų gyveno su moterimis, susilaukdavo vaikų, ir gyvenimo būdu nelabai tesiskyrė nuo pasauliečių.³³⁸ Tokią situaciją atspindi ir diecezinių sinodų nuostatai – tik pavieniuose, skirtuose specifiniams klausimams, nebuvo griežto priminimo apie draudimą kunigams savo namuose laikyti jaunas ir įtartinas moteris išskyrus tik motiną, seserį ar tetą. Baudos už dvasininkų ryšius su konkubinomis

³³³ J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. 2, p. 120

³³⁴ Sawicki J. *Concilia Poloniae*, t. II: Synody diecezji wileńskie, p. 117

³³⁵ Krasauskas R. Katalikų bažnyčios silpnėjimas ir atsigavimas XVI- XVII amžiuje// Krikščionybė Lietuvoje sud. V. S. Vardys, Čikaga, 1997, p. 182

³³⁶ L. Jovaiša, *Katalikiškoji reforma*, p. 69- 79

³³⁷ J. Chélini, *Dzieje religijności w Europie zachodniej w średniowieczu*, Warszawa, 1996, p. 242

³³⁸ S. Litak, *Od reformacji do oświecenia. Kościół katolicki w Polsce nowożytnej*, p. 103

siekė nuo vieno mėnesio įkalinimo, o jei nederamų santykių nebuvo atsisakyta po mėnesio nuo išpėjimo, iki beneficijos atėmimo, jei kunigas neišsižadėtų nuodėmingo gyvenimo net po kelių išpėjimų. Kad šie griežti perspėjimai atliepė negatyvias dvasininkų gyvenimo realijas, rodo kai kurių sinodų nuostatuose sutinkamos užuominos apie kunigų dorovės pairimą. 1415 m. Premislo diecezinio sinodo nuostatuose prieš išvardijant sankcijas už konkubinų laikymą trumpai pristatomos realijos į kurias yra reaguojama: daugelis klierikų, kunigų ir ypač klebonų nepaiso susilaikymo įžado ir daugelio papiktinimui ne tik turi konkubinas, bet dargi jas laiko savo namuose lyg teisėtai susietas.³³⁹ Apie būtinybę gelbėti dvasininkų luomo gerą vardą, kuris yra menkinamas (*status nostrus ecclesiasticus non mediocriter viluisse dinoscitur*) daugelio kunigų bjauriais papročiais, kalbama ir 1529 m. šios vyskupijos diecezinio sinodo nuostatuose.³⁴⁰ Aukštieji vyskupijos dvasininkai, norėdami efektyviau kovoti su šiomis negerovėmis, mėgino neigiamu paskatinimu į šią kovą įtraukti bei motyvuoti ir vietos bendruomenę. 1519 m. Lucko sinodo nuostatuose numatomos sankcijos ne tik kunigams, laikiusiems konkubinas, bet ir kunigams ir pasauliečiams, savo namuose priglaidusiems susitepusius kunigus ar jų konkubinas, pastariesiems pagrasant pamaldų lankymo uždraudimu, kol neapleis šios nuodėmės ir iš vyskupo negaus atleidimo.³⁴¹

Neteisinga būtų nepaminti, jog visos aptartos kunigų disciplinos problemos buvo būdingos ne tik atokiau nuo vyskupijų centrų gyvenusiai parapinei dvasininkijai. Ne ką drausmingesniais ir pavyzdingesniais kunigais buvo ir kapitulos nariai. Žemaičių vyskupu paskirtas Jonas Domanovskis, susirūpinęs šios vyskupijos kapitulos narių abejotina morale, į juos kreipėsi raštu tokiais žodžiais: „Kadangi mes sužinojome, jog kai kurie kanauninkai atsidavę girtavimui, kiti vėl yra nešvarių geidulių vergai, todėl raginame jus, broliai, dieviškojo gailėstingumo meile, kad susilaikytumėte nuo papiktinimą keliančių veiksmų“.³⁴² Žemaičių kanauninkai gyveno visai pasaulietišką gyvenimą, nenorėdami net savo apdaru priminti, kad jie yra dvasininkai, taip Lebedys apibendrino Pekulo aptiktą situaciją Varniuose.³⁴³

Aptarti duomenys apie kunigus iš visuomenės turėjusius išskirti išvaizdos ir gyvenimo būdo suvaržymus ir „kunigiškos“ disciplinos realijas leidžia daryti prielaidą, kad parapinė dvasininkija (o būtent ji buvo pagrindinis dieceziniuose sinoduose priimtų nutarimų adresatas)

³³⁹ J. Sawicki, *Consilia Poloniae*, t. VIII: Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty, p. 136

³⁴⁰ *Ibid.*, p. 156- 157

³⁴¹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. III: Synody diecezji łuckiej i ich statuty, p. 88

³⁴² J. Lebedys, Mikalojus Daukša, p. 97

³⁴³ *Ibid.*, p. 120

specialiuosius kunigiškus atributus traktavo ganėtinai laisvai. Tarp parapinių kunigų vyravo tendencija tapatintis su bajoriškąją visuomene, iš kurios nemaža dalis jų buvo kilę, neakcentuojant savo priklausymo dvasininkų luomui, net formaliais ženklais.

3.4. Kunigų išsilavinimas

Veiksnyms galėjęs išskirti kleboną ar kurį kitą parapijoje dirbusį kunigą vietos bendruomenėje buvo išsilavinimas – juk pati dvasininko tarnyba reikalavo tam tikrų specialiųjų žinių. Parapinės dvasininkijos išsilavinimo klausimas komplikuoatas, nes apie atskirų dvasininkų mokslus šaltiniuose užsimenama tik tuo atveju, kai jie turėjo universitetinį laipsnį. Hipotetiškai galima svarstyti apie dvasininkų išsimokslinimą analizuojant to meto LDK švietimo sistemos teiktas galimybes, tačiau toks metodas nieko nesako apie atvykėlių pasirengimą kunigo tarnystei. Dėl šios priežasties problema išskaidyta į dvi dalis: lietuvių kunigų potencialios išsilavinimo galimybės bei šaltinių atspindėta situacija apie Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų dvasininkų išsimokslinimą bei pasirengimą vykdyti kunigo tarnystę.

3.4.1. Kunigų rengimas Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose

Apie tikslinį kunigų rengimą LDK galima kalbėti tik nuo XVI a. pab. Žemaičių vyskupijos seminarijos genezė sietina su Žemaičių vyskupo Jurgio Petkūno testamentu užrašyta suma (1700 kapų grašių), skirta išlaikyti dvylikai neturtingų alumnų, studijuojančių jėzuitų kolegijoje Vilniuje. Šios fundacijos pagrindu Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis 1581 m. Vilniuje oficialiai įsteigė šios vyskupijos dvasininkams ugdyti skirtą seminariją.³⁴⁴ Žemaitijos vyskupijos teritorijoje klierikai pradėti ruošti tik maždaug nuo 1616 m. Kražių jėzuitų kolegijoje.³⁴⁵ Vilniaus vyskupijos seminarija prie Vilniaus universiteto buvo įsteigta 1582 m., o 1583 m. pradėjo veikti popiežiškoji seminarija.³⁴⁶ Iki pat 1570 m. šalyje neveikė ne tik nė viena specializuota kunigams rengti mokykla, bet ir jokia aukštesnioji mokymo įstaiga.

³⁴⁴ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 179

³⁴⁵ P. Rabikauskas, Krikščioniškoji Lietuva, p. 83

³⁴⁶ Ibid., p. 79

Nėra jokių tikslų duomenų apie tai kur ir kaip lavindavosi Lietuvos dvasininkai per pirmuosius du krikščionybės gyvavimo Lietuvoje šimtmečius, todėl tikslinga glaustai apžvelgti visą XV–XVI a. LDK egzistavusią švietimo sistemą. Algirdas Šidlauskas išskiria tokius iki Vilniaus jėzuitų kolegijos atidarymo (1570 m.) LDK teritorijoje veikusių mokyklų tipus: 1) parapijos, 2) katedros, 3) vienuolynų, 4) reformatų, 5) privačios (didikų ir žymių bajorų).³⁴⁷

Kai kurie Lietuvos kultūros istorikai mano, kad būtent Vilniaus katedros mokykla, tikrai veikusi jau 1397 m., pradėjo dvasininkų rengimo institucijų raidą Lietuvoje. J. Ochmański, remdamasis Lenkijoje buvusia situacija, iškėlė hipotezę, jog būsimi LDK kunigai daugiausiai buvo rengiami būtent Vilniaus katedros mokykloje, o taip pat savo vyskupijos parapijose mokyklose.³⁴⁸ E. Gudavičius taip pat mano, kad katedrų mokyklos buvos skirtos beveik išimtinai dvasininkų rengimui.³⁴⁹ Egzistuoja ir hipotezė, jog daugumą Vilniaus katedros mokyklos mokinių sudarė miestiečių ir apylinkių valstiečių vaikai ir tik dalis gabesnių mokinių galėjo būti rengiami žemesnių dvasininkų, t. y. vikarų ir kamendorių, pareigoms.³⁵⁰ Tokiu atveju lieka neaišku kur lavindavosi klebonai ir aukštesni dvasininkai. Žemaičių vyskupijoje katedros mokykla pirmą kartą paminėta tik 1469 m., tačiau apie jos mokymo programą žinių teikia tik XVI a. II p. šaltiniai.³⁵¹ Katedros mokyklos beveik du šimtmečius LDK buvo aukščiausia švietimo institucija, tačiau, pasak Gudavičiaus, ir jose teiktas išsilavinimas tik XVI a. peržengė triviumą, tačiau pilnos kvadriumo programos nepasiekė.³⁵²

Kita švietimo įstaiga, kurioje vaikai galėjo gauti bent pradinį išsilavinimą buvo parapijės mokyklos. Aptariamam laikotarpiu parapijinių mokyklų tinklas LDK buvo menkai išvystytas – pagal J. Ochmański pateikiamus duomenis XV–XVI a. pr. Lietuvos vyskupijose mokyklos veikė apytikriai kas trečioje parapijoje (Lenkijoje XVI a. I p. mokyklos buvo 78 % visų parapijų).³⁵³ Be to, jos nebuvo skirtos būsimų dvasininkų ugdymui ir nepasižymėjo aukštesniu lygiu – normalus triviumas, sudarytas iš gramatikos, retorikos ir didaktikos, čia buvo pakeistas

³⁴⁷ Algirdas Šidlauskas, Švietimo sistemos pradžia// Kultūros barai 1990, Nr. 10, p. 66

³⁴⁸ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, Poznań 1972, p. 92

³⁴⁹ Vilniaus universiteto istorija 1579 – 1994, Vilnius, 1994, p. 17

³⁵⁰ A. Šidlauskas, Švietimo sistemos pradžia, p. 67

³⁵¹ J. Ochmański, Senoji Lietuva, Vilnius 1996, p. 146

³⁵² Vilniaus universiteto istorija, p. 17, 18

³⁵³ Ibid., p. 136–137

rašymu, skaitymu ir giedojimu.³⁵⁴ Jurgis Lebedys teigia, jog parapinės mokyklos tik iš dalies buvo skirtos dvasininkų ruošimui.³⁵⁵

Nėra vieningos nuomonės ir dėl vienuolynų mokyklų reikšmės dvasininkų rengimui. Dalis tvirtina, kad vieną kitą pasaulietį kunigą galėjo parengti ir vienuolynų mokyklos,³⁵⁶ kita dalis laikosi nuostatos, kad jos buvusios uždaros ir neprieinamos pasauliečiams.³⁵⁷

Artimiausia vieta, kur iki Vilniaus universiteto įsteigimo buvo galima įgyti universitetinį išsilavinimą buvo Krokuva. Tačiau Krokuvos universitete įgiję mokslinį laipsnį galėjo tikėtis tarnybos valdovo dvare ir/ar pretenduoti į aukštųjų dvasininkų postus.

3.4.2. Kunigų išsimokslinimas

Išsilavinimu neabejotinai išsiskyrė ne tik vietos bendruomenės, bet ir šalies mastu tie klebonai, kurie beveik nereziduodavo parapijoje. Tai aukštieji dvasininkai, turėję ir parapinių beneficijų, bei valdovo tarnautojai. J. Ochmański Vilniaus kapitulą pavadino „intelektualiniu Lietuvos elitu“. ³⁵⁸ Žemaičių vyskupijos kanauninkų išsilavinimas kiek nusileido kolegų iš Vilniaus vyskupijos išsimoklinimui, tačiau nebuvo prastas.³⁵⁹

Kur kas sudėtingiau nustatyti kokio išsilavinimo paprastai būdavo dvasininkai, kurių pagrindinė tarnyba buvo parapijoje. Visi istorikai sutaria, kad nebeneficinės dvasininkijos išsilavinimas buvo gana žemas. Kad ne visi vikarai buvo mažaraščiai rodo atvejis, kai Turgelių vikaras Mikalojus Lanckis „savo ranka surašė“ Viktoro Gabrielaičio donaciją Turgelių bažnyčiai.³⁶⁰ 1515 m. Eišiškėse išduotą Iščiolnos bažnyčios donaciją surašė Iščiolnos bažnyčios tarnas ir viešasis notaras Juozapas *de Freta*.³⁶¹ Apie klebonų ir altarištų išsilavinimą žinių teikia tik itin retai sutinkami jų universitetinio laipsnio nurodymas šalia asmenvardžio bei iš dalies duomenys apie dvasininko notarinę veiklą. Žinoma vos keletas klebonų, neužėmusių aukštesnių bažnytinių beneficijų ir/ar neturėjusių pasaulietinių tarnybų, kurie turėjo universitetinį laipsnį: 1437 m. paminėtas Kauno klebonas Jonas turėjo magistro laipsnį;³⁶² 1498 – 1499 m. minimas

³⁵⁴ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 92

³⁵⁵ J. Lebedys, Mikalojus Dukša, Vilnius 1963, p. 73

³⁵⁶ A. Šidlauskas, Švietimo sistemos pradžia, p. 68

³⁵⁷ J. Ochmański, Senoji Lietuva, Vilnius 1996, p. 148l

³⁵⁸ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 50

³⁵⁹ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 131

³⁶⁰ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 272 v.

³⁶¹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 119 v.

³⁶² KDKW, Nr. 149, p. 167

Tauragnų klebonas Andriejus Semenavičius buvo laisvųjų menų bakalauras;³⁶³ 1502 m. minimas Išskoldės klebonas bakalauras Motiejus;³⁶⁴ 1511 teiktas Utenos klebonas Kamieńskis, iš Olkušo, kuris šios parapijos klebonu buvo ir 1522 m., turėjo magistro laipsnį;³⁶⁵ 1553 – 1559 m. minimas Svyrių altarista Jonas, turėjęs magistro laipsnį.³⁶⁶ Kai kurie dvasininkai universitetinio išsilavinimo siekdavo jau turėdami paparinę beneficiją (žr. skyriuje Rezidavimas), tačiau parapijiečiai tokių klebonų išsilavinimo negalėjo įvertinti, nes jie nereziduodavo.

Apie dalies klebonų išskirtinį išsilavinimą leidžia kalbėti tai, kad jie minimi kaip viešieji notariai. Šių pareigūnų veikla dar beveik netyrinėta, todėl sunku ką nors pasakyti apie jų kompetencijas, tačiau darbas rašto kultūros baruose, ypač XV –XVI a. pr. žymėjo priklausymą visuomenės kultūriniam avangardui. 1484 m. kaip viešasis notaras paminėtas Maišiagalos klebonas Jurgis Pauliaus s.;³⁶⁷ 1513 m. – Švenčionių klebonas Lukas;³⁶⁸ 1516 m. – Krošino klebonas Albertas;³⁶⁹ 1523 m. – Veliuonos klebonas Jonas Sokolnickis.³⁷⁰ Įdomu pažymėti, jog visi šie klebonai viešieji notariai minimi netoli savo parapijų, o tai leidžia daryti prielaidą, kad jų kaip notarų tarnybą iš esmės netrukdė rezidavimui, nes jų paslaugomis daugiausia naudojosi apylinkių bajorai. Pavienės žinutės rodo, kad net ir neįvardinti notariais klebonai būdavo tiek išsimokslinę, kad prireikus galėdavo surašyti dokumentus. Deja tokio pobūdžio informacija šaltiniuose aktuose fiksuota gana retai. Šias aplinkybes gerai atspindi pavyzdys kuomet 1512 m. Alberto Juškovičiaus testamente Deltuvos klebonas Stanislovas iš Sielunės paminėtas tik kaip liudytojas, o 1517 m. su šiuo testamentu susijusiam konfliktui pasiekus teismą, jis nurodamas kaip pirmas liudytojas, surašęs dokumentą bei pridėjęs parašą.³⁷¹

3.4.3. Kunigų pasirengimas eiti savo pareigas

Jau nuo XVI a. pradžios šaltiniuose fiksuojami Vilniaus ir Žemaičių vyskupų kritiški atsiliepimai ne tik apie jų jurisdikcijoje esančių kunigų moralę, bet ir apie menką išsilavinimą.

³⁶³ CM Nr. 92, p. 145; KDKW, Nr. 450, p. 527

³⁶⁴ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 308 v.; KDKW, Nr. 527, p. 630

³⁶⁵ LDK dvasininkai

³⁶⁶ LDK dvasininkai

³⁶⁷ KDKW, Nr. 342, p. 398. Surašė bajoro Jackaus Viestortovičiaus testamentą, išduotą Paberžės dvare.

³⁶⁸ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 302 r. 1514 m. surašė dokumentą, kuriuo bajoras donuoja Lentupių parapiją bažnyčiai

³⁶⁹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 129 r. Liudijo Jelnoje išduotame dokumente.

³⁷⁰ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 143 v. Liudijo testamente išduotame Panemunėje.

³⁷¹ VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 340 r.; RIB, t. 20, Nr. 328, p. 435-36

1501 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras perleisdamas Vilniaus vyskupui 28 parapinių bažnyčių patronatą, savo sprendimą motyvuoja tuo, kad reikia taisyti esamą padėtį, kai klebonais yra lietuvių kalbos nemokantys, Bažnyčios doktrinų neišmanantys ir religinių apeigų nesugebantys tinkamai atlikti kunigai.³⁷² Beveik analogiškos tarp Žemaičių vyskupijos dvasininkų kerojusios negerovės vardijamos 1503 m. akte, kuriuo tas pats didysis kunigaikštis Žemaičių vyskupui perleidžia septynių šios vyskupijos parapinių bažnyčių patronatą. Čia minimas vysk. Martyno nusiskundimas, jog parapijose dirbantys kunigai nemoka lietuvių arba žemaičių kalbos, neišmano Dievo raštų, nesugeba sakyti pamokslų, neteisingai teikia sakramentus bei netinkamai atlieka kitas apeigas – *rectores idiomas lituanici seu illius samogitiensis ignaros et non bene in divinis literis institutos, qui nec praedicationi, unde fides sancta catolika augmentum acciperet, sufficer possunt, sed nec sacramenta Ecclesiae maxime confessionis rite et debito modo administrare valent.*³⁷³ 1528 m. paskelbtų Vilniaus diecezinio sinodo nutarimų pratarmėje vysk. Jono iš Lietuvos kunigaikščių išsakytas susirūpinimas, jog tamsią ir neišprususią (*simplices et rudes clerici*) vyskupijos dvasininkiją lengva patraukti į tikėjimo klaidas.³⁷⁴ Išsilavinimo ir moralės stoką tarp iš Lenkijos atvykstančių kunigų, kurių Lietuvos vyskupijose būta ištis nemažai, pastebėjo ir popiežiaus legatas Commendoni. Pats Žemaičių vysk. Merkelis Giedraitis taipogi skundėsi jėzuitų provincijolui, jog savo vyskupijoje nerado tokių kunigų, kurie sugebėtų tinkamai atlikti savo pareigas.³⁷⁵

Žinių apie atskirų dvasininkų konkrečių tikėjimo tiesų išmanymą/neišmanymą teikia Pekulo vizitacijos medžiaga. Vizitatorius aptiko keletą kunigų, kurių pasirengimas teikti dvasinius patarnavimus bei rūpintis parapijiečių sielomis kelia rimtų abejonių. Vilkijos vikaras Jonas Laskovskis, kunigo šventimus gavęs iš Žemaičių vyskupo prieš septynerius metus, pasirodė neišmanęs net elementariausių tikėjimo dalykų: vargiai suprato lotyniškai, nežinojo kokios yra klebono pareigos, nemokėjo klausyti išpažinčių, skirti lengvos nuodėmės nuo sunkios, net nesugebėjo pasakyti kiek yra dievo įsakymų. Vikaro aplaidumą pastebėjo ir miestelėnai, tvirtinę, kad jis blogai teikia sakramentus.³⁷⁶ Ariogalos ir Butiškės klebonas, taip pat kunigo šventimus gavęs prieš septynerius metus iš Žemaičių vyskupo, nemokėjo paaiškinti kas yra

³⁷² KDKW, p. 616

³⁷³ CM, Nr. 97, p. 151

³⁷⁴ Statuta Vilnen. Diocesis: sinodaliter ...// Sawicki J. Synody diecezji wileńskie, Warszawa 1948, p. 117

³⁷⁵ R. Krasauskas, Katalikų bažnyčios silpnėjimas ir atsigavimas XVI- XVII amžiuje// Krikščionybė Lietuvoje, sud. V. S. Vardys, Čikaga 1997, p. 182, 183

³⁷⁶ Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 17, 19, 23

tikėjimo išpažinimas, vizitatoriui teko jį pamokyti kaip teisingai klausyti išpažinčių.³⁷⁷ Žinoma negalima nepaminėti, jog didesnė dalis klebonų ir vikarų pasirodė geriau nei šie du. Į vizitatoriaus klausimus teisingai atsakė Veliuonos, Vilkijos ir Skirsnemunės klebonas Steponas Bienkovskis, Kaltinėnų vikaras Jokūbas Ponikieviskis; apie Viduklės vikarą Joną Jurgevičių Pekulas pastebėjo, kad jis yra labiau įgudęs nei mokyta; Kražių vikarą Joną Bialobževskį apibūdino kaip uolų bei gan tinkamą, mokantį teikti sakramentus; Varnių klebonas Martynas Goslickis pasirodė pakankamai žinąs tai, kas būtina klebono pareigoms; pakankamai mokytu ir tinkamu pripažintas Žemaičių kanauninkas ir Krakių klebonas Mikalojus Daukša bei Vilniaus kanauninkas, Kražių ir Kaltinėnų klebonas, karaliaus sekretorius Mikalojus Korizna.³⁷⁸ Tiesa, dėl pastarųjų dviejų dvasininkų mokytumo parapijiečių sielovada nebuvo nė kiek geriau rūpinamasi, nes šie beveik nereziduodavo savo parapijose.

3.4. Parapinės dvasininkijos geografinė kilmė

Nagrinėjant parapinės dvasininkijos socialinės integracijos vietos bendruomenėje klausimą labai svarbu išsiaiškinti jų pačių geografinę ir socialinę kilmę. Parapinės dvasininkijos geografinės kilmės klausimas siauriau ar plačiau aptartas beveik kiekviename LDK dvasininkijos temai skirtame darbe, ir visuose juose ši problema nagrinėjama per vietos, t. y. lietuvių, kalbos mokėjimo/nemokėjimo klausimo prizmę, taip siekiant išsiaiškinti kiek efektyvi galėjo būti sielovadinė parapinės dvasininkijos veikla. Lietuvių kalbos mokėjimo klausimo aktualumas nekelia abejonių Žemaičių vyskupijoje, tačiau Vilniaus vyskupijoje jis turėtų būti nagrinėjamas su tam tikromis išlygomis, nes etninėse Lietuvos žemėse buvo įsikūrę tik dalis – 60 % šios, didžiausios visoje Gniezno bažnytinėje provincijoje vyskupijos parapinių bažnyčių, o likę 40 % – slaviškuose LDK pavietuose, tarp jų ir Palenkėje.³⁷⁹ Todėl, bent jau Vilniaus vyskupijos atveju, prieš apibendrinant kokią įtaką sielovadinės veiklos efektyvumui darė tai, jog iš Lenkijos kilę kunigai galbūt ne visada pramokdavo lietuviškai, reikėtų atsižvelgti į atskirų šiai vyskupijai priklausiusių regionų kalbinę situaciją. Be to, vietos kalbos nemokėjimo problema istoriografijoje buvo sureikšminama neatsižvelgiant į Bažnyčios organizacijos universalumą,

³⁷⁷ Ibid., p. 69, 73

³⁷⁸ Ibid., p. 41, 219, 145, 193, 267, 109

³⁷⁹ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 78

kurio atžvilgiu nebuvo jokios negerovės, kad iš gilesnės krikščioniškosios kultūros šaknis turinčių šalių dvasininkai vyko į kraštus, kur ji žengė tik pirmuosius žingsnius, be to, visoje Viduramžių Europoje reikalavimas dvasininkams mokėti vietos kalbą krašte, kuriame jie vykdė misiją, tebuvo postulatų, kurio realizavimo siektas.³⁸⁰ Dėl šių priežasčių šiame skyriuje apsiribota paprinės dvasininkijos geografinės kilmės aptarimu, aktualizuojant kunigų mobilumo ir šio reiškinio priežastingumo klausimus, kurių išsiaiškinimas gali padėti suvokti kokius atstumus, o drauge ir tam tikrus kultūrinius skirtumus įveikdavo paprinė dvasininkija.

Kalbant apie paprinės dvasininkijos mobilumo tendencijas, vienas svarbiausių yra iš Lenkijos atvykusių kunigų klausimas. Jau Ivinskis išskyrė pagrindinius Lenkijos regionus, iš kurių XV–XVI a. į LDK, ypač į Vilniaus vyskupiją, atvykdavo dvasininkai, tai Mazovija ir iki 1569 m. LDK priklausiusi Palenkė.³⁸¹ Su tokiomis išvadomis sutinka visi šiuo klausimu rašę istorikai, nebent tik patikslina jog svarbiausias lenkų kunigų „šaltinis“ buvo Plocko vyskupija, įsikūrusi Mazovijos šiaurėje ir besiribojusi su Vilniaus vyskupija. Problemiškas išlieka tik klausimo istoriografinis kontekstas. Tenka pripažinti, kad šiai temai skirtoje lietuvių istoriografijai pastebimas daugiau ar mažiau ryškus tautinis angažuotumas. Čia lenkų kilmės kunigų dominavimas LDK dvasininkijoje dažniausiai vertinamas kaip vienareikšmiškai negatyvus reiškinys, stabdęs tolesnę krašto christianizaciją, o patiems lenkams kunigams primetama moralinė atsakomybė dėl ne itin garbingo pasinaudojimo vietinių kunigų trūkumu. Tokios išvados daromos gretinant teiginius, kad paprinei dvasininkijai buvo būdinga ne itin aukšta moralė bei gana neatsakingas požiūris į savo pareigas ir, kad dauguma paprijose tarnavusių kunigų buvo atvykėliai iš Lenkijos. Tai sudarė prielaidas susiformuoti atvykėlių lenkų kunigų vertinimui kaip savotiškų LDK Bažnyčios beneficijų teikiamų pajamų uzurpatorių, besikračiusių bet kokių įsipareigojimų. Gana aiškiai tokia pozicija išreikšta Adolfo Šapokos redaguotoje Lietuvos istorijos sintezėje.³⁸² Net ir Ivinskis, kuriam būdinga kur kas nuosaikesnė pozicija šiuo klausimu, taip pat kalba apie ateivius klebonus, kurie, nesirodydami gautoje paprijoje, naudodavosi jos beneficija.³⁸³ Nesunku suprasti kodėl tokia pozicija buvo priimtina tarpukario Lietuvos istorikams, tačiau kategoriškumu juos pranoko išeivijos istorikas Rapolas Krasauskas, Lenkiją nurodęs, kaip svarbiausią „bažnytinio ir kunigų gyvenimo negerovių“

³⁸⁰ M. Kosman, *Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim*, p. 353

³⁸¹ Z. Ivinskis, *Klebonas Lietuvos istorijoje*// *Rinktiniai raštai*, t. IV, p. 488

³⁸² *Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka, Kaunas, 1936, p. 250–251

³⁸³ Z. Ivinskis, *Klebonas Lietuvos istorijoje*// *Rinktiniai raštai*, t. IV (*Krikščionybė Lietuvoje*), p. 489

šaltinį.³⁸⁴ Tam tikra rezervuoto požiūrio gaidelė jaučiama ir gana lakoniškoje Gudavičiaus pastaboje, esą Lietuvos klebonijos tapo lenkų dvasiškosios apsirūpinimo objektu.³⁸⁵

Kiek platesnį problemos traktavimą pateikė lenkų istorikai. Błaszczykas, atkreipęs dėmesį ne tik į lenkų kunigų persikėlimo į Vilniaus ir Žemaičių vyskupijas pasekmes, bet ir šio reiškinio prielaidas. Jis pastebėjo, jog Plocko vyskupija, iš kurios, kaip sutaria visi istorikai, būta ženklausio kunigų srauto, pasižymėjo dvasininkijos pertekliumi. Jos skaitlingumo, tenkančio vienai parapijai, vidurkis buvo 3,33 ir pranoko, ne tik neseniai įsteigtų Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų atitinkamą vidurkį (kurį kol kas galima rekonstruoti tik hipotetiškai ir kiek spekuliatyviai), bet ir viršijo kitų Gniezno arkivyskupijai priklausančių Lenkijos vyskupijų vidutinį vienoje parapijoje tarnavusių kunigų skaičių (Krokuvos vyskupijoje jis buvo 1,7, Varmijos – 1,7, Gniezno arkivyskupijoje – 2,2). Ypač daug Plocko vyskupijoje buvo vikarų – vidutiniškai po du (1,93) parapijoje, šis rodiklis tris kartus viršijo analogišką rodiklį Krokuvos ir beveik du kartus Gniezno vyskupijoje.³⁸⁶ Kitas lenkų istorikas Kosmanas priminęs Juliuszo Bardacho pastebėjimą, kad retas parapinių bažnyčių tinklas LDK laidavo geresnį nei kaimyniniuose kraštuose jų aprūpinimą, nurodė, kad Viduramžiais klebonas Lenkijoje vidutiniškai gaudavo tiek pajamų, kiek LDK vidutinės arba skurdžios parapijos klebonas, be to, Lenkijoje nebuvo tokio ryškaus atotrūkio tarp turtingų ir varganų parapijų.³⁸⁷ Taigi lenkų kunigus patraukti į Vilniaus ir Žemaičių vyskupijas ieškoti lengvesnės duonos skatino dvejopos priežastys – jų perteklius Mazovijoje bei palankesnės sąlygos rasti bažnytinę tarnybą krašte kur trūko vietinių kunigų bei iš dalies didesni atlygiai.

Dažnai kiek iškreiptą lenkų dvasininkijos vyravimo Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose vertinimą sąlygoja izoliuotas problemos traktavimas, neatsižvelgiant į bendrą lenkų imigracijos į LDK procesą, kuris prasidėjo XIV a. pab. Juk ne tik kunigai iš Lenkijos kėlėsi į LDK. Vytauto laikais lenkai užėmė svarbią vietą LDK administraciniame aparate (ypač kanceliarijoje)³⁸⁸, nors valstybinės tarnybos jiems nebuvo patikimos. XV a. pab. LDK Aleksandro dvare taip pat buvo daug lenkų, o nauja jų banga sietina su Bonos veikla ir Žygimanto Augusto reformomis.

³⁸⁴ Rapolas Krasauskas, Katalikų bažnyčios silpnėjimas ir atsigavimas XVI- XVII amžiuje// Krikščionybė Lietuvoje sud. Vytautas S. Vardys, p. 182

³⁸⁵ E. Gudavičius, Lietuvos istorija. t. 1. Nuo seniausių laikų iki 1569 metų, Vilnius, 1999, p. 354

³⁸⁶ G. Błaszczyk. Diecezja żmudzka, p. 229

³⁸⁷ M. Kosman, Drogi zaniku pogaństwa u Bałtów, p. 107

³⁸⁸ Sobiesław Szybkowski, Polish Staff as a Social Group in the Chancery of Grand Duke Witold, /Quaestiones Medii Aevi Novae/, 3, 1998, p. 75-94; Krzysztof Pietkiewicz, Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492-1506), /Lietuvos valstybė XII-XVIII a./, Vilnius, 1997, p. 75-131

Smulkioji ir vidutinė šlėkta iš Lenkijos noriai vykdavo į LDK, o čia praturtėję grįždavo ir lengviau siekdavo karjeros gimtojoje šalyje. Nuo XVI a. pastebimas lenkų įsikūrimo ir siekimo LDK pilietybės procesas. Taigi dvasininkai tebuvo dalis lenkų srauto, kurie LDK ieškodavo ir rasdavo galimybes užimti pelningesnes nei gimtojoje šalyje tarnybas. Aptariamai problematikai reikšminga lenkų įsitvirtinimo valdovo dvare tendencija, nes už gerą tarnybą kaip paskatinimą ne vienas valdovo dvaro tarnautojas buvo gavęs didžiojo kunigaikščio patronatui priklausančią parapiinę beneficiją. Taigi klebonais galėjo tapti ne tik bažnytinių beneficijų ieškoti atvykę lenkų kunigai.

1447 m. gegužės 2 d. LDK Kazimieras išdavė žemės privilegiją, kuria įsipareigojo į visas vakuojančias jo patronatui priklausančias bažnytines beneficijas teikti LDK indigenus, ir tik tuomet, o jei tokių tinkamų neatsirastų, siūlyti naudingus ir garbingus kitataučius.³⁸⁹ Šio principo taikymo praktikoje nuoseklumas buvo tiesiogiai proporcingas pačių lietuvių suinteresuotumui tam tikromis beneficijomis. Iš pradžių lenkai užėmė aukštąsias Bažnyčios tarnybas, iš kurių netrukus buvo išstumti vietinių. Pirmasis lietuvis Vilniaus vyskupas buvo Motiejus Trakiškis sostą (1422 – 1453).³⁹⁰ Nuo to laiko ši vyskupija nebepatikėta lenkams. Žemaičių vyskupu lietuvis pirmą kartą tapo 1436 m., kai vyskupo sostas atiteko Jokūbas iš Vilniaus, o nuo 1471 m. tik su viena Domanovskio išimtimi (bet ir tai ne be lietuvių pasipriešinimo) Žemaičių vyskupais buvo tik lietuviai.³⁹¹ Tačiau lenkai išlaikė pozicijas kapitulose bei parapiinėse bažnyčiose. Lietuviai ne tik aukštąsias bet ir parapiines bažnytines beneficijas „įsisavino“ tik XVII a.³⁹² Kosmanas pastebi, kad lenkai aukštuosiuose bažnytiniuose postuose LDK po valstybės krikšto vyravo kur kas ilgiau nei vokiečiai, prancūzai bei italai Lenkijos Bažnytinėse struktūrose. Tokią situaciją istorikas paaiškina politiniu faktoriumi. Lenkų bažnytinės karjeros LDK tendencijas galbūt galima gretinti su pasaulietinei karjerai charakteringais bruožais – abejose srityse jie neprileisti prie aukščiausių tarnybų.

Istoriografijoje taip pat mėginta išskirti dvasininko tautybės ir vikaro bei klebono tarnybų koreliaciją. Gudavičius tvirtina, kad LDK susiklostė „kvalifikuotesnių lenkų klebonų ir šiaip taip

³⁸⁹ *non alium vel alios presentare debemus, nisi Magni Ducatus nostri Lithuania indigenam, si idoneitate et morum maturitate fuerit compertus; sin alter, tunc alterius nationis personam utilem et honestam ac congruam, que posset presse et podesse, deimus presentare* (KDKW, p. 750)

³⁹⁰ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 14

³⁹¹ G. Błaszczuk. Diecezja żmudzka, p. 78

³⁹² M. Kosman, Drogi zaniku pogaństwa u Bałtów, p. 108

apmokytų lietuvių vikarų skyrimo praktika“.³⁹³ Nelabai aišku kuo paremtos tokios išvados, nes, kaip jau ne sykį minėta, apie beneficijų neturėjusius bažnyčių tarnus ką nors pasakyti ypač sunku, dėl daug retesnių ir lakoniškesnių jų pasirodymų šaltiniuose bei vienanarių asmenvardžių vyravimo. Kosmanas, remdamasis 1579 m. Žemaičių vizitacijos medžiaga, padarė priešingas išvadas, esą iš Lenkijos atvykę kunigai buvo diskriminuojami ir užėmė neperspektyvias bei menkai apmokamas tarnybas, taip paneigdamas ankstesnėje istoriografijoje kartotą teiginį esą lenkų kunigai LDK greitai praturtėdavo.³⁹⁴ Kosmanas daro prielaidą, kad kelionė į LDK katalikiškas žemes turėjo būti patraukli žemesniajam Lenkijos klerui, kuriam ne visada buvo lengva rasti bent vikaro tarnybą Lenkijoje. Tačiau ir LDK XVI a. retas kuris lenkų kunigas gaudavo bažnytinę beneficiją, o jei ir pavykdavo gauti klebono tarnybą, tai tik skurdžioje parapijoje, o dažniausiai tekdavo tenkintis klebono padėjėjo pareigomis.³⁹⁵ Tokios išvados kelią abejonių visų pirma dėl beatodairiško pasikliojimo vienu, gana vėlyvu ir ribotą geografinę erdvę liečiančiu šaltiniu. Błaszczykas į tokius samprotavimus atsakė, pastebėdamas, kad vienodai pagrįsta yra tiek nuomonė, kad į LDK atvykę dvasininkai lenkai čia greitai turtėjo, tiek M. Kosmano išsakyta, esą jų buvo stengiamasi neprileisti prie pelningesnių beneficijų, todėl svarstant šį klausimą dera kaskart atsižvelgti į konkrečią situaciją, jos vietą ir laiką.³⁹⁶

Verta paminėti ir tai, kad ne tik lenkai kunigai vyko į LDK, bet būta ir priešingo judėjimo – lietuvių gavusių bažnytinės tarnybas Lenkijoje.³⁹⁷ Šiam procesui palankias prielaidas galėjo sudaryti tai, kad Krokuvos universitetas iki pat XVI a. II p. buvo pagrindinė įstaiga, kurioje dvasininko karjeros siekė lietuviai įgydavo aukštąjį išsilavinimą. Kad tai ne tik hipotetinė prielaida patvirtina Vilniaus kapitulos archyve išsaugotas 1483 m. rugsėjo 1 d. Vilniaus vyskupijos kunigo Martyno kreipimasis į popiežių Sikstą IV, prašant jį skirti į Kališo Šv. Mikalojaus koleginės bažnyčios, esančios Gniezno vyskupijoje, Šv. Mergelės Marijos koplyčią arba altariją, kurios patronatas priklauso Kališo burmistrams ir tarėjams, vakuojančią po Stanislovo iš Vielunės mirties.³⁹⁸

6 priede pateikiamas iš Lenkijos kilusių dvasininkų sąrašas (57 asmenys), o 7 – iš Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų (40 asmenų). Į sąrašus įtraukti tik tie parapijose dirbę

³⁹³ E. Gudavičius, Lietuvos istorija, p. 453

³⁹⁴ M. Kosman, Drogi zaniku pogaństwa u Bałtów, p. 105

³⁹⁵ Ibid., p. 107

³⁹⁶ G. Błaszczyk, Diecezja żmudzka, p. 229

³⁹⁷ M. Kosman, Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim, p. 357

³⁹⁸ KDKW, p. 385

dvasininkai, kurie neturėjo aukštųjų bažnytinių beneficijų, tarnybų vyskupijos kurijoje bei valdove dvare. Tokiu būdu siekta apžvelgti ar būta kokios nors koreliacijos tarp parapijos turtingumo ir jos klebonų tautybės, be to, klebonai turėję aukštesnių bažnytinių postų sudarė atskirą grupę, kuriai buvo būdingi specifinės parapijos gavimo aplinkybės, o taip pat visai kitokį pobūdį įgydavo ir pats klebonavimas. Lenkais laikyti tie kunigai, kurie atitiko bent vieną iš šių kriterijų: kilmėvardis nurodo Lenkijoje esančią gyvenvietę; šaltinyje pažymėta iš kurios Lenkijos vyskupijos kunigas kilęs; nesant pirmų dviejų požymių teko remtis pavardės lenkiškumo kriterijumi, kuris pagrįstas Lenkijos biografinio žodyno³⁹⁹ medžiaga – kunigas priskirtas prie lenkų, kai į šį žodyną buvo įtraukta bent keletas (kai kuriais atvejais jų buvo keliolika ar net keliasdešimt) asmenų su tokia pat pavarde. Į lietuvių dvasininkų sąrašą įtraukti kunigai remiantis tokio pat tipo duomenimis: kilmėvardis, vyskupija iš kurios buvo kilęs bei akivaizdžiai lietuviškas asmenvardis (Tautvilas, Grimzdaitis, Plonis). Minėtuose prieduose pateikta medžiaga tik dalinai atspindi realią situaciją, nes tik pavieniais atvejais šaltiniuose įvardijant kleboną, altaristą ar vikarą nurodomas dvinaris asmenvardis, kilmėvardis ar bent iš kokios vyskupijos kunigas yra kilęs. Chronologinės duomenų ribos atliepia bendrai šaltinių chronologinei situacijai – vyrauja XVI a. bei keletas XV a. pab. atvejų.

Nors, dėl jau minėtų priežasčių, atvejų kai žinoma iš kur kilęs dvasininkas imtis gana ribota, tačiau tam tikros tendencijos vis tik matyti. Žinomų atvejų, kai parapijoje dirbo dvasininkai iš Lenkijos yra daugiau (57 asmenys, t.y. 17 daugiau nei žinomų lietuvių dvasininkų. Tačiau skirstymo į dvasininkus lenkus ir lietuvius tikslingumas yra sąlyginis, nes, kaip rodo surinkti duomenys, dalis iš Lenkijos vyskupijų kilusių dvasininkų, ypač dirbusių pietinėje Vilniaus vyskupijos dalyje buvusiose parapijose, buvo kur kas „artimesni“ vietos bendruomenei, nei dvasininkai iš Žemaitijos ar etninės Lietuvos, nes buvo kilę iš kaimyninių Lucko ar Plocko vyskupijų. Be to, dalies jų kilmės vieta buvo iki 1569 m. LDK priklausiusios teritorijos (pvz. Drogičinas), taigi jie buvo LDK indigenai. Dėmesį atkreipia ir aiškus Vilniaus vyskupijos parapijų dominavimas, kaip lenkų kunigų darbo vietos, prieš Žemaičių vyskupijos parapijas (atitinkamai 48 ir 8). Toks skirtumas tik iš dalies gali būti paaiškintas didesniu parapijų skaičiumi Vilniaus vyskupijoje bei šias dvi vyskupijas liečiančių šaltinių netolygumu, nes analogiškai duomenys apie dvasininkus lietuvius turi kitokią tendenciją – Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose jie pasiskirstė iš esmės tolygiai (atitinkamai 22 ir 17 atvejų). Atsižvelgus į

³⁹⁹ Indeks hasel polskiego słownika biograficznego, red. Agata i Zbigniew Judycki, Lublin, 1999

šių duomenų pasiskirstymą bei šių dviejų vyskupijų plotų netolygumą, galima daryti prielaidą, kad Žemaičių vyskupijoje dirbęs žemasis kleras buvo kur kas lietuviškesnis nei Vilniaus vyskupijos. Tikėtina, kad daugeliu atveju iš Lenkijos atvykusiems kunigams pavykdavo gauti artimesnės Vilniaus vyskupijos parapijose ir nebebūdavo reikalo keliauti toliau į Žemaičių vyskupiją.

Nagrinėjant su lietuvių dvasininkų geografinės kilmės susijusius klausimus vėlgi tam tikros tendencijos gana aiškiai atspindėtos net sąlygiškai mažoje duomenų imtyje. Aiškiai dominuoja iš Vilniaus vyskupijos kilę dvasininkai – 21, kai tuo tarpu iš Žemaitijos kilusių dvasininkų žinoma vos 5. Pusė iš Vilniaus vyskupijos kilusių kunigų parapinės beneficijas turėjo Žemaitijos vyskupijoje (10), o visi pastarosios vyskupijos kunigai liko savo vyskupijoje. Siekiant paaiškinti tokią situaciją verta atkreipti dėmesį į du jos aspektus – didesnę Vilniaus vyskupijos kunigų mobilumą bei didesnę Žemaičių vyskupijos kunigų sėslumą. Tam galėjo turėti įtakos Žemaitijos ir jos vyskupijos periferiškumas, lyginant su Vilniaus vyskupija, sąlygojusios aplinkybės: vėliau prasidėjęs ir lėtesnis christianizacijos procesas, silpniau išvystyta švietimo sistema, mažesnis kunigų skaičius ir kt. Kitas tokios situacijos paaiškinimas galėtų būti Vilniaus vyskupijos kunigų didesnis skaičius, o kaip to pasekmė ir aktyvumas. Ko gero nepaskutinę vietą užėmė ir patronato teisės sąlygota kunigų parinkimo ir skyrimo tvarka, dėl kurios, pvz., kunigams iš Vilniaus vyskupijos buvo paprasčiau gauti valdovo globojamas parapijas Žemaičių vyskupijoje, nei vietos kunigams.

Įdomu pažymėti, jog keletas dvasininkų buvo kilę iš tos pačios vietovės, kurioje dirbo, tai Kauno kunigas Jokūbas Birutavičius ir Kražių altarista Albertas Semaškavičius. Keleto dvasininkų tėviškė buvo gana arti parapinės bažnyčios, kurioje turėjo beneficiją. 1529 -1531 m. minimas Karmėlavos klebonas Petras Vincento s. iš Kauno. Krakų klebono Mikalojaus Daukšos tėvo dvaras buvo už maždaug 30 km.; pirmasis Lietuvoje pradėjęs skleisti protestantiškąjį mokymą Šilalės klebonas Jonas Tartilavičius buvo kilęs iš Batakių, kuriuos nuo Šilalės skyrė 36 km.; apie 40 km. teko persikelti iš Viazinės kilusiam Radaškonių klebonui Albertui. Didesni atstumai gali būti paaiškinti ne tik kunigų mobilumu, bet ir retu parapinių bažnyčių tinklu.

3.5. Parapinės dvasininkijos socialinė kilmė

Socialinės ne tik parapinės, bet ir visos dvasininkijos, kilmės klausimas yra dar sudėtingesnis nei geografinės, kuriai nustatyti dažnai pakanka ir pilnesnės kunigo asmenvardžio formos teikiamos informacijos. Tuo tarpu socialinė kilmė varduose neatsispindi, o šalutinių pastabų, kurios galėtų išduoti jo luomą pasitaiko labai retai tik lotyniškuose dokumentuose, pažymint, kad kunigas yra kilmingas (*nobilis*). Gudiškuose dokumentuose atsekti kunigo luominės kilmės vien pagal jo įvardijimą visiškai neįmanoma, nes čia visiems dvasininkams išskirti naudojamas garbės titulas kunigaikštis (*князь*). Pavieniais atvejais duomenų apie kunigo socialinę kilmę teikia pats dokumento turinys, kai jis skirtas kunigo giminaičių žemėvaldos ar kitiems turtiniams reikalams spręsti.

Dėl šaltinių teikiamų duomenų skurdumo tenka remtis hipotetiniais svarstymais, keliant klausimus, kokio luomo atstovai galėjo rinktis dvasininko tarnystę ir kuo pastaroji galėjo būti jiems patraukli. Tačiau būtų neapdairu LDK socialinės struktūros modelį taikyti svarstant apie visos Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapinės dvasininkijos socialinę kilmę, nes ženklią jos dalį sudarė atvykėliai iš Lenkijos, kurioje būta kiek kitokių socialinių santykių. Dėl šios priežasties skyriuje bus apsiribota iš LDK kilusių kunigų socialinės kilmės problemos aptarimu.

Daugiausia abejonų kelia didžiausią šalies gyventojų dalį sudariusių valstiečių galimybės apsivilkti kunigo sutaną. Gudavičius griežtai tvirtina, kad dvasininko šventimus galėjo gauti tik bajorai ar bent jau miestiečiai, o iš valstiečių tokią galimybę atėmė įsigalinti baudžiava.⁴⁰⁰ Nagrinėjant vidinį valstiečių potencialą palikti ūkį ir gauti bent jau vikaro vietą, derėtų atsižvelgti į chronologinę situacijos kaitą. Valstiečiai galutinai buvo įbaudžiavinti ir neteko asmeninės laisvės tik po Valakų reformos, o iki XVI a. vid. valstiečių pririšimas prie žemės dar nebuvo visuotinis. Tai, kad svarstymai apie valstiečių galimybes pretenduoti bent jau į menkai apmokamas vikaro pareigas nėra visiškai tušti, patvirtina 1574 m. Žemaičių vyskupo Jurgio Petkevičiaus testamentu paskirto išlaikymo prie Vilniaus akademijos dvylikai Žemaitijos vyskupijos jaunuolių, būsimų dvasininkų, socialinės kvotos. Šešis jų reikėjo parinkti iš Žemaičių vyskupijos: keturis miestiečių vaikus iš vyskupo miestelių (Varnių, Alsėdžių ir Kaltinėnų), o

⁴⁰⁰ E.Gudavičius, Lietuvos istorija, p. 356

tokių trūkstant, valstiečių vaikus ir du bajorus, kitos šešios vietos rezervuotos bajorų vaikams, vysk. Petkevičiaus giminėms nuo Eišiškių.⁴⁰¹ Taigi netgi vyskupas neatmetė valstiečių tapimo dvasininkais galimybės, tiesa, ją numatydamas kaip atsarginį variantą. Tad vargu ar būtų visiškai teisinga kategoriškai tvirtinti, kad valstiečiai neturėjo jokios galimybės tapti kunigais ir gauti nors vikaro tarnybą.

Abejonių nekelia miestiečių galimybės pasirinkti kunigo tarnystę, jau vien todėl, kad jie buvo asmeniškai laisvi. Kad tai ne tik teorinė prielaida, patvirtina keletas šaltiniuose aptiktų klebonų iš didžiųjų LDK miestų: 1496 m. Krekenavos klebonu buvo Laurynas iš Vilniaus; 1478 m. Krakų – Jonas iš Kauno; 1498 – 1499 minimas Tauragnų klebonas Andriejus Semenavičius iš Vilniaus; 1524 m. Kauno kunigas – Jokūbas Birutavičius iš Kauno; 1529 -1531 m. minimas Karmėlavos klebonas Petras Vincento s. iš Kauno; 1536 m. Alytaus – Grigalius iš Kauno.⁴⁰² Jokūbas Birutavičius tikrai buvo kilęs iš miestiečių, nes dokumente minimas jo giminaitis Kauno miestietis Simonas Birutavičius. Taip pat jau minėtame Žemaičių vyskupo Petkevičiaus testamente gauti išlaikymui Vilniaus universitete dvasininkui deramo išsilavinimo įgijimui ne giminaičių grupėje miestiečiams numatoma dvigubai didesnė kvota nei bajorams.

Daugelis istorikų linkę bajoriją laikyti vieninteliu luomu, kurio atstovai galėjo tikėtis bažnytinių beneficijų. Ivinskis tai netgi nurodo kaip vieną svarbiausių vietinių kunigų trūkumo priežastį, mat jau pati bajorija tesudarė nedidelę gyventojų dalį, o be to, daugelis parapinių beneficijų buvo nepatrauklios dėl menko jų aprūpinimo, todėl tokia galimybe aprūpinti žeme savo sūnų galėjo susidomėti nebent tik „vidutinis bajorėlis“.⁴⁰³ Lebedys, plačiau nekomentuodamas, pateikia gana įdomų teiginį, esą vikaro ne bajoro nebuvo galima skirti klebonu.⁴⁰⁴ Taigi istorikas neigia tik kitų luomų atstovų galimybę gauti bažnytinę beneficiją. Aukščiau išdėstyta medžiaga šią mintį verčia vertinti kritiškai. Lietuvių nesugebėjimas išstumti lenkų kunigų iš parapinių beneficijų skatina abejoti pačios bajorijos suinteresuotumo jomis mastais, todėl sunku tikėtis, kad bajorai dėjo kokių nors ženklesnių pastangų kad eliminuotų nuo bažnytinių tarnybų kito luomo tautiečius.

⁴⁰¹ Lebedys J. Mikalojus Daukša, p. 98

⁴⁰² CM, Nr.87, p. 139; Nr. 67, p. 114; Nr. 92, p. 145; KDKW, Nr. 450, p. 527; LM 12/12, Nr. 727, p. 568; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 330 r., VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 270 r.

⁴⁰³ Ivinskis Z. Klebonas Lietuvos istorijoje// Rinktiniai raštai, t. IV (Krikščionybė Lietuvoje), p. 489; Ivinskis Z. Lietuvių kalba viešajame Lietuvos XVI- XVII a. gyvenime. Žiupsnelis medžiagos iš Romos archyvų// Aidai Nr.9 1953, p. 409

⁴⁰⁴ J. Lebedys, Mikalojus Daukša, p. 102

Šaltiniuose pavyko aptikti ir vieną kunigaikščių kilmės kleboną. Savo protėvių įkurtą Varnėnų parapiinę bažnyčią 1508 m. apdovanojo Vilniaus kanauninkas ir Varnėnų klebonas Svyrių kunigaikštis Andrius Petkevičius.⁴⁰⁵ Šis atvejis neabejotinai yra išimtinis, be to, Svyrių kunigaikštis dvasininku tapo tikrai ne todėl, kad gautų parapiinę beneficiją, kuria tik papildė kanauninko pajamas. Šiuo atveju negalima neatsižvelgti ir į tai, kad bažnyčia buvo pačių Svyrių kunigaikščių funduota ir globojama, todėl ekonominis interesas šia turtinga beneficija nebūtinai buvo pats svarbiausias.

Pavyko aptikti šaltinių, kur klebonas minimas šeimos ar giminės kontekste. Tokie dokumentai ypač įdomūs ir vertingi, nes teikia konkretesnių duomenų apie šeimos socialinės ir ekonominės padėties nulemtas dvasininko tarnybos pasirinkimo prielaidas.

1497 m. Radaškonių klebonas Albertas drauge su dviem broliais sutiko, jog kiti trys broliai parduotų 20 statinių dirbamą žemę ir 60 vežimų pievas Viazinėje už 84 kapas grašių. Šis šaltinis rodo, kad Albertas buvo kilęs iš vidutinės bajorijos, tačiau didelis brolių skaičius bei faktas, jog parduodama tėvonijos žemė, gali būti įvertintas kaip nuoroda į giminės valdų smulkėjimo proceso pradžią. Tokioje situacijoje vieno iš brolių tapimas dvasininku galėjo padėti kiek sušvelninti kitų brolių valdų susmulkėjimą. Beje, Albertas gavo turtingą parapiją, kurios bažnyčiai priklausė net 77 dūmai.⁴⁰⁶

1510- 1517 m. (dokumente data nenurodyta) Salako klebonas Jurgis išpirko savo dėdės Jono už 16 kapų grašių užstatytą 4-5 statinių tėvoninės žemės sklypą ir atidavė jam kaip paramą.⁴⁰⁷ Dokumente neminimi nei dėdės vaikai, kurie galėtų juo pasirūpinti, nei jokie kiti šiuo reikalu suinteresuoti giminaičiai (nepaminėta net dėdės žmona). Nors nėra duomenų apie Salako parapijos turtingumą, tačiau šioje situacijoje akivaizdi stabilesnė klebono materialinė padėtis, nei tėvonijoje gyvenančio dėdės, kuris pats nepajėgia išsimokėti skolos. Visa tai liudija glaudžius ryšius tarp klebono ir jo giminaičių.

1522 m. Vidžių klebonas Mikalojus su broliu Miku Rekutavičiais ir jų sūnėnai Jonas ir Stanislovas valdovo teisme gynė tėvoniinę teisę į du išėiviniais žmonėmis pasiskelbusius valstiečius.⁴⁰⁸ Iš dokumento nieko konkretesnio nesužinome apie šeimos materialinę bazę, nes čia kalbama tik apie du valstiečius, tačiau pastebėtinas palyginti nedidelis suinteresuotų

⁴⁰⁵ RDDW, Nr. 10, p. 252

⁴⁰⁶ J. Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 102

⁴⁰⁷ RIB, t. 20, p. 103-104

⁴⁰⁸ RIB, t. 20, p. 1100- 1101

paveldėtojų skaičius. Įdomu pastebėti, kad iš bajorų giminės kilęs klebonas turėjo turtingą parapiinę beneficiją, kuriai priklausė 49 dūmai.⁴⁰⁹

Zofijos Aleksandraitės 1528 m. išduotame rašte, kuriame moteris savo vyrui Mikalojui Mirovskiui užrašo trečdalį savo tėvonijos, vardijant nelaisvosios šeimynos įsigijimo šaltinius, paminimos jos dėdės Kernavės klebono Stanislovo padovanotos dvi moterys su vaikais.⁴¹⁰ Remiantis išvardinto nekilnojamojo turto įvairove, galima teigti, jog klebono dukterėčia buvo kilusi iš turtingos šeimos, todėl gana keistai atrodo faktas, kad pasiturinčios bajorės dėdė tarnavo labai varganoje parapijoje, kurios bažnyčiai priklausė tik 8 dūmai.⁴¹¹ Galbūt tokią situaciją galima paaiškinti kitų pasaulietinių tarnybų nepaminėjimu, šią hipotezę iš dalies gali patvirtinti faktas, kad Merkinės parapiinės bažnyčios patronas buvo valdovas, kuris nevengdavo savo globojamomis parapiinėmis beneficijomis, tarp jų ir šia, paskatinti jam įsiteikusius dvaro tarnautojus.

Remiantis teoriniais samprotavimais ir išdėstyta šaltinių medžiaga galima daryti išvadą, kad parapiinė dvasininkija nebuvo vienalytė ne tik geografinės ir etninės, bet ir socialinės kilmės atžvilgiu, nors vyravo iš smulkių bei vidutinių bajorų giminių kilę klebonai, parapiinės dvasininkijos gretas papildydavo ir pavieniai miestiečiai, o išimtiniais atvejais vikarų bei kitų bažnyčios tarnų pareigas iki XVI a. vid. galėjo eiti ir valstietiškos kilmės kunigai. Atsižvelgiant į netolygų parapiinių beneficijų aprūpinimą ir įvertinant ekonominio suinteresuotumo faktoriaus pirmąją reikšmę, galima daryti prielaidą, kad bajorų šeimos, iš kurios buvo kilęs kunigas, materialinis potencialas koreliavo su beneficijos turtingumu, kuri turėjo teikti daugiau ar bent tiek pat pajamų kiek jam galėjusi priklausyti tėvoninės žemės dalis. Atskirą grupę čia sudaro kitų pasaulietinių bei bažnytinių tarnybų turėję dvasininkai, kuriems parapiinė beneficija tebuvo papildomų pajamų šaltinis.

Šaltinių duomenys rodo, kad iš bajorų kilę kunigai nenutraukdavo ryšių su tėvonijoje likusiais giminaičiais, aktyviai dalyvavo giminės įvykiuose, rūpinosi senais ar neturtingais giminaičiais. Visa tai patvirtina bajorišką nemažos klebonų dalies gyvenimo būdą ir mentalitetą, o ši aplinkybė padeda suprasti daugelį kitų parapiinės dvasininkijos gyvenimo bei veiklos aspektų.

⁴⁰⁹ J.Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 102

⁴¹⁰ LM 12/12, Nr. 670, p. 513

⁴¹¹ J.Ochmański, Biskupstwo wileńskie, p. 104

3.6. Katalikų dvasininkijos autoritetas LDK visuomenėje

Parapinės dvasininkijos socializacijos procesas buvo neatsiejamas nuo viso katalikų dvasininkų autoriteto bei statuso formacijos tendencijų, kuri savo ruožtu kito priklausomai nuo katalikų Bažnyčios institucijų įsitvirtinimo šalyje bei buvo veikiamas bendrosios situacijos šalyje.

4.1. Istorinė dinamika

Svarbiausios Bažnyčios institucijos – vyskupija, kapitula, parapijos – buvo steigiamos išsyk po šalies krikšto, tačiau sėkmingam jų funkcionavimui nepakako vien turtingų valdovo fundacijų. Reikėjo įtvirtinti Bažnyčios ir dvasininkų autoritetą, kurio būtų galima remtis ne tik užsitikrinant sklandesnį jau priklausančių duoklių susirinkimą, bet ir naujas bajorų fundacijas. Pagarba dvasininkams buvo diegiama remiantis valdovo autoritetu bei galia. Būtent pastarąją Jogaila ir Vytautas grasino tijūnams, jei šie nepaklustų įsakymams teikti nustatytas duokles bei mokesčius vyskupui, klebonams ir kitiems dvasininkams. Abu valdovai skelbė išdrįsusius nepaklusti tijūnams bausią be jokio pasigailėjimo,⁴¹² o 1392 m. rugpjūčio 5 d. Vytautas įsakyme vaivadoms, vietininkams ir tijūnams pagrasė, jog pareigūnai sumokės savo kaklu (*svą szyyą zaplaczę*), jei nesuteiks deramos pagarbos krikštyti atvykusiam vyskupui ar kitiems, jo įgaliotiems dvasininkams.⁴¹³ Glaustai bet tiksliai didžiojo kunigaikščio vaidmenį įtvirtinant savo šalyje naują tikėjimą bei jį aptarnaujančią organizaciją nusakė E. Gudavičius: „Bajorai ir tijūnai klusniai sekė didžiuoju kunigaikščiu, liaudis – tijūnais“.⁴¹⁴

Tokie griežti valdovo įsakymai rodo, jog net aukštųjų dvasininkų pagarbai užtikrinti reikėjo nedviprasmiško valdovo nurodymo. Tuo tarpu parapinė dvasininkija neturėjo nei tokios tiesioginės valdovo protekcijos, nei tokios materialinės bazės, kaip kad vyskupas ar kapitulos nariai. Taigi galima daryti prielaidą, jog jiems įtvirtinti savo autoritetą buvo kur kas sudėtingiau, juolab, kad pirmieji dvasininkai buvo atvykėliai, vietoje neturintys nei giminių, nei draugų rato,

⁴¹² 1389 m. sausio 10 d. Jogailos įsakymas tijūnams. KDKW, Nr. 15, 16, p. 29-30

⁴¹³ 1392 m. rugpjūčio 5 d. Vytauto įsakymas tijūnams. KDKW, Nr. 23, p. 39

⁴¹⁴ E. Gudavičius, Lietuvos istorija, p. 168

kurių parama XV a. sprendžiant konfliktus dažnai buvo efektyvesnė nei teisminis persekiojimas.⁴¹⁵

Pagarbos katalikų Bažnyčiai ir dvasininkijai sklaida LDK visuomenėje buvo netolygi skirtingose socialiniuose sluoksniuose bei religinėse grupėse. Augantį Bažnyčios autoritetą bajorijos tarpe iš dalies leidžia apčiuopti privačių bažnyčių fundacijų palaipsnis gausėjimas bei nuo XVI a. pr. pastebimas didikų giminių atstovų įsitvirtinimas vyskupų sostuose.⁴¹⁶

Kur kas sudėtingiau spręsti apie valstietijos nusiteikimą Bažnyčios ir dvasininkų atžvilgiu, nes dokumentuojamos buvo tik jų prievolės. Vengimas jas vykdyti gali būti simptomu, jog valstiečių pernelyg negąsdino dvasininkų galioje esančios bažnytinės bausmės, jei nebūdavo paremtos realia jėga. Tai, kad net aukštiesiems dvasininkams ne visada pavykdavo sklandžiai susirinkti beneficijoms priklausančias pajamas, rodo ankstyvos Vilniaus vyskupo privilegijos Vilniaus kapitulai, suteikiančios kanauninkams teisę nemokančius dešimtinės teisti, bausti bei ekskomunikuoti. Pirmą tokią privilegiją kapitulai suteikė pirmasis Vilniaus vyskupas Andrius 1391 m. rugpjūčio 30 d.⁴¹⁷ 1398 m. šią kapitulos teisę įsipareigojo saugoti ir antrasis Vilniaus vyskupas Jokūbas.⁴¹⁸ Vis tik bažnytinės bausmės valstiečių atžvilgiu nebuvo itin efektyvios, nes socialinę distinkciją dažnai papildydavo ir konfesinė – dalis jų buvo pagony, dalis stačiatikiai ar kitų tikybų išpažinėjai. Tokiems valstiečiams atskyrimas nuo katalikų Bažnyčios neturėjo atrodyti didele nelaime. Šios prielaidos nekito mažiausiai šimtmetį. Tai patvirtina Vilniaus vyskupo Alberto pastangos sandūroje išsirūpinti teisę bausti kalaviju – *ius gladii*.⁴¹⁹ Tokios teisės būtinybę vyskupas motyvavo tuo, kad Vilniaus vyskupijos klierikai, kunigai ir kiti dvasininkai, kaip ir pats vyskupas, kenčia nuo armėnų, totorių ir kitų graikų apeigų krikščionių bei įvairių Romos pontifikui nepaklūstančių sektų narių išpuolių. Kitatikiai esą daro žalą dvasininkų turtui, o kai kada net sumuša ar nužudo kokį nors klieriką ar kunigą, o vyskupo

⁴¹⁵ R. Petrauskas, Lietuvos diduomenė, p. 135

⁴¹⁶ Krikščionybės Lietuvoje istorija, p. 77

⁴¹⁷ KDKW, Nr. 21, p. 21 - 22

⁴¹⁸ KDKW, Nr. 35, p. 62 - 64

⁴¹⁹ Šios teisės gavimo aplinkybės nėra visiškai aiškios. KDKW publikuotos dvi tokios popiežiaus Aleksandro VI Vilniaus vyskupui Albertui suteiktos bulės – 1499 m. spalio 5 ir 1501 m. birželio 23 dienos (KDKW, Nr. 466, 498). Vienas iš kodekso leidėjų W. Semkowiczius atkreipė dėmesį, kad pirmosios bulės, suteikiančios Vilniaus vyskupui *potestatem gladii*, išlikusi tik viena kopija – originalas nerastas, o kas dar keisčiau ši bulė neužfiksuota nė viename Vilniaus vyskupijos dokumentų kopijų rinkinyje, neįrašyta ji ir į Vatikano registrus (KDKW, p. 547). Antroje bulėje rašoma, jog Vilniaus vyskupui *ius gladii* suteikė Ldk Aleksandras, o vyskupas kreipiasi į popiežių norėdamas užsitikrinti, kad naudodamasis šie teise neužsitrauks jokios bažnytinės bausmės. Tačiau kodekso leidėjai pastebi, kad nežinoma tokia Aleksandro privilegija Vilniaus vyskupui (KDKW, p. 601).

jurisdikcijoje esančias bažnytines bausmes tokie nusikaltėliai niekina.⁴²⁰ Žinoma nebūtų teisinga popiežiui skirtus vyskupo žodžius vertinti vienareikšmiškai – negalima atmesti ir dirbtinio situacijos dramatizavimo galimybės. Pavyzdžiui, vyskupo nusiskundimas, jog nusikaltėliams suvaldyti bei atgrasyti nuo nusikaltimų nepakanka bažnytinių bausmių, tarsi teigia, kad tik tokiomis priemonėmis vyskupas mėgino spręsti problemą, tačiau žinoma, kad net parapijose dirbę dvasininkai nesibodėdavo apkulti neįtikusį ir/ar prasižengusį žemesnės kilmės žmogų.

XV a. ne tik gyventojų daugumą sudariusi valstietija nejautė jokios ypatingos pagarbos katalikų dvasininkams, bet ir šie savo ruožtu nesitapatino su šalies gyventojais, ypač rezervuoti vertindami kitatikius. Katalikų dvasininkai iki pat XV a. pab. šalies gyventojus katalikus vadina naujakrikščiais, o stačiatikius, kitus rytų apeigų krikščionis bei pagonis vaizduoja kaip pavojingą elementą. Katalikų – ne katalikų distinkcija buvo ypač aktuali Vilniaus vyskupijoje. Jau minėta, kaip būtent schizmatikų ir atskalūnų keliamo pavojaus korta Vilniaus vyskupas pasinaudojo 1499 ir 1501 m. išsirutindamas *ius gladii*. 1534 m. gegužės 22 d. Žemaičių vyskupui Vaclovui Virbickiui popiežius Klemensas VII išdavė leidimą teikti šventimus ne tik kanoniškai nustatytu laiku. Šiame rašte minima, jog tokią reikmę vyskupas grindė tuo, jog kandidatams tenka įveikti didelius atstumus, be to vyskupijoje vietomis gyvenantys pagonys ir schizmatikai kelionę daro dar pavojingesnę.⁴²¹

Galimas dalykas, kad LDK aukštieji dvasininkai nevengė ir paspekuliuoti kitatikių keliamos grėsmės mastais idant įtikintų popiežių patenkinti jų prašymus. Tačiau ir pasirenkant spekuliatyvius argumentus paprastai remiamasi realių sąlygų pasiūlytomis prielaidomis.

Praėjus kiek daugiau nei šimtmečiui nuo šalies krikšto katalikų Bažnyčią LDK užklupo naujas išbandymas – protestantizmas. Nors valdovai rėmė bei protegavo katalikybę, tačiau nei jis, nei vyskupai negalėjo sustabdyti protestantų bažnyčių kūrimo privačiose dvaruose bei miesteliuose. Plintant naujoms krikščioniškoms konfesijoms kito vietos gyventojų santykis su katalikų dvasininkija. Katalikų Bažnyčia LDK į plintančią Liuterio ereziją reagavo jau 1528 m. sinode, tačiau su protestantizmo keliamos grėsmės, ne tik tikėjimo grynui, bet ir materialinei katalikų Bažnyčios bazei, mastai pasiekė apogėjų antrojoje reformacijos bangoje Lietuvos DK, XVI a. 6-ajame – 7-ajame dešimtmetyje. XVI a. 6-ajame – 8-ajame dešimtmetyje į protestantizmą perėję bajorai, turintys jų patronatui priklausančių katalikų bažnyčių, keitė jų

⁴²⁰ KDKW, Nr. 498, p. 600 - 602

⁴²¹ CM, Nr. 173, p. 264

konfesinę priklausomybę. 1595–1596 m. Vilniaus vyskupijoje veikė tik 46,7 proc. XVI a. viduryje buvusių katalikų bažnyčių, o Žemaičių vyskupijoje – pusė.⁴²² Nors šiuo laikotarpiu tarpkonfesinė kova vyko rungtynių kultūros bei teisės srityse, o ne fizinės kovos pavidalu, tačiau be abejo katalikų parapijose besirandant protestantų bendruomenėms vietos dvasininkų, kaip ir visų Romos katalikų Bažnyčios institucijų, statusas bei autoritetas kito, buvo pervertinamas naujais kriterijais, paremtais protestantiškomis vertybėmis. Bajorija pradėjo kelti reikalavimus naikinti bažnytinių valdų mokestinį imunitetą, griežčiau kontroliuoti piktnaudžiavimus teisiniu imunitetu.⁴²³

4.2 Katalikų dvasininkija bajorų visuomenėje

Formuojantis pilietiškai aktyvios LDK gyventojų dalies santykiui su katalikų dvasininkija ne mažos reikšmės turėjo luominis aspektas. Katalikų dvasininkija LDK, kaip ir Lenkijoje, buvo sudėtinė bajorijos dalis, kaip sutaria istorikai neišsikristalizavusi į atskirą luomą. E. Gudavičius pažymi, jog toks socialinis statusas buvo pakankamai svarbus veiksnys ugdant gyventojų pagarbą dvasininkams – jie buvo vadinami kunigais (archainė kunigaikščio sąvoka).⁴²⁴

Dar Jogailos vykdytos krikšto akcijos metu visa bažnytinė žemėvalda buvo atleista nuo bet kokių prievolių, duoklių bei mokesčių valstybei. Privilegiuota bažnytinė žemėvalda kėlė bajorų, atliekančių karo tarnybos prievolę, pavydą.⁴²⁵ XVI a. I p. tokios emocijos pradėjo reikštis ir politiniame šalies gyvenime – bajorai seimuose pradėjo reikalauti, kad ir nuo dvasininkų valdomų dvarų būtų mokami mokesčiai karo reikmėms. Pirmajame Lietuvos Statute (II sk., 2 str.) įteisintas bažnytinių valdų diferencijavimas, pagal kurį dvasininkais buvo įpareigoti patys asmeniškai eiti karo tarnybą nuo pirktos žemės, nuo paveldėtos išrengti raitelį.⁴²⁶ Tačiau tai netenkino bajorijos. Rengiant Antrąjį Lietuvos Statutą ji dėjo pastangas, kad mokestinis Bažnyčios imunitetas būtų panaikintas visiškai. Buvo priimtas kompromisinis sprendimas – palikti galioti Pirmojo statuto nuostatos, o likusios bažnytinės žemės suskirstytos į dvi dalis, tas kurios turi imunitetą senu papročiu ir tas nuo kurių, prieš užrašant bažnyčiai, buvo einama karinė

⁴²² I. Lukšaitė, Reformacija, p. 440

⁴²³ I. Lukšaitė, Reformacija, p. 493-500

⁴²⁴ E. Gudavičius, Lietuvos istorija, p. 358

⁴²⁵ E. Gudavičius, Lietuvos istorija, p. 356

⁴²⁶ Pirmasis Lietuvos Statutas. Tekstai senąja baltarusių, lotynų, ir senąja lenkų kalbomis, t. 2, d. 1, Vilnius, 1991, p. 94-95

tarnyba. Nuo pastarųjų dvasininkai turėjo atlikti karinę prievolę.⁴²⁷ Tačiau nuolatiniai bajorų reikalavimai, kad dvasininkai vykdytų jiems nustatytas prievoles, rodo, jog dvasininkija nuosekliai paisė savo interesų.

XVI a. 5-ajame dešimtmetyje bajorija pradėjo kelti reikalavimus riboti bei kontroliuoti ir kitą – teisminį Bažnyčios imunitetą. 1544, 1547, 1551, 1559, 1568 m. seimuose bajorai reikalavo, nesuteikti dvasininkams pasaulietinių pareigybių; uždrausti dvasininkams turėti kelias bažnytines beneficijas; uždrausti bajorus duoti į dvasinį tesimą dėl pasaulietiško ieškinių; valdovui nustatyti bažnytinio teismo kompetencijas; neleisti dvasininkams dalyvauti teisėjais žemės teismuose, o vyskupams – reformuotose naujo tipo teismuose.⁴²⁸ Traukti į bažnytinį tesimą dėl pasaulietinių dalykų uždraudė Antrasis Statutas (III sk., 26 str.).⁴²⁹

Katalikų dvasininkijos autoritetas sėkmingai įsitvirtinęs per XV a., XVI a. gavo rimtą smūgį nuo protestantiškų konfesijų pasekėjų, kurių kai kurios idėjos rado atgarsį ir katalikų bajorų sąmonėje, ko išdava buvo siekis dvasininkus visiškai integruoti ne tik į „privilegiuotą“, bet ir į valstybę ginti „įsipareigojusią“ bajoriją.

⁴²⁷ I. Lukšaitė, Reformacija, p. 494-496

⁴²⁸ I. Lukšaitė, Reformacija, p. 498

⁴²⁹ ALS, p. 56

IŠVADOS

Bažnyčios organizacinė struktūra bei jos funkcionavimas LDK buvo pagrįsta patronato teise, kurios pagrindinis atributas buvo bažnytinės beneficijos fundatoriaus teisė parinkti kandidatą tai beneficijai užimti. Buvo trys fundatorių, o taip pat patronų, grupės – valdovas, bajorija ir Bažnyčia. Nors XVI a. ženkliai išaugo bajorijos funduotų parapijų bažnyčių skaičius, bet valdovas išliko didžiausią skaičių parapijų beneficijų globojantis vienas patronas. Be to, valdovo patronatui priklausė daugelis turtingiausių parapijų bažnyčių. Dėl šios priežasties susidarė atskira, valdovo globotas parapišės beneficijas laikusių klebonų grupė, kuriai būdingos tendencijos, nepasireiškusios tarp bajorų patronatui priklausiusių bažnyčių klebonų. Priklausomai nuo patrono bei parapijos aprūpinimo įvairavo parapišės dvasininkijos personalinė sudėtis: turtingiausios (Vitebsko, Naujųjų Trakų, Kražių) parapijos, priklausiusios valdovo patronatui, tekdavo beveik vien valdovo protekciją turėjusiems aukštiesiems dvasininkams. Valdovo dvaro tarnautojams parapija neretai būdavo suteikiama kaip papildomas pajamų šaltinis. Patronato teisės institutas, nors ir atvėrė galimybę atskiriems piktnaudžiavimo atvejams, tačiau taip pat užtikrino visos bažnytinės struktūros egzistavimą – koliautoriai rūpindavosi pakankamu beneficijų aprūpinimu, esant reikalui papildomai ją donuodavo, be to koliacijos teisė klebonus ir altaristas instituciškai susiedavo su pasauliečiais.

Parapiinė dvasininkija buvo nevienalytė. Instituciškai ji skaidėsi į beneficinę ir nebeneficinę. Pastaroji būdavo samdoma pirmajai grupei priklausiusių dvasininkų. Beneficinis kriterijus buvo svarbus, nes lėmė skirtingą šių grupių dvasininkų ekonominį potencialą bei subordinaciją vietos ordinarui. Bažnyčios struktūrose prigijęs feodalinės visuomenės principas, sąlygojo tai, kad vyskupai, kad ir ribotai bei formaliai, bet rūpinęsi klebonų drausmingumu, neskyrė didesnio dėmesio pastarųjų samdomiems vikarams, kurie, jei klebonas nereziduodavo, vietos bendruomenėje būdavo netgi svarbesni. Vienoje parapijoje neretai dirbdavo daugiau nei vienas dvasininkas, tai lėmė LDK itin populiarios altarijų fundacijos bei beįsitvirtinanti norma, kad klebonui turi talkinti vikaras, klierikas ir/ar bažnyčios tarnas.

Ikitridentinė Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapiinė dvasininkija, nors to meto reformatorių ir šių dienų istorikų kaltinta dėl nepakankamo išprusimo, „tamsumo“ bei abejotinių paparčių vis tik puikiai orientavosi Bažnyčios organizacijoje. Popiežiui siųstos ar net asmeniškai pristatytos suplikos viena vertus rodo dvasininkų Bažnyčios hierarchijos pažinimą, kita vertus,

kad vietoje egzistavo tam tikri kontrolės mechanizmai. Tiesa, nelabai aišku kieno rankose buvo jų svertai – vietos bendruomenės, kaimyninių parapijų dvasininkų, vyskupijos ordinarų ar koliautorių. Nerodžiusi noro bent apdaru išsiskirti iš pasauliečių dvasininkija savo statusą mieliai eksploatuodavo, kai tekdavo teisme savo interesus ginti nuo pasauliečių. Vyskupo teismas buvo ta institucija, kurioje aiškiausiai atsikleisdavo dvasininkijos luominė vienybė. Ją palaikė ne tik institucinės subordinacijos saitai bet ir asmeniniai ryšiai, vieno regiono parapiinės dvasininkijos netgi institucionalizuoti kunigų religinės brolijos pavidalu.

Parapiinės dvasininkijos rezidavimo tendencijos priklausė nuo to ar klebonavimas buvo pagrindinė dvasininko veikla ar tik papildomas pajamų šaltinis. Parapiinių beneficijų turėję aukštieji dvasininkai bei valdovo tarnautojai buvo reti svečiai savo parapijose, tačiau neteisinga būtų tvirtinti, kad neskyrė joms jokio dėmesio – bent jau turtinius beneficijos reikalus žinojo ir prireikus gindavo teisme. Vieną parapiją turėję klebonai taip pat neretai išvykdavo į gana tolimas keliones pas valdovą ar ordinarą, tačiau tarp jų dominavo sėsłumo tendencija – dažniausiai jie sutinkami dokumentuose išduotose savo parapijoje, gretimame miestelyje ar bajoro dvare.

Palankias prielaidas klebono ir parapijiečių santykių plėtotei turėjo sukurti tai, kad klebonams būdinga sėsłumo tendencija – buvo įprasta praktika, kad parapiinę beneficiją kunigas išlaikydavo iki savo mirties ir ne visada atsisakydavo net gavęs aukštesnę. Pastaroji aplinkybė lėmė, kad kartais ilga klebono tarnybos trukmė nebūtinai reiškė, kad tiek pat laiko jis aktyviai vykdė savo pareigas. Tuo tarpu nebeneficiniai dvasininkai nevaržomi skyrimo/atleidimo formalumų, tačiau taip pat ne tokie saugūs ekonomiškai ir socialiai, buvo kur kas mobilesni ir nesusiklosčius santykiams su klebonu ar netenkinant užmokesčiui, nesunkiai atsiseveikindavo su tarnybos vieta.

Išsilavinimu dažniausiai išsiskyrė klebonai, turėję aukštesnių dvasinių beneficijų (kanauninkų, prelatų) arba užėmę įvairias pareigas valdovo dvare, tačiau, kadangi jie patys parapijose nereziduodavo, tai nebuvo daug progų jų žinioms bei išsimokslinimui atsikleisti parapijiečių akivaizdoje. Kai kurie klebonai ir net bažnyčios tarnai ekleziastinę veiklą vietos bendruomenėje papildydavo raštininko paslaugomis.

Daugiausia iš bajorijos kilę klebonai, net pasirinkę dvasininko tarnystę, likdavo veikiau bajorų nei kunigų luomo atstovais: nesistengdavo savęs varžyti kunigiška disciplina, vengdavo savo išskirtinį statusą akcentuoti išoriniais ženklais (sutana, tonzūra). Glaudūs ryšiai su giminaičiais bei parapiinės beneficijos žemėvalda lėmė, kad klebonų interesų spektras daugeliu

atveju sutapo su bajorui įprastu interesų lauku. Esminis skirtumas buvo tik šeimyninė padėtis, tačiau, kaip rodo šaltiniai ir čia būta neatitikimų tarp sugestijuojamos ir realios situacijos. Nors kunigiškų atributų ignoravimas buvo akivaizdus nusižengimas bažnytinei drausmei, tačiau sukūrė prielaidas aktyvesniam ir įvairiapusiškesniam kunigų įsiliejimui į vietos bendruomenę.

Parapinės dvasininkijos socialinės integracijos klausimo aktualumą pabrėžia faktas, kad dalis jos buvo ne vietinės kilmės. Nors surinkti duomenys leidžia suabejoti lenkų kunigų hegemonija Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose, tačiau tai nepaneigia fakto, kad jie sudarė ženklia parapinės dvasininkijos dalį. Taigi daugeliui iš Lenkijos atvykusių kunigų, siekiant pritapti vietos bendruomenėje, tekdavo įveikti ne tik kultūrinį, bet ir kalbos barjerą. Kiek paprasčiau adaptuotis naujoje vietoje turėjo būti iš Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų kilusiems kunigams, nes jiems persikėlus iš pirmosios į antrą (toks variantas vyravo, lyginant su kunigų judėjimu priešinga kryptimi) išlikdavo ta pati valstybinė ir, daugeliu atveju, kultūrinė bei etninė erdvė.

Parapinė dvasininkija sudarė atskirą negausią, tačiau gana įvairialypę socialinę grupę, kuri iš vietos bendruomenės išsiskyrė visų pirma tarnyba universalioje Bažnyčios struktūroje, tačiau ikitridentinėje epochoje ši priklausomybė dar nesukūrė išorinio atskirumo nuo pasauliečių visuomenės. Dvasininko autoritetas neabejotinai buvo aktualus teikiant religinius patarnavimus, tačiau neužgožė parapinės dvasininkijos socialinio gyvenimo įvairovės.

Literatūros sąrašas

Archyviniai šaltiniai

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius, f. 3, b. 104, b. 105; f. 4, b. 5; f. 6, b. 113; f. 43, b. 9455; f. 43, b. 15914; f. 256, b. 1897

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius, f. 57, B-53, b. 44

Publikuoti šaltiniai

Błaszczuk Grzegorz Regesty dokumentów diecezji wileńskiej z lat 1507- 1522 Jana Fijałka i Władysława Semkowicza // *Lituanos- Slavica Posnaniensia Studia historica*, t. 9, Poznań, 2003, p. 247- 299

Codex Mednicensis seu Samogitae diocesis, p. 1 (1416- 1609), ed. Paulius Jatulis, Roma, 1984
Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej, wyd. Jan Fijałek, Władysław Semkowicz, t. 1 (1387- 1507), Kraków, 1932- 1948

Lietuvos Metrika Knyga Nr. 9 (1511- 1518) Užrašymų knyga 9, parengė Krzysztof Pietkiewicz, Algirdas Baliulis, Vilnius, 2002

Lietuvos Metrika (1542 m.) 11-oji Teismų bylų knyga, parengė Irena Valikonytė, Stanislovas Lazutka, Vilnius, 2001

Lietuvos Metrika Knyga Nr. 12 (1522- 1529) Užrašymų knyga 12, parengė Darius Antanavičius, Algirdas Baliulis, Vilnius, 2001

Lietuvos Metrika Knyga Nr. 25 (1387- 1546), Užrašymų knyga 25, parengė Darius Antanavičius, Algirdas Baliulis, Vilnius, 1998

Lietuvos Metrika (1533- 1535) 8-oji Teismų bylų knyga, parengė Irena Valikonytė, Stasys Lazutka, Neringa Šlimienė, Vilnius, 1999

Lietuvos Metrika Knyga Nr. 530 (1566- 1572) Viešųjų reikalų knyga 8, parengė Darius Baronas, Liudas Jovaiša, Vilnius, 1999

Lietuvos Metrika Knyga Nr. 10 (1440-1523) Užrašymų knyga 10, parengė Egidijus Banionis, Algirdas Baliulis, Vilnius, 1997

Lietuvos Metrika (1522-1530) 4-oji Teismo bylų knyga, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Genutė Kirkienė, Edvardas Gudavičius, Jūratė Karpavičienė, Saulė Viskantaitė, Vilnius, 1997

Lietuvos Metrika (1528-1547) 6-oji Teismo bylų knyga, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Vilnius, 1995

Pergamentų katalogas, sud. Rimantas Jasas, Vilnius, 1993

Pirmasis Lietuvos Statutas. Tekstai senąja baltarusių, lotynų, ir senąja lenkų kalbomis, t. 2, d. 1, Vilnius, 1991

Sawicki Jakub, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 2: *Synody diecezji wileńskiej i ich statuty*, Warszawa, 1948

Sawicki Jakub, *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 3: *Synody diecezji łuckiej i ich statuty*, Warszawa, 1949

Sawicki Jakub, *Consilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 7: *Synody diecezji poznańskiej i ich statuty*, Poznań, 1952

Sawicki Jakub, *Consilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 8: *Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty*, Wrocław, 1955

Sawicki Jakub, *Consilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 10: *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, Wrocław- Warszawa- Kraków, 1963

Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579), vertė Liudas Jovaiša, Vilnius, 1998

Русская историческая библиотека, t. 20. *Книги судныхъ дел*, С.-Петербург, 1903

Русская историческая библиотека, t. 27. *Книги записей*, С.-Петербург, 1910

Literatūra

Banaszak Marian ks., *Historia kościoła katolickiego w średniowiecze*, Warszawa, 1987

Biskupski Stefan ks. *Stanowisko proboszcza w świetle prawa kanonicznego*, Płock, 1966

Błaszczyk Grzegorz *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Ustrój*, Poznań, 1993

Błaszczyk Grzegorz, *Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Uposażenie*, Poznań, 1992

Chélini Jean, *Dzieje religijności w Europie zachodniej w średniowieczu*, Warszawa, 1996

- Dyan Elliott, The priest's wife. Female erasure and the Gregorian reform// *Medieval religion. New approaches*, edited by Constance Hoffman Berman, New York and London, 2005, p. 123-155
- Dolinskas Vydas, Gotikos epochos Vilniaus Katedros lobynas. Istorinės pastabos // Lietuvos didžiosios kunigaikštystės gotika: sakralinė architektūra ir dailė. Vilnius, 2002, p. 224-241
- Fijałek Jan Uchreścianienie Litwy przed Polskę i zachowanie w niej języka ludu // *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa, 1914, p. 37- 333
- Gudavičius Edvardas, Lietuvos istorija, t. 1. Nuo seniausių laikų iki 1569 metų, Vilnius, 1999
- Historia chrześcijaństwa. Religija. Kultura. Polityka, t. 5 (Ekspansja Kościoła rzymskiego 1054-1274)*, red. Andre Vauchez, Warszawa, 2001
- Indeks haseł polskiego słownika biograficznego*, red. Agata i Zbigniew Judycki, Lublin, 1999
- Ivinskis Zenonas, *Rinkiniai raštai, t. 4 (Krikščionybė Lietuvoje)*, Roma, 1987
- Ivinskis Zenonas, Lietuvių kalba viešajame Lietuvos XVI- XVII a. gyvenime. Žiupsnelis medžiagos iš Romos archyvų// *Aidai*, 1953, Nr.9, p. 408- 417
- Jovaiša Liudas, Religinis gyvenimas Viduramžių Žemaitijoje// *Žemaičių istorijos virsmas iš 750 metų perspektyvos*, sud. Antanas Ivinskis, Vilnius, 2004, p. 115- 127
- Jovaiša Liudas, *Katalikiškoji reforma žemaičių vyskupijoje. Daktaro disertacija, humanitariniai mokslai, istorija (05 H)*, Vilnius, 2004
- Jovaiša Liudas, Vyskupas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 763-784
- Jučas Mečislovas, *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid.- XIX a. pr.)*, Vilnius, 2000
- Jučas Mečislovas, Patronato teisė LDK. Jos reikšmė kultūros ir religijos srityje// *Kultūros barai*, 1993, Nr. 5, p. 54- 56
- Fijałek Jan ks., *Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej na tle ustawodawstwa synodalnego*, Kraków, 2002
- Froeschle- Chopard Marie- Helene, Il vescovo in visita, amministratore e attore della Riforma cattolica// *Fonti ecclesiastiche per la storia sociale e religiosa d'Europa: XV- XVIII secolo*, a cura di Cecilia Nubola e Angelo Turchini, p. 111-127
- Kaczmarczyk Zdzisław, *Monarchia Kazimiera Wielkiego: organizacja kościoła, sztuka i nauka*, Poznań, 1947

Kamuntavičienė Vida, *Katalikų Bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. antrojoje pusėje. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H)*, Kaunas, 2002

Kamuntavičienė Vida, Valdovo patronatas ir Katalikų Bažnyčios pareigūnai LDK XVII a. antrojoje pusėje// *Lietuvos istorijos metraštis 1999*, Vilnius, 2000, p. 77- 109

Kosman Marcelli, Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim. Z badań nad mobilnością społeczeństwa w dobie unii jagiellońskiej 1386- 1569// *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej, t. 1*, Warszawa, 1981, p. 347- 378

Kosman Marcelli, *Drogi zaniku pogaństwa u Bałtów*, Wrocław- Warszawa- Kraków- Gdańsk, 1976

Krasauskas Rapolas, Katalikų bažnyčios silpnėjimas ir atsigavimas XVI- XVII amžiuje// *Krikščionybė Lietuvoje*, sud. Vytautas S. Vardys, Čikaga, 1997, p. 174- 215

Kumor Bolesław ks., *Historia kościoła. T. 4. Jesień kościelnego średniowiecza*, Lublin, 2001

Lenzenweger Josef, Stockmeier Peter, Amon Karl, Zinnhobler Rudolf, *Katalikų Bažnyčios istorija, I dalis*, Vilnius, 1996

Lebedys Jurgis, *Mikalojus Daukša*, Vilnius, 1963

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dvasininkai, 1387-1600. Prozopografinis žinynas, sud. Vytautas Ališauskas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys

Lietuvos istorija, red. Adilfas Šapoka, Kaunas, 1936

Litak Stanisław, *Od reformacji do oświecenia. Kościół katolicki w Polsce nowożytnej*, Lublin, 1994

Lukšaitė Ingė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999

Niccoli Ottavia, Oltre la „religione popolare“// *Fonti ecclesiastiche per la storia sociale e religiosa d'Europa: XV-XVIII secolo*, a cura di Cecilia Nubola e Angelo Turchini, Bologna, 1999, p. 541-563

Ochmański Jerzy, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań, 1972

Petrauskas Rimvydas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pab.- XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003

Pawlowska Wioleta, Kanonik Wojciech Grabowski z Sierpca – zapoznana postać szesnastowiecznego Krakowa i Wilna// *Lituano – slavica posnaniensia*, 2007, p. 165-239

- Pietkiewicz Krzysztof, Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492-1506), // *Lietuvos valstybė XII-XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 75-131
- Rabikauskas Paulius, *Krikščioniškoji Lietuva*, sud. Liudas Jovaiša, Vilnius, 2002
- Ragauskas Aivas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662- 1702 m.)*, Vilnius, 2002
- Rowell Stephen C., Ginčai ir jų sprendimas XV a. Lietuvoje: apgautų pirklių bei nusikaltusių kunigų pavyzdžiai
- Szybkowski Sobiesław, Polish Staff as a Social Group in the Chancery of Grand Duke Witold, // *Quaestiones Medii Aevi Novae*, 3, 1998, p. 75-94
- Tazbir Janusz, Roizijusz // *Polski słownik biograficzny*, t. 31, Wrocław- Warszawa- Kraków- Gdańsk- Łódź, 1988- 1989, p. 499-503
- Vilniaus universiteto istorija 1579 – 1994*, Vilnius, 1994
- Vaišvilaitė Irena, Ką reškia būti krikščionimi? Bažnyčios Reforma Lietuvoje// *Lietuvos krikščionėjimas Vidurio Europos kontekste*, Vilnius, 2005, p. 295-320

Priedų sąrašas

1. Priedas. Klebonai valdovo tarnautojai
2. Priedas. Dvasininkų skaičius parapijose
3. Priedas. Parapinės dvasininkijos liudijimai drauge
4. Priedas. Parapinės dvasininkijos mobilumas
5. Priedas. Klebonų ir altaristų tarnybos trukmėPriedas.
6. Priedas. Parapijose dirbę dvasininkai, kilę iš Lenkijos
7. Priedas. Parapijose dirbę dvasininkai, kilę iš Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų

1. Priedas. Klebonai valdovo tarnautojai

Vardas	Parapija	Parapijos turtingumas	Tarnyba valdovo dvare	Data	Šaltinis
Adomas	Semeliškių	l. skurdi	Žygimanto Senojo lotynų sekretorius	1511.03.08	LM 9/9, p. 110- 111
Adomas Nieborskis	Maišiagalos	turtinga	Žygimanto Augusto tarnas (<i>servitor</i>)	nuo 1571.12.27	LM 530/8, p. 82
Andriejus iš Valentino	Luokės, Trakų	-, l. turtinga	Žygimanto Senojo ir Bonos gydytojas, Žygimanto Senojo sekretorius	nuo 1531.04.28 1541.10.12	CM, p. 237-240, 291
Bartlamiejus Žninas	Iščiolnos	l. skurdi	Žygimanto Augusto kantorius	nuo 1570.02.10	LM 530/8, p. 78
Eustachijus Erazmas	Kernavės	l. skurdi	Žygimanto Senojo notaras	1522.12.06	LM 12/12, p. 565
Feliksas Molda	Kernavės	l. skurdi	Žygimanto Augusto muzikantas	† prieš 1571.09.09	LM 530/8, p. 79
Jokūbas Stobnicijus	Merkinės, Kražių	vidutinė, l. turtinga	Žygimanto Augusto tarnas (<i>servitor</i>)	1568.06.25-1571.06.19, nuo 1571.06.21	LM 530/8, p. 66, 79- 80
Jonas iš Kučino	Nemenčinės	turtinga	Žygimanto Senojo notaras	nuo 1525.	LM 12/12, p. 613
Jonas Skickis	Kernavės	l. skurdi	Žygimanto Augusto kantorius	nuo 1571.09.09	LM 530/8, p. 79
Martynas Leščinskis	Obolcų	-	Žygimanto Augusto kapelionas	† prieš 1568.06.27	LM 530/8, p. 66
Motiejus Radziminskis	Obolcų	-	Žygimanto Augusto tarnas (<i>servitor</i>)	nuo 1568.06.27	LM 530/8, p. 66
Silvestras Roguškis	Merkinės	vidutinė	Žygimanto Augusto gydytojas	nuo 1571.06.19	LM 530/8, p. 80
Stanislovas iš Rochatyno	Barglovo	l. skurdi	Žygimanto Augusto kapelionas	nuo 1571.06.19	LM 530/8, p. 81
Stanislovas Petronis	Žoludeko, Vasiliškių	l. skurdi, vidutinė	Žygimanto Augusto kapelionas	1568.06.25-1571.05.28; nuo 1571.05.28	LM 530/8, p. 66, 79
Tomas iš Šadeko	Raigardo	vidutinė	Žygimanto Augusto tarnas (<i>servitor</i>)	nuo 1571.10.18	LM 8/ 530, p. 81- 82
Vaclovas	Merkinės	vidutinė	Žygimanto Augusto gydytojas	1568.06.25	LM 530/8, p. 66

2. Priedas. Dvasininkų skaičius parapijose

Parapija	Data	Dvasininkų skaičius	Dvasininkai	Parapijos turtingumas	Šaltinis
Antakalnio	1559.06.29	2	klebonas, vikaras	l. vargana	LDK dvasininkai
Betygalos	1524.02.21	4	klebonas, altaris, vikaras, bažnyčios tarnas	vidutinė	CM, Nr. 132, p. 205
Dieveniškų	1510.07.06	2	klebonas, altaris	-	MABRS, f. 6, b. 97
Dorų	1511.11.28	2	klebonas, altaris	vargana	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 108 v.
Geranainių Monvidų	1495.03.16	2	klebonas, altaris	vargana	KDKW, Nr. 428, p. 496
Germaniškių	1452.	2	klebonas, vikaras	vargana	KDKW, Nr. 212, p. 241
Giedraičių	1505 pab.	2	klebonas, kunigas	turtinga	KDKW, Nr. 590; Nr. 593, p. 709
Graužiškių	1510.06.03	3	klebonas, vikaras, altaris	l. vargana	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 103v.; MABRS, f. 6, b. 97
Iščiolnos	1573.12.05	2	klebonas, kunigas	l. vargana	MABRS, f. 43, b. 8873; LM-530 (8), Nr. 82; LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 575, 2v;
Iškoldės	1502.	3	klebonas, altaris, naujas kunigas	turtinga	KDKW, Nr. 521, p. 626
Jašiūnų	1525.08.25	2	klebonas, altaris	l. vargana	LMABRS, f. 43, b. 9455
Jašiūnų	1529.03.01 1529.05.01	2	klebonas, altaris	l. vargana	LMABRS, f. 43, b. 9455
Jelnos	1516.	2	klebonas, altaris	turtinga	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 127r; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 129r
Kaltinėnų	1562.10.30	2	klebonas, altaris	-	LDK dvasininkai

Karmėlavos	1531.	2	klebonas, vikaras	l. vargana	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 332v; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 330v.
Kauno	1531.	3	1	vidutinė	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 332v
Kėdainių	1499.02.02	2	klebonas, vikaras	turtinga	LDK dvasininkai
Kernavės	1553.	2	klebonas, altaris	l. vargana	LDK dvasininkai
Kražių	1571- 1579	2	klebonas, altaris ir vikaras		Žemaičių vysk. vizitacija, p. 105;
Kražių	1490.11.08	3	klebonas, vikaras ir altaris, kapelionas	turtinga	CM, Nr. 67, p. 124
Kražių	1509.02.23; 05.31	4	klebonas, trys kapelionai, mokytojas	turtinga	CM, Nr. 112, p. 175; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 94v
Kražių	1533.	2	klebonas, kapelionas	turtinga	Ochmanskis, p. 46; LM 225/6, Nr. 338, p. 233, 234
Kražių	1540.12.23 - 1541.03.18	2	du altarsitos	turtinga	LM 229/10 d. 112, p. 74; d. 256, p. 162; LM 225/6, Nr. 338, p. 233, 234
Kražių	1542.	2	klebonas, kapelionas	turtinga	LM 225/6, Nr. 338, p. 233, 234; LM 225/6, Nr. 385, p. 262, 263
Kražių	1566.03.28- 1571	2	klebonas, altaris	turtinga	B. p. 122; LM 530/8 Nr. 86, p. 79- 80; LMABRS, f. 256, b. 3943
Krekenavos	1533.	5	klebonas, trys altaristos, kapelionas	vidutinė	CM, Nr. 163, p. 247; Nr. 164, p. 254; Nr. 175, p. 269; LMABRS, f. 256, b. 2963;
Krekenavos	1546.09.29	2	du altarsitos	vidutinė	CM, Nr. 205, p. 306
Lebedžių	1542.06.28	2	klebonas, altaris	vargana	LMABRS, f. 43, b. 11000, 90
Lentupio	1513.	2	klebonas, bažnyčios tarnas	vargana	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 302r

Maišiagalos	1517.05.24 – 1521.04.12	2	du altarsitos	turtinga	Lebedys, 62; LMABRS, f. 43, b. 12123; PK, Nr.180, p. 78; Nr. 262, p. 107; Nr. 269, p. 110;
Maišiagalos	1533.	2	du altarsitos	turtinga	LMABRS, f. 3, b. 104; LMABRS, f. 3, b.105
Nestaniškių	1509.01.19	2	klebonas, vikaras	vargana	RIB XX 1 t. Nr. 60, p. 606
Paberžės	1520.08.01	2	klebonas, altarisita	-	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 126 v., 127 r.
Pasvalio	1531.01.25	2	klebonas, vikaras	turtinga	MABRS, f. 43, b. 203, p. 61-63; LMABRS, f. 43, b. 203, p. 82-83; ACV I, 75r
Polonkos	1501 - 1502	2	klebonas, vikaras	l. vargana	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 306 v., 308 r., 308 v.
Polonkos	1516.02.12	2	klebonas, altarisita	l. vargana	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312r
Polonkos	1529.	4/5	klebonas, vikaras, bažnyčios tarnas, altarisita, gracialista	l. vargana	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312 r.
Raseinių	1504.06.09	2	klebonas, kapelionas	l. turtinga	CM, Nr. 101, p. 158
Raseinių	1516.	4	klebonas, kapelionas, altarisita, kunigas	l. turtinga	G. Błaszczyk, p. 212
Raseinių	1536.04.02	2	kapelionas, vikaras	l. turtinga	CM, Nr. 176, p. 271
Raseinių	1537.02.11	2	altarsita, kapelionas	l. turtinga	CM, Nr. 181, p. 279
Smurgainių	1553 – 1559	2	klebonas, du altaristos	vargana	LMABRS, f. 43, b. 435, 3v, 6v
Svyrių	1503.07.22	3	kamendarijus, du altaristos	turtinga	KDKW d. 557, p. 660
Šaukėnų	1498.06.15	2	klebonas, vikaras	-	CM, Nr. 90, p. 144
Ščiučino	1528.03.16	4	klebonas, altarsita, du kunigai	-	LM 12/12, Nr. 768, p. 616

Švenčionių	1513.	2	klebonas, vikaras	vidutinė	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 302r
Trobu	1510.07.06	2	klebonas, masinjonarijus	turtinga	MABRS, f. 6, b. 97
Turgeliai	1508.	2	klebonas, vikaras	vidutinė	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 272v
Ukmergės	1493.05.30	2	du kapelionai	turtinga	KDKW, Nr. 402, p. 464
Ukmergės	1505.05.25	4	klebonas, vikaras, bažnyčios tarnas, altaris	turtinga	KDKW, Nr. 586, p. 698
Upninkų	1522.05.15	2	klebonas, altaris	vargana	RDDW Nr. 157, p. 273; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 268v.
Ušakovo	1494.01.11; 05.25	2	klebonas, vikaras	vidutinė	KDKW, Nr. 407, p. 470; Nr. 414, p. 480
Vaverkos Didžiosios	1478.04.08	2	klebonas, kunigas	turtinga	KDKW, Nr. 306, p. 360
Vaverkos Mažosios	1485.	3	klebonas, vikaras, kunigas	vargana	KDKW, Nr. 344, p. 401
Viduklės	1521.	4	klebonas, trys vikarai	turtinga	G. Błaszczyk, p. 212
Viduklės	1526.	3	klebonas, du vikarai	turtinga	G. Błaszczyk, p. 212
Žoludeko	1540.11.16	3	klebonas, du bažnyčios tarnai	l. vargana	LM 229/10, Nr. 50, p. 37- 38

3. Priedas. Parapinės dvasininkijos liudijimai drauge

Data	Dokumento išdavimo vieta	Dokumento pobūdis	Liudytojai dvasininkai	Ar buvo vietinis klebonas	Šaltinis
1502.12.27	Černichovas	Jurgio Peškavičiaus donacijoje Polonkos parapinei bažnyčiai.	Iškoldės klebonas Motiejus ir Polonkos vikaras Albertas	-	KDKW, Nr. 527, p. 630; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 308 v.
1515 m.	Eišiškės	Adriejus Davaina karaliaus pakamaris ir Eišiškių seniūnas donuoja Iščiolnos bažnyčią.	Eišiškių kuratas Jonas Ivieneckis, kunigas Valentinas iš Veličkos, Iščiolnos bažnyčios tarnas ir notaras Juozapas iš Fretos.	+	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 119 v.
1522 m.	Horodiščė	Elenos Olechovnos, Martyno Peškovičiaus žmonos, testamentas, kuriame be kita ko vyrą įpareigoja įsteigti altorių Darovo bažnyčioje.	Niedviedicų kuratas Jurgis, Darovo klebonas Jonas	?	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 148r
1524 m.	Kamienis	Mikalojus Zabžezinskis Jurgevičius, karaliaus maršalka, Dorsaniškių laikytojas funduoja altorių parapinėje Kamienio bažnyčioje.	Kamienio kl. Martynas, Ivienco kl. Simonas, Sivicos kl. Mikalojus, Dubrovos kl. Jonas	+	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 153 v.
1483 m.	Polonka	Jono kitaip Nekrašo Michailovičiaus donacija Polonkos bažnyčiai.	Niedviedicų klebonas Martynas	+	KDKW, Nr. 338, p. 392
1490 m.	Polonka	Polonkos klebono Petro testamentas.	Iškoldės kuratas Stanislovas ir Krošino kuratas Mikalojus	+	KDKW, Nr. 368, p. 431; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 308 v.
1501.03.29	Polonka	Stanislovo Hlebavičius donacija Polonkos bažnyčiai.	Lipos kuratas Stanislovas	?	KDKW, Nr. 481, p. 566

1502 m.	Polonkos klebonija	Įsteigiama Polonkos brolija ir patvirtinamos visos ankstesnės Polonkos bažnyčios donacijos.	Iškoldės kuratas Motiejus, Lipos kuratas Stanislovas, Nesvyžiaus kuratas Martynas, Iškoldės altarista Stanislovas, Krošino kuratas Mikalojus, Gorodiščės kuratas Mikalojus, Senosios Gorodiščės kuratas Jonas, Iškoldės naujas kunigas.	KDKW d. 521, p. 626;
1512 m.	Scholmo dvaras	Alberto Juškovičiaus testamentas, kuriame užrašytas turtas altoriui Ukmergės parapijėje bažnyčioje ir Deltuvos bažnyčiai.	Deltuvos kl. Stanislovas, Upninkų kapelionu Mikalojumi	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 340 r.
1457.09.18	Šiluva	Petras Gedgaudas funduoja Šiluvos parapiinę bažnyčią.	Betygalos klebonas Paulius, Raseinių Jokūbas, Siesikų klebonas Mykolas	CM, Nr. 55, p. 99, 100
1510 m.	Teykiny dvaras	Butrimas Nemirovičius su žmona funduoja altorių Švenčionių parapijinėje bažnyčioje.	Antakalnio klebonas Mikalojus, Linkmenų klebonas Albertas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 109 v.
1511.02.12	Vilnius	Vilniaus vyskupas patvirtina altoriaus Švenčionių parapijėje bažnyčioje fundaciją .	Eišiškių klebonas Jonas Iviencis, Dubičios klebonas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 110 v.
1533.09.24	Volkovyskas	Motiejus Albertas Klockas, Vitebsko vaivada, karaliaus maršalka, Volkovysko ir Merkinės laikytojas su žmona funduoja Miedžižečio parapiinę bažnyčią.	Volkovysko kuratas Martynas, Porozovo ir Lyskovo kuratas Stanislovas, Podorosko altarista Paulius.	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 163 v.

4. Priedas. Parapinės dvasininkijos mobilumas

Parapija, kurios dvasininkas minimas	Data	Vietovė, kurioje minimas	Atstumas tarp jų km.	Aplinkybės	Šaltinis
Alantos klebonas	1520.08.01	Alanta	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 267 r.
Alsėdžių klebonas	1515.03.25	Alsėdžiai	+	liudytojas	CM, Nr. 120, p. 189
Alsėdžių klebonas	1562.08.25	Alsėdžiai	+	liudytojas	CM, Nr. 240, p. 345
Betygalos altarista	1504.10.02	Varniai	103	vyskupo prašo patvirtinti donaciją	CM, Nr. 102, p. 159
Betygalos altarista	1524.02.21	Betygala	+	liudytojas	CM, Nr. 132, p. 205
Betygalos bažn. tarnas	1524.02.21	Betygala	+	liudytojas	CM, Nr. 132, p. 205
Betygalos klebonas	1457.09.18	Šiluva	25	liudytojas	CM, Nr. 55, p. 99, 100
Betygalos vikaras	1524.02.21	Betygala	+	liudytojas	CM, Nr. 132, p. 205
Bistryčios prepozitas	1397.05.09	Vilnius	53	liudytojas	KDKW, Nr. 28, p. 47
Breslaujos klebonas	1543.04.04	Krokuva	900	bylinėjasi	Cracovia, p. II, Nr. 277, p. 181
Breslaujos klebonas	1545.03.18	Krokuva	900	bylinėjasi	Cracovia, p. II, Nr. 289, p. 185
Cholchlo klebonas	1517.05.26	Vilnius	126	valdovo prašė patvirtinti donaciją	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 278 r.
Cholchlo kuratas	1492.02.01	Vilnius	126	liudytojas	KDKW, Nr. 375, p. 438
Chožovo altarista	1489.07.09	Loskas	43	liudytojas	KDKW, Nr. 361, p. 422

Daniševo klebonas	1483.	Ušakovas	12	liudytojas	KDKW, Nr. 331, p. 388
Darovo kuratas	1522.	Horodiščė	30	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 148r
Darsūniškio klebonas	1492.12.04	Trakai	75	valdovo prašė padidinti fundaciją	KDKW, Nr. 391, p. 450
Daugų klebonas	1475.12.21	Roma	2150	suplika	KDKW, Nr. 295, p. 346-347
Daugų klebonas	1516.09.20	Varėna	21	valdovas patvirtina donaciją	LM 9/9, Nr. 641, p. 351
Dubičių klebonas	1511.02.12	Vilnius	100	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 110v
Dubrovos klebonas	1524.	Kamienis	40	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 153 v.
Dusetų klebonas, Subatnikų klebonas	1545.	Vilnius	135, 89	išdavė dokumentą	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 179
Eišiškių klebonas	1515.	Eišiškės	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 119 v.
Eišiškių klebonas	1511.02.12	Vilnius	72	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 110v
Eišiškių klebonas	1511.06.11	Brestas	318	bylinėjasi	RIB, t. 20, p. 708-09
Eišiškių klebonas	1522.02.10	Gardinas	114	valdovo prašė išduoti naują donaciją	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 324 r.
Eišiškių kunigas	1533.04.09	Krekenava	227	liudytojas	CM, Nr. 163, p. 247
Eišiškių kunigas	1533.04.10	Krekenava	227	liudytojas	CM, Nr. 164, p. 254
Gardino klebonas	1494.02.28	Gardinas	+	valdovo prašė išduoti naują donaciją	KDKW, Nr. 410, p. 473

Gardino klebonas	1511.06.25	Brestas	230	bylinėjasi	RIB, t. 20, Nr.144, p. 752-754
Germaniškių klebonas	1452.	Trakeliai	10	liudytojas	KDKW, Nr. 212, p. 241
Germaniškių vikaras	1452.	Trakeliai	10	liudytojas	KDKW, Nr. 212, p. 241
Giedraičių klebonas	1528.04.27	Vilnius	52	bylinėjasi	LM 224/4, Nr. 257, p. 221-222
Giedraičių klebonas	1528.05.01	Vilnius	52	valdovo prašė išduoti naują donaciją	LM 12/12, Nr. 669, p. 512-513
Giedraičių klebonas	1528.05.01	Vilnius	52	bylinėjasi	PK, Nr. 312, p. 125
Gorodiščės Naujosios kuratas	1502.	Polonka	26	liudytojas	KDKW, Nr. 521, p. 626
Gorodiščės senosios kuratas	1502.	Polonka	26	liudytojas	KDKW, Nr. 521, p. 626
Iščiolnos bažnyčios tarnas	1515.	Eišiškės	60	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 119 v.
Iškoldės altarista	1502.	Polonka	5	liudytojas	KDKW, Nr. 521, p. 626
Iškoldės kuratas	1490.	Polonka	5	liudytojas	KDKW, Nr. 368, p. 431
Iškoldės kuratas	1501.	Polonka	5	liudytojas	KDKW, Nr. 481, p. 566
Iškoldės kuratas	1502.	Polonka	5	liudytojas	KDKW, Nr. 521, p. 626
Iškoldės kuratas	1502.	Černihovas		liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 308 v. nr 29
Iškoldės naujas kunigas	1502.	Polonka	5	liudytojas	KDKW, Nr. 521, p. 626
Ivieneco klebonas	1524.	Kamienis	5	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 153 v.
Jašiūnų altarista	1525.08.25	Vilnius	29	bylinėjasi	MABRS, f. 43, b. 9455

Jašiūnų altaris	1529.05.01	Vilnius	29	bylinėjasi	MABRS, f. 43, b. 9455
Jašiūnų klebonas	1525.08.25	Vilnius	29	bylinėjasi	MABRS, f. 43, b. 9455
Jelno klebonas	1520.05.11	Vilnius	170	Vilniaus vyskupo prašė patvirtinti fundaciją	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 128 r.
Kaidanavo kuratas	1522.11.16	Vilnius	190	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 147r
Kalinuvkos vikaras	1553.09.03	Kalinuvka	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 184 v,
Kamienio klebonas	1477.06.15	Kamienis	+	liudytojas	KDKW, Nr. 302, p. 357
Kamienio klebonas	1524.	Kamienis	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 153 v.
Karmėlavos klebonas	1531.08.11	Krokuva	694	valdovo prašė patvirtinti donaciją	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 330 v.
Karmėlavos vikaras	1531.	Karmėlava	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 332 v.
Kauno altaris	1531.	Karmėlava	14	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 332 v.
Kauno altaris	1531.11.03	Kaunas	+	liudytojas	VUBRS, f. 57 B-53, b. 44, l. 322 r.
Kauno gracialista	1531.	Karmėlava	14	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 332 v.
Kauno klebonas	1437.04.09	Vilnius	103	liudytojas	KDKW, Nr. 149, p. 167
Kauno klebonas	1503.07.13	Vilnius	103	valdovo prašė patvirtinti donaciją	KDKW, Nr. 556, p. 658-59
Kauno klebonas	1507.07.07	Vilnius	100	valdovo prašė patvirtinti donaciją	RDDW, Nr. 2, p. 250
Kauno vikaras ir kamendorius	1531.	Karmėlava	14	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 332v

Kėdainių klebonas	1533.09.09	Vilnius	150	liudytojas	CM, Nr. 166, p. 258
Krasnoeselo klebonas	1503.08.01	Vilnius	139	Valdovo išdavė naują fundaciją	KDKW, Nr. 559, p. 665
Kražių altaris	1540.12.23	Vilnius	224	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 112, p. 74
Kražių altaris	1541.03.18	Vilnius	224	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 256, p. 162
Kražių altaris	1542.08.24	Šaukėnai	30	bylinėjasi	LM 225/6, Nr. 338, p. 233, 234
Kražių kapelionas	1509.05.31	Kražiai	+	liudytojas	CM, Nr. 112, p. 175
Kražių klebonas	1509.05.31	Kražiai	+	liudytojas	CM, Nr. 112, p. 175
Kražių klebonas	1542.12.18	Šaukėnai	30	bylinėjasi	LM 225 /6, Nr. 385, p. 262,263
Krekenavos altaris	1533.04.09	Krekenava	+	liudytojas	CM, d. 163, p. 247
Krekenavos altaris	1533.09.09	Vilnius	160	liudytojas	CM, Nr. 166, p. 258
Krekenavos altaris	1546.09.29	Kėdainiai	30	liudytojas	CM, Nr. 205, p. 306
Krošino altaris	1516.	Jelna	145	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 129 r.
Krošino kapelionas	1516.	Jelna	145	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 129 r.
Krošino klebonas	1536.02.12	Vilnius	240	Valdovo prašė patvirtinti donaciją	PK, Nr. 396, p. 157
Krošino klebonas	1541.01.05	Vilnius	240	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 126, p. 77-78
Krošino klebonas	1528.09.04	Vilnius	240	bylinėjasi	LM 224/4, Nr. 306, p. 258, 259
Krošino klebonas, viešasis notaras	1516.	Jelna	145	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 129r

Krošino klebonas, Vilniaus kanauninkas	1540.11.12	Vilnius	240	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 27, Nr. 32
Krošino kuratas	1490.	Polonka	20	liudytojas	KDKW, Nr. 368, p. 431
Krošino kuratas	1498.04.27	Vilnius	240	Valdovo prašė išduoti naują donaciją vietoj prarastos	KDKW, Nr. 451, p. 528
Krošino kuratas	1502.	Polonka	20	liudytojas	KDKW, Nr. 521, p. 626
Krupos klebonas	1460.05.25	Krupa	+	liudytojas	KDKW, Nr. 233, p. 263
Lebedžių klebonas	1546.08.10	Lebedžiai	+	dalyvavo sudarant Lebedžių broliją	LMABRS, f. 256, b. 1897
Lentupio altarista	1472.08.01	Svyriai	20	liudytojas	KDKW, Nr. 278, p. 325
Lentupio klebonas	1472.08.01	Svyriai	20	liudytojas	KDKW, Nr. 278, p. 325
Lentupio klebonas	1495.07.25	Lentupis	+	liudytojas	KDKW, Nr. 434, p. 508
Linkmenų klebonas	1517.11.30	Vilnius	119	valdovo prašė patvirtinti donaciją	LM 9/9, Nr. 697, p. 374; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 120 r.
Lipos klebonas	1442.08.02	Krošinas	30	liudytojas	KDKW, Nr. 172, p. 196
Lipos klebonas	1501.03.29	Polonka	36	liudytojas	KDKW, Nr. 481, p. 566
Lipos kuratas	1502.	Polonka	36	liudytojas	KDKW, Nr. 521, p. 626
Losko klebonas	1524.11.16	Lebedevas	30	Vyskupo prašė patvirtinti fundaciją	PK, Nr. 278, p. 113
Losokynos klebonas	1506.05.12	Vilnius	130	liudytojas	KDKW, Nr. 602, p. 718

Lukonico klebonas	1533.11.19; 11.20; 11.23; 12.17	Vilnius	120	bylinėjasi	LM 227/8, Nr. 128, p. 77; Nr. 138, p. 81; Nr. 143, p. 83; Nr. 171, p. 91
Luokės klebonas	1417.12.05	Varniai	22	liudytojas	CM, Nr. 21, p. 53
Luokės klebonas	1466.11.06	Raseiniai	79	liudytojas	CM, Nr. 59, p. 105
Luokės klebonas	1493.08.14	Trakai	263	Valdovo prašė patvirtinti donaciją	CM, Nr. 82, p. 134
Lydos klebonas	1460.04.25	Krupa	8	liudytojas	KDKW, Nr. 233, p. 263
Lydos klebonas	1460.11.22	Dambrove	145	liudytojas	KDKW, Nr. 237, p. 270
Lygumų kuratas	1531.08.29	Krekenava	77	liudytojas	CM, Nr. 164, p. 252
Lyskovo kuratas	1543.03.11	Miedzyżečius	29	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 165 r.
Maišiagalos klebonas	1397.05.09	Vilnius	25	liudytojas	KDKW, Nr. 28, p. 47
Maišiagalos klebonas	1497.03.15; l. įtartinas	Vilnius	25	liudytojas	KDKW, Nr. 445, p. 520
Maladėčinos klebonas	1525.10.06	Krokuva	829	bylinėjasi	LM 224/4, Nr. 209, p. 181-182
Medilo klebonas	1459.09.28	Roma	2350	Romos kurioj sumoka mokesčius, kaip Lucko vysk. Venclovo Raškovičiaus įgaliotinis	KDKW, Nr. 229, p. 256
Medininkų klebonas	1556.02.10/ 06.01/ 06.06 1561.09.28 1562.01.22	Krokuva	745	Įvairūs dokumentai	Cracovia, p. II, Nr. 334, p. 203; Nr. 335, p. 203 Nr. 336, p. 203; Nr. 363, p. 215; Nr. 364, p. 215

Medininkų klebonas	1560.08.23	Vilnius	32	Valdovo prašė patvirtinti donaciją	LM 43/43, Nr. 50, p. 109-110
Merkinės klebonas	1524.07.15	Krokuva	630	Valdovo prašė patvirtinti donaciją	LM 12/12, Nr. 360, p. 311
Merkinės klebonas	1528.05.02	Vilnius	105	bylinėjasi	LM 224/4, Nr. 256, p. 220-221
Merkinės klebonas	1559.06.05	Krokuva	630	Tvarko skolų reikalus	Cracovia, p. II, Nr. 352, p. 211
Miedzyżečiaus klebonas	1530.04.10	Vilnius	222	bylinėjasi	LM 225/6, Nr. 140, p. 105
Miedzyżečiaus klebonas	1543.03.11	Miedzyżečius	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 165r.
Molčadės klebonas	1541.01.pr.-.02.17	Vilnius	180	laukė atsakovo byloje	LM 229/10, Nr. 194, p. 124
Naugarduko klebonas	1449.07.28	Naugardukas	+	Valdovo prašė patvirtinti fundaciją	KDKW, Nr. 194, p. 218
Nestaniškių klebonas	1509.01.19	Vilnius	76	iškviestas į teismą kaip liudytojas	RIB, t. 20, Nr. 60, p. 606
Nestaniškių vikaras	1509.01.19	Vilnius	76	iškviestas į teismą kaip liudytojas	RIB, t. 20, Nr. 60, p. 606
Nesvyžiaus klebonas	1492.02.24	Vilnius	230	Valdovo prašė patvirtinti ir atnaujinti fundaciją.	KDKW, Nr. 376, p. 439
Nesvyžiaus kuratas	1502.	Polonka	48	liudytojas	KDKW, Nr. 521, p. 626
Niedviedicų klebonas	1483.	Polonka	62	liudytojas	KDKW, Nr. 338, p. 392
Niedviedicų kuratas	1522.	Gorodiščė	56	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 148r
Obolcų klebonas	1494.10.29	Gorodiščė	331	liudytojas	KDKW, Nr. 418, p. 487

Obolcų klebonas	1529.03.20	Vilnius	375	bylinėjasi	LM 224/4, Nr. 372, p. 310-311
Odelsko klebonas	1494.	Gardinas	35	valdovo patvirtino fundaciją	KDKW, Nr. 419, p. 488
Ožos klebonas	1494.06.03	Vilnius	150	valdovo prašė patvirtinti fundaciją	KDKW, Nr.415, p. 481
Pabaisko altaria	1529.02.30	Vilnius	65	bylinėjasi	LM 224/4, Nr. 360, p. 302
Pabaisko klebonas	1516-17	Vilnius	65	bylinėjasi	RIB, t. 20, Nr. 281, p. 985-986
Pastovių klebonas	1527.06.	Vilnius	122	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 302r
Pasvalio klebonas	1499.03.27	Vilnius	172	valdovo prašė patvirtinti fundaciją	LM 25/25, Nr. 229, p. 282
Podorosko altaria	1533.09.24	Volkovyske	21	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 163 v.
Polonkos altaria	1516.02.12	Polonka	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312 r.
Polonkos altaria	1529.	Polonka	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312 r.
Polonkos gracialista	1529.	Polonka	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312 r.
Polonkos kuratas	1502.	Polonka	+	dalyvavo sudarant Polonkos broliją	KDKW, Nr. 521, p. 626
Polonkos mokytojas	1529.	Polonka	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312 r.
Polonkos vikaras	1502.	Polonka	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 308 v.; KDKW, Nr. 481

Polonkos vikaras	1501.12.05	Polonka	+	liudytojas	KDKW, Nr. 511, p. 620
Polonkos vikaras	1529.	Polonka	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312 r.
Porozovo klebonas	1511.07.16	Brestas	119	Valdovo prašė patvirtinti donaciją	PK, Nr. 189, p. 81
Porozovo klebonas	1515.01.13	Rūdninkai	245	bylinėjasi	RIB, t. 20, Nr. 153, p. 205-206
Porozovo klebonas	1517.05.15	Vilnius	271	bylinėjasi	RIB, t. 20, Nr. 287, p. 995-996
Porozovo kuratas, Lyskovo kuratas	1533.09.24	Volkovyske	27, 36	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 163 v.
Radoškovičių klebonas	1477.06.15	Kamienis	55	liudytojas	KDKW, Nr. 302, p. 357
Radoškovičių klebonas	1503.06.02	Vilnius	158	Valdovo prašė patvirtinti bažnyčios donacijas	KDKW, Nr. 551, p. 652
Ramygalos kuratas	1503.05.21	Vilnius	146	liudytojas	KDKW, Nr. 550, p. 650
Raseinių altarista	1537.02.11	Raseiniai	+	liudytojas	CM, Nr. 181, p. 279
Raseinių kapelionas	1504.06.09	Raseiniai	+	liudytojas	CM, Nr. 101, p. 158
Raseinių kapelionas	1536.04.02	Raseiniai	+	liudytojas	CM, Nr. 176, p. 271
Raseinių klebonas	1457.09.18	Šiluva	18	liudytojas	CM, Nr. 55, p. 99, 100
Raseinių klebonas	1475.10.29	Lieplaukė	110	liudytojas	CM, Nr. 67, p. 115
Raseinių klebonas, Medininkų kanauninkas	1504.06.09	Raseiniai	+	liudytojas	CM, Nr. 101, p. 158
Raseinių vikaras	1536.04.02	Raseiniai	+	liudytojas	CM, Nr. 176, p. 271

Raseinių klebonas	1478.05.17	Krakės	42	liudytojas	CM, Nr. 67, p. 115
Rokiškio klebonas	1516.10.30	Vilnius	170	Valdovo prašė patvirtinti fundaciją	RDDW, Nr. 76, p. 262
Rokiškio klebonas	1522.12.03	Vilnius	170	bylinėjasi	LM 224/4, Nr. 38, p. 68
Sedos klebonas	1528.06.12	Varniai	57	Gauna įpareigojimų iš Žemaičių kapitulos	CM, Nr. 135, p. 211
Siesikų klebonas	1457.09.18	Šiluva	100	liudytojas	CM, Nr. 55, p. 99, 100
Siesikų klebonas	1541.01.24 1541.03.17	Vilnius	94	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 170, p. 108; Nr. 255; p. 162
Sivicos klebonas	1524.	Kamienis	82	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 153 v.
Slanimo klebonas	1493.05.02	Vilnius	192	Valdovo prašė patvirtinti fundaciją	KDKW, Nr. 401, p. 461
Slucko klebonas	1494.05.12	Vilnius	285	bylinėjasi	KDKW, Nr. 413, p. 478
Smurgainių klebonas	1529.	Smurgainiai	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 47 r.
Svėdasų klebonas	1520.05.11	Vilnius	134	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 130 r.
Svėdasų klebonas	1541.03.07	Vilnius	134	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 224, p. 140- 141
Svyrių altarista	1503.07.22	Svyriai	+	liudytojas	KDKW, Nr. 555, p. 657
Svyrių altarista	1503.07.22	Svyriai	+	liudytojas	KDKW, Nr. 555, p. 657
Svyrių klebonas	1449.09.28	Vilnius	82	liudytojas	KDKW, Nr. 195, p. 221
Svyrių komendarijus	1503.07.22	Svyriai	+	liudytojas	KDKW, Nr. 555, p. 657

Šalčininkų kunigas, A. Goštauto kapelionas	1507.03.21	Vilnius	46	liudytojas	CM, Nr. 106, p. 166
Šaukėnų klebonas	1498.06.15	Kurtuvėnai	14	liudytojas	CM, Nr. 90, p. 144
Šaukėnų vikaras	1498.06.15	Kurtuvėnai	14	liudytojas	CM, Nr. 90, p. 144
Ščiučino vikaras	1460.05.25	Krupa	54	liudytojas	KDKW, Nr. 233, p. 263
Šeduvos klebonas	1542.01.13	Vilnius	176	valdovo prašė patvirtinti fundaciją	CM, Nr. 193, p. 292, 293
Šiaulių klebonas	1540.11	Vilnius	210	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 82, p. 55
Šiluvos klebonas	1466.11.06	Raseiniai	19	liudytojas	CM, Nr. 59, p. 105
Širvintų klebonas	1542.	Vilnius	48	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 114 r.
Švėkšnos klebonas	1503.03.08	Varniai	63	liudytojas	CM, Nr. 98, p. 153
Švenčionių klebonas	1514.01.19/ 26	Vilnius	85	Valdovo prašė išduoti naują fundaciją, senąją praradus	KDKW, Nr. 117, p. 14; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 111 v.
Tauragnų klebonas	1498.03.06	Vilnius	100	liudytojas	KDKW, Nr. 450, p. 527
Tauragnų klebonas	1499.04.22	Vilnius	100	Parduoda namą Vilniuje	CM, Nr. 92, p. 145
Tauragnų klebonas, kunigaikščio kapelionas	1558.09.05	Krokuva	830	Prisipažino, kad skolinosi iš Krokuvos žydo	Cracovia, p. II, Nr. 343, 205
Tėvyčinos klebonas	1501.01.20	Vilnius	299	Valdovo prašė papildomos donacijos	KDKW, Nr. 479, p. 563
Trakų altarista	1486.09.22	Vilnius	28	liudytojas	KDKW, Nr. 348, p. 411
Trakų altarista	1491.01.07	Vilnius	28	liudytojas	KDKW, Nr. 369, p. 433

Trakų Naujųjų altaria	1493.05.30	Loskas	121	liudytojas	KDKW, Nr. 402, p. 464
Trakų Naujųjų prepozitas	1475.05.23; 10.07; 12.12; 1476.06.15	Krokuva	710	Įvairūs dokumentai	Cracovia, p. I, Nr. 92, 97, 95, 100
Trakų Naujųjų vikaras	1479.09.26	Naujieji Trakai	+	liudytojas	CD, Nr. 313, p. 371;
Ukmergės kapelionas	1493.05.30	Loskas	165	liudytojas	KDKW, Nr. 402, p. 464
Ukmergės kapelionas	1493.05.30	Loskas	165	liudytojas	KDKW, Nr. 402, p. 464
Ukmergės klebonas	1505.05.25	Ukmergė	+	liudytojas	KDKW, Nr. 586, p. 698
Ukmergės klebonas	1550.05.23 - 12.15 1552.12.10	Krokuva	758	bylinėjasi	Cracovia, p. II, Nr. 315, 316, 318, p. 197
Ukmergės klebonas	1558.11.12	Krokuva	758	bylinėjasi	Cracovia, p. II, Nr. 344, p. 207
Ukmergės bažnyčios tarnas	1505.05.25	Ukmergė	+	liudytojas	KDKW, Nr. 586, p. 698
Ukmergės vikaras	1492.	Ukmergė	+	liudytojas	KDKW, Nr. 393, p. 453
Ukmergės vikaras	1505.05.25	Ukmergė	+	liudytojas	KDKW, Nr. 586, p. 698
Upninkų altaria	1522.05.15	Upninkai	+	bylinėjasi	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 268 v.
Upninkų klebonas	1522.05.15	Upninkai	+	bylinėjasi	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 268 v.
Ušakovo klebonas	1490.	Ušakovas	+	liudytojas	KDKW, Nr. 368a, p. 760
Ušakovo klebonas	1494.01.11	Ušakovas	+	liudytojas	KDKW, Nr. 407, p. 470
Ušakovo klebonas	1494.05.25	Ušakovas	+	liudytojas	KDKW, Nr. 414, p. 480
Ušakovo vikaras	1494. 05.25	Ušakovas	+	liudytojas	KDKW, Nr. 414, p. 480

Ušakovo vikaras	1494.01.11	Ušakovas	+	liudytojas	KDKW, Nr. 407, p. 470
Varnėnų kuratas	1495.07.21	Vilnius	52	liudytojas	KDKW, Nr. 432, p. 505
Varnių klebonas	1532.02.17	Krokuva	845	bylinėjasi	Cracovia, p. II, Nr. 204, p. 155
Vaverkos Didžiosios klebonas	tarp 1463.07.10 ir 1467.07.12	Vaverka Didžioji	+	liudytojas	KDKW, Nr. 247, p. 286
Vaverkos Didžiosios klebonas	1478.04.08	Vaverka mažoji	5	liudytojas	KDKW, Nr. 306, p. 360
Vaverkos Didžiosios vikaras ir mokytojas	tarp 1463.07.10 ir 1467.07.12	Didžioji Vaverka	+	liudytojas	KDKW, Nr. 247, p. 286
Vaverkos klebonas	1541.03.15 1541.02.21	Vilnius	119	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 258, p. 162; Nr. 199, p. 126
Vaverkos Mažosios klebonas	1478.04.08	Vaverka Mažoji	+	liudytojas	KDKW, Nr. 306, p. 360
Vaverkos Mažosios kunigas	1485.	Vaverka Mažoji	+	liudytojas	KDKW, Nr. 344, p. 401
Vaverkos Mažosios vikaras	1485.	Vaverka Mažoji	+	liudytojas	KDKW, Nr. 344, p. 401
Veliuonos klebonas	1478.05.17	Krakės	65	liudytojas	CM, Nr. 67, p. 115
Veliuonos klebonas	1514.02.12	Vilnius	158	liudytojas	CM, Nr. 116, p. 184
Veliuonos klebonas	1539.01.16	Krekenava	93	liudytojas, surašė dokumentą	CM, Nr. 185, p. 285
Veliuonos klebonas	1554.10.24	Varšuva	430	Bonos prašė patvirtinti donaciją	CM, Nr. 212, p. 314, 315

Veliuonos klebonas, Krekenavos klebonas	1545.05.25	Jurbarkas	34, 130	Urėdininko išduotas raštas	CM, Nr. 212, p. 315
Veliuonos klebonas, viešasis notaras	1523.05.05	Panemunė	94	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 143 v.
Volkovysko klebonas	1478.04.27	Volpa	30	liudytojas	KDKW, Nr. 307, p. 363
Volkovysko klebonas	1511.08.07	Brestas	147	Valdovo prašė patvirtinti fundaciją	RDDW, Nr. 32, p. 255
Volkovysko klebonas	1528.07.18 08.09	Vilnius	251	Vyskupo prašė patvirtinti fundaciją	PK, Nr. 316, p. 126- 127
Volkovysko klebonas	1554.10.131 0	Gardinas	82	Valdovas patvirtina mainus valstiečiais	PK, Nr. 540, p. 213- 214
Volkovysko kuratas	1460.06.29	Porozovas	27	liudytojas	KDKW, Nr. 234, p. 265
Volkovysko kuratas	1533.09.24	Volkovyske	+	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 163 v.
Volkovysko kuratas	1543.03.11	Miedzyżečius	29	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 165 r.
Vsieliubo klebonas	1489.07.09	Loskas	125	liudytojas	KDKW, Nr. 361, p. 422
Vydžių klebonas	1522.05.27	Vilnius	144	bylinėjasi	RIB, t. 20, Nr. 379, p. 1100, 1101
Vyšniavo altarista	1478.05.22	Vyšniavas	+	liudytojas	KDKW, Nr. 310, p. 366
Vyšniavo klebonas	1529.02.24	Vilnius	106	bylinėjasi	LM 225/6, Nr. 86, p. 73
Vyšniavo klebonas	1541.11.29	Vilnius	106	bylinėjasi	LM 225/6, Nr. 289, p. 206- 207
Yvijos klebonas	1524.06.08	Vilnius	106	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 111 r.

Zarasų klebonas, Lentupio klebonas	1526.09.18/ 03.20	Vilnius	151, 100	liudytojas	LM 12/12, Nr. 765, p. 610
Zarasų klebonas	1522.11.16	Vilnius	152	liudytojas	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 147 r.
Zelvos didžiosios altarista	1524.04.04	Didžioji Zelva	+	liudytojas	LM 12/12, d. 739, p. 582
Zelvos klebonas	1470.11.25	Zelva	+	liudytojas	KDKW, Nr. 266, p. 308
Žoludeko klebonas	1529.04.17	Vilnius	148	valdovo prašė patvirtinti fundaciją	LM 12/12 Nr. 777, p. 628-629
Žoludeko klebonas	1529.06.05	Vilnius	148	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 72, p. 47, 48
Žoludeko klebonas	1538.09.24	Vilnius	148	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 72, p.47-48
Žoludeko klebonas	1540.11.16	Vilnius	148	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 50, p. 37, 38
Žiupronių klebonas	1541.03.30	Vilnius	63	bylinėjasi	LM 229/10, Nr. 270, p. 171, 172

5. Priedas. Klebonų ir altaristų tarnybos trukmė

Parapija	Klebonas	Teikimas	Ankstyviausi as paminėjimas	Vėliausias paminėjimas	Mirtis/ atsistatydinimas	Iš viso metų	Šaltiniai
Anykščių kl.	Albertas Rožanas		1514.03.24		† 1529	>15	RDDW, p. 258; LM 224/4, p. 69; Ochmański, p. 39
Antakalnio kl.	Mikalojus		1502.11.17	1510.12.08		>8	KDKW, Nr. 526 ; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 109 v.
Antakalnio kl.	Jonas Voverė		1536 .01.25	1559.		>23	LDK dvasininkai
Ašmenos kl.	Albertas Taboras		1484.03.24	1489.03.23		>5	KDKW, Nr. 340; Nr. 360a
Barglovo kl.	Albertas Lipovskis	1568.08.06			† 1571.06.19	3	LM 530/8, p. 69; 81
Betygalos altr.	Albertas		1504.04.07	1524.02.21		>20	CM, Nr. 100, p. 156; Nr. 132, p. 205
Betgalos kl.	Paulius Jomantas		1545.05.02		1556.12.27	>12	LDK dvasininkai
Breslaujos kl.	Vaclovas		1494.05.12	1503.08.17		>9	LDK dvasininkai
Breslaujos kl.	Nikodemus Radošovnickis		1543.04.04		1548 11 26	>5	Cracovia II, Nr. 277, p. 181; Nr. 303, p. 191
Breslaujos kl.	Paulius Tarla		1548 11 26	1559.06.03		>11	Cracovia II Nr. 303, p. 191; Nr. 351, p. 209
Cholchlo kl.	Stanislovas		1512.	1517.05.26		>5	RDDW Nr. 59, p. 259; RDDW Nr. 81, p. 262; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 277v, 278r
Deltuvos kl.	Stanislovas iš Sielunes		1514.	1517.		>3	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 340 r.; RIB. T. 20., Nr. 328, p. 435, 436

Dusetų kl.	Paulius Skaševskis		prieš 1536.03.15	1559.12.19		>23	LDK dvasininkai
Ešiškių kl.	Jonas Iveneckis		1500/67.01.02	1515.			KDKW,Nr. 597, p. 713; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 119 v.
Ešiškių kl.	Mikalojus iš Pultucko		1522.02.10		1524.	>2	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 104r; LM 224/4, Nr. 98, p. 107, 108
Ešiškių kl.	Stanislovas Ščekasinas	1524.			1525.08.01	1	LM-224 (4), Nr. 98, p. 107, 108; LM 12/12, Nr. 756, p. 595, 596
Geranainių kl.	Steponas Grabia Jalbžkovskis		1528		† 1568	>20	Ochmański, 45
Gervėčių kl.	Albertas Narbutas, Leonardo s.		1541.05.30	1551.04.17		>10	LDK dvasininkai
Gorodičės kl.	Morkus		1522.07.11	1523.11.14		>1	LDK dvasininkai
Graužiškių alt.	Mikalojus	1507.12.03		1518.		>11	LDK dvasininkai
Iščiolonos kl.	Baltramiejus Žninskis	1570.02.10		1580.11.29		>10	LM-530 (8), Nr. 82; LDK dvasininkai
Iškoldės kl.	Motiejus		1501.	1513.04.20		>12	KDKW,Nr. 481, p. 566; RDDW Nr. 48, p. 257
Yvijos kl.	Jonas		1524.06.08	1527.06		>3	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 111 r.; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 302 r.
Jašiūnų kl.	Mikalojus Kopytko		1525.08.25	1529.05.01		>4	MABRS, f. 43, b. 9455
Jelnos kl.	Motiejus iš Červino		1516.	1530.05.31		>14	LDK dvasininkai
Joniškio kl.	Morkus Lackis	1526.02.23		1543.06.03		>17	CM Nr. 133, p. 206- 207; Nr. 197, p. 298- 300
Joniškio kl.	Jonas, Maškovskis, Felikso s.		1570.07.05	1593.		>23	

Jurbarko kl.	Martynas Germanaitis		1545.10	1555.09.03		>10	LDK dvasininkai
Karmėlavos kl.	Petras Vincebtaitis iš Kauno		1529.	1531.08.11		>1	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 330 r.; 330 v.
Kauno kl.	Jonas Zaluckis		1503.07.13	1517.02.04		>14	KDKW, p. 658- 59; RDDW, Nr. 80, p. 262
Kauno kl.	Erazmas Eustachijus		1531.01.25	1544.06.09		>13	LDK dvasininkai
Kernavės kl.	Erazmas Eustachijus		1522.12.06	1544.06.09		>22	LM 12/12, Nr. 724, p. 565; LDK dvasininkai
Kernavės kl.	Albertas, Narbutas, Leonardo s.		1553.	1558.01.07		>5	LDK dvasininkai
Kėdainių alt.	Stanislovas		1546.05.20	1559.		>13	LDK dvasininkai
Kosovo kl.	Jokūbas		1520.08.01	1522.08.06		>4	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 267r; Jasas, Nr. 240, p. 99;
Krakių alt. ir vik.	Jonas	≈1571		1579.		>8	Žem. vysk. vizitacija, p. 105
Kražių alt.	Andriejus		1537.	1542.08.24		>5	LM 225/6, Nr. 338, p. 233, 234
Kražių alt.	Albertas Semaškavičius, Petro s.	1566.03.28			prieš 1579	13	LDK dvasininkai
Kražių kl.	Roizijus Mauras	1566.11.20			† 1571.	5	LDK dvasininkai
Kražių kl.	Jokūbas Stobnicijus	1571.06.21			† 1573.	2	LDK dvasininkai
Kražių kl.	Mikalojus Korizna	≈ 1575		1579.		>2	Žem. vysk. vizitacija, p. 193
Krekenavos alt.	Adomas Jeronimas Baltramiejus		1529.05.06	1535.06.27		>6	LDK dvasininkai
Krekenavos alt.	Andriejus Žukovskis Jono s.		1531.08.29	1534.02.05		>3	LDK dvasininkai
Krekenavos alt.	Lukas Nemaltovskis		1546.09.29	1550.		>4	CM, Nr. 205, p. 306; LMABRS, f. 256, b. 2984

Krošino kl.	Mikalojus		1490.	1502.12.27		>12	KDKW p. 431, 626
Krošino kl.	Albertas		1516.	1528.09.04		>12	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 129r; LM 224/4, Nr. 306, p. 258, 259
Krošino kl.	Motiejus Dabratickis		1536.02.12	1541.01.05		>5	PK, Nr. 396, p. 157 LM 229/10, Nr. 126, p. 77- 78
Kurienco kl.	Mikalojus iš Kameneco		1539.06.01	1542.06.28		>3	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 168 r.; LDK dvasininkai
Lazdijų kl.	Stanislovas Timinskis		1570.09.16		† 1601.08.20	>11	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 223-224v
Lebedžių kl.	Juozapas Husianas		1542.06.28	1547.05.13		>5	LDK dvasininkai; Cracovia, p. II, Nr. 309, p. 193
Lentupio kl.	Leonas		1486.10.09	1495.07.25		>9	KDKW, Nr. 349, p.412; Nr. 434, p. 508
Liolių kl.	Jonas <i>de Praschnisch</i>	1517.07.23		1522.06.08		>5	CM Nr. 127, p. 198; Nr. 130, p. 203
Lipos kl.	Jonas Petrovskis	1519.06.08			† 1550.	31	LMABRS, f. 6, b. 113; RDDW, Nr. 106, p. 289
Lygumų kl.	Andriejus Žukovskis, Jono s.		1531.08.29	1534.02.05		>3	CM, Nr. 164, p. 250, 252, 254; LMABRS, f. 256, b. 2997
Luokės kl.	Mikalojus		1466.11.06	1471.		>5	CM Nr. 59, p. 105; LDK dvasininkai
Luokės kl.	Simonas iš Gardino		1490.11.08	1493.08.14		>3	CM Nr. 73, p. 124; CM Nr. 82, p. 134
Luokės kl.	Steponas Maišiagalielis		1519.01.18	1555.		>36	LDK dvasininkai
Luokės kl.	Benediktas Strykovskis		1570.02.19	1576.12.15		>6	LDK dvasininkai

Maišiagalos kl.	Jurgis Pauliaus s.		1484.10.31		†1501.07.30	>17	KDKW, p. 398, 609
Maišiagalos alt.	Jurgis iš Giedraičių		1517.05.24	1521.04.12		>4	LDK dvasininkai
Maišiagalos alt.	Petras Bagdonavičius		1502.04.01	1529.01.01		>27	PK, Nr. 135, p. 61; LDK dvasininkai
Maišiagalos kl.	Adomas Nieborskis	1571.12.27		1580.08.27		>11	LDK dvasininkai
Medininkų kl.	Feliksas Šasnas Krasovskis		1556.02.10	1562.01.22		>6	LM 43/43 Nr. 50, p. 109- 110; Cracovia I Nr. 364, p. 215
Merkinės kl.	Martynas		1524.07.15	1528.05.02		>4	LM 12/12, p. 311; LM 224/4, p. 220- 221
Merkinės kl.	Jokūbas Stobnicijus	1568.06.25			1571.06.19	3	LM 530/8 Nr. 67, p. 66; Nr. 88, p. 80; Nr. 90, p. 81
Miedzyżečiaus kl.	Augustinas		1528.	1543.03.11		>15	LDK dvasininkai
Mosėdžio kl.	Kristupas		1545.11.30	1560.09.02		>15	CM, p. 305, 339
Naugarduko kl.	Paulius Višinskis		1529.11.03		†1559.12	>30	LDK dvasininkai
Nemenčinės kl.	Jonas Kuniškis		1525.03.11	1529.07.06		>4	LM 12/12 Nr. 767, p. 613; Kurczewski cz. III p. 29, 31, 32
Nestaniškių kl.	Povilas <i>de Blonie</i>		1497.03.15	1509.01.19		>12	KDKW, Nr. 548, Nr. 445, p. 518; RIB XX 1 t. Nr. 60, p. 606
Odelsko kl.	Paulius Višinskis		1515.		†1559.12	>44	LDK dvasininkai
Paberžės kl.	Petras Bagdonavičius		1503.05.20	1523.05.15		>12	KDKW, p. 645; Nr. 566
Parozavo kl.	Stanislovas <i>de Sydlewo</i>		1511.07.16	1533.09.24		>12	PK, p. 81; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 104v
Parozavo kl.	Martynas Bžykovskis		1569.07.13	1595.		>26	LDK dvasininkai
Pasvalio kl.	Erazmas Eustachijus	1524.		1544.06.09		>20	LDK dvasininkai

Pasvalio kl.	Jonas Filipovičius		1522.01.09		1524.02.09	>2	LMABRS, f. 1, b. 519 , Ochmański, p. 37
Platelių kl.	Jonas		1553.10.04	1564.06.08		>11	LDK dvasininkai
Polonkos kl.	Petras		1483.	1490.		>7	KDKW, p. 391, 431
Polonkos vik.	Albertas		1501.03.29	1502.		>1	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 306 v., 308 v.
Punios kl.	Martynas		1513.09.17	1526.09.05		>16	LDK dvasininkai
Radaškovičių kl.	Albertas		1497.05.12	1503.06.02		>6	RIB t. 25, p. 681- 682; KDKW p. 652
Ramygalos kl.	Jurgis		1503.		† 1524.08.15	>21	KDKW, p. 650- 651; LM 12/12, p. 583- 584
Raseinių kl.	Jonas Mieževskis	≈ 1572		1579.		>7	Žem. vysk. vizitacija, p. 135
Raseinių kl.	Mikalojus		1504.06.09	1512.08.30		>8	CM, Nr. 101, p. 158; Nr. 114, p. 179
Raseinių kl.	Petras		1471.	1478.05.17		>7	CM, p. 111, 115
Raseinių alt.	Jonas		1536.04.02	1547.04.20		>11	CM, Nr. 176, p. 27; LDK dvasininkai
Rokiškio kl.	Jonas <i>de Lepki</i>		tarp 1494.07 ir 1500.07	1516.10.30		>16	KDKW, p. 770, 262
Rudaminos kl.	Motiejus Bertrandas		1524.10.09	1526.01.31		>2	LDK dvasininkai
Salako kl.	Jurgis Talatas		1512.10.02	1522.07.02		>10	RDDW, p.257, 275; Ochmański, p. 42- 43
Semeliškių kl.	Adomas		1506.06.16	1511.03.08		>18	CD, Nr. 603; [9] LM 9/9 Nr. 72, p. 110- 111
Skirsnemunės kl.	Steponas Bienkovskis		1574.07.17		† 1592.04.08	>5	LDK dvasininkai
Subatnikų-Geranainių kl.	Paulius Skaševskis		1545.11.24	1559.12.19		>14	LDK dvasininkai

Svyrių kl.	Jonas Voverė		1524.	1542.		>18	LDK dvasininkai
Švenčionių kl.	Andriejus Izdebskis		1524.03.24	1526.03.03		>2	LDK dvasininkai
Šalčininkų kl.	Andriejus Nadboras, Mikalojaus s.		1531.03.26	1534.11.07		>3	LDK dvasininkai
Tauragnų kl.	Andriejus Semenavičius		1498.03.06	1499.04.22		>1	CM, Nr. 92, p. 145; KDKW, Nr. 450, p. 527
Trakų prep.	Albertas Taboras		1475.05.23	1476.06.15		>2	Cracovia I, Nr. 100; Nr. 92
Trakų kap.	Jokūbas		1484.03.24	1491.01.07		>7	CD, Nr. 340; Nr. 369, p. 433
Trakų prep.	Stanislovas Ščekasinas		1522.03.05		1525.08.01	>3	KDKW, Nr. 50, p. 75; LM 12/12, Nr. 755, p. 595
Trakų prep.	Jonas Andriejus iš Valentinų		1541.10.12		† 1547.04.16	>6	CM Nr. 192, p. 291; Cracovia II, Nr. 296, p. 187
Trakų prep.	Motiejus Makolinas Kaleckis	1547.04.16		1570.08.10		>23	LDK dvasininkai
Ušakovo kl.	Andriejus		1486.	1494.05.25		>8	KDKW p. 415, 480
Ušakovo kl.	Andriejus Nadboras, Mikalojaus s.		1533.03.14	1537.10.06		>4	LDK dvasininkai
Ušakovo kl.	Jokūbas Kozičius		1551.01.24	1554.09.18		>3	LDK dvasininkai
Utenos kl.	Mikalojus Kamienskis, iš Olkušo	1511.09.05		1522.06.24		>10	LDK dvasininkai
Varnionių kl.	Albertas Narbutas, Leonardo s.		1541.05.30	1551.04.17		>10	LDK dvasininkai
Vasiliškių kl.	Stanislovas Petrinijus	1571.05.28			† 1581.02.17	10	LDK dvasininkai
Vaverkos Mažosios kl.	Paulius		1478.04.08	1485.		>7	KDKW, Nr. 306, p. 360; Nr. 344

Veliuonos kl.	Jonas Jomuntovičius, iš Šalčininkų		1545.	1555.10.24		>10	G. Błaszczyk, p. 115; CM Nr. 212, p. 314- 315
Veliuonos kl.	Steponas Bienkovskis	≈ 1566.		1579.		>13	Žem. vysk. vizitacija, p. 37
Vitebsko kl.	Stanislovas Kucharskis		1494.05.12	1507.07.01		>13	KDKW, p. 477; RDDW, Nr. 1, p. 250
Vitebsko kl.	Jonas Silvijus Amatas		1530.08.13	1536.		>6	LDK dvasininkai
Vyšniavo kl.	Martynas		1529.02.24	1541.11.29		>12	LM 225/6, Nr. 86, p. 73; Nr. 289, p. 206-207
Volkovysko kl.	Martynas		1515.06.01	1543.03.11		>28	LDK dvasininkai
Volkovysko kl.	Ambraziejus Nemčinavičius		1554.	1567.		>13	LDK dvasininkai
Žoludeko kl.	Stanislovas Petronijus	1568.06.25			1571.05.28	3	LM 530/8 Nr. 66, p. 66; Nr. 85
Žoludeko kl.	Motiejus Baptista		1529.11.20	1541.11.16		>12	LM 229/10, p. 47-48, 37-38

6. Priedas. Parapijose dirbę dvasininkai, kilę iš Lenkijos

(Į lentelę įtraukti ir tie dvasininkai, kurie buvo kilę iš LDK iki 1569 m. priklausiosios Palenkės teritorijos (Drogičinas, Rožanai), nes ji įėjo į Lucko vyskupijos sudėtį)

Parapija	Vyskupija	Pareigos	Vardas	Kilmės vieta	Vyskupija iš kurios kilęs	Metai	Šaltinis
Astravos	Vilniaus	klebonas	Jonas Oziębowski			1529.05.18	LDK dvasininkai
Barglavo	Vilniaus	klebonas	Albertas Lipovskis			1568.08.06-1571.06.19	LM 530/8, p. 69, 81
Barglavo	Vilniaus	klebonas	Stanislovas Wlewski			1568.08.06 nuo	LM 530/8 Nr.73, p. 69
Breslaujos	Vilniaus	klebonas	Nikodemas Radošovnickis			1543.04.04 – 1548.11.26	Cracovia II, Nr. 277, p. 181; Nr. 289, p.185; Nr. 303, p. 191
Dambrovos	Vilniaus	klebonas	Andriejus, Falislavo s.	Čarnovas		1468.04.27	KDKW, Nr. 249, p. 288, 289
Daugų	Vilniaus	klebonas	Jonas	Uniejovas		1503.08.14	KDKW,Nr. 562, p. 668
Deltuvos	Vilniaus	klebonas	Stanislovas	Sielunė	Lucko	1512 - 1517.	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 340 r.; RIB. T. 20., Nr. 328, p. 435, 436
Didžiojo Medilo	Vilniaus	klebonas	Jonas Olševskis			1494.02.28	KDKW, p. 472
Dobžyniovo	Vilniaus	klebonas	Stanislovas Ryčickis	Ryčisas, Livos pav.	Plocko	1519.06.09	RDDW, p. 266
Eišiškių	Vilniaus	klebonas	Mikalojus	Pultuckas	Plocko	1522.02.10	RDDW, p. 271
Eišiškių	Vilniaus	klebonas	Jonas Ivieneckis			1500/6? 0 1.02 - 1515	KDKW,Nr. 597, p. 713; VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 110 v., 119 v.; RIB. T. 20. P. 708-09
Gandingos	Vilniaus	klebonas	Stanislovas Karvovskis			nuo 1570.02.10	LM 530/8, p. 78-79

Gardino	Vilniaus	mansionarijus	Motiejus	Zakorčio		nuo 1562.04.06	LDK dvasininkai
Gegužinės	Vilniaus	klebonas	Augustinas	Varšuva	Poznanės	nuo 1530.05.02	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 161r
Geranainių	Vilniaus	klebonas	Jokūbas Voroneckis			1574.	Lebedys J., p. 109
Giedraičių	Vilniaus	klebonas	Stanislovas Mlekus			1528.	LM 224/4 Nr. 257, p.221- 222; LM 12/12 Nr. 669, p. 512- 513; Jasas, Nr. 312; f. 1- 528
Gorodiščės	Vilniaus	klebonas	Mikalojus Penguara		Lucko	prieš 1574.07.25	LDK dvasininkai
Gorodzilovo	Vilniaus	klebonas	Jonas	Plonskas	Plocko	1443.02.02	KDKW, Nr. 174
Gorodzilovo	Vilniaus	klebonas	Jokūbas		Plocko	1498.09.09	KDKW, p. 534- 535; PK, p. 57
Graužiškių	Viln.	altarista	Mikalujus		Krokuvos	1507 - 1518.	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 95r, 96r; MABRS, f. 6, b. 97
Jelnos	Viln.	altarista	Simnas	Drogičinas	Lucko	nuo 1498.05.09	KDKW, Nr. 452, p. 529, 530
Kamienio	Vilniaus	klebonas	Jonas	Lomža	Lucko	1477.06.15	KDKW, Nr. 302, p. 357
Kietaviškių	Vilniaus	klebonas	Jonas Jastžebskis			nuo 1568.06.25	LM 530/8, p. 66
Krekenavos	Žemaitijos	altarista	Jeronimas Nievaltovskis, Pauliaus sūnus	Nienaltovas	Plocko	1533.	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 269; Błaszczyk G., p. 91
Krekenavos	Žemaitijos	altarista	Andriejus Žukovskis Jono s.		Plocko	1531.08.29 - 1534.02.05	CM, Nr. 164, p. 250, 252; Nr. 185, p. 285
Kureneco	Vilniaus	klebonas	Mikalojus	Kaminecas		1539.06.01	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 168r

Lygumų	Žemaitijos	klebonas	Andriejus Žukovskis, Jono s.		Plocko	1531.08.29 – 1534.02.05	CM, Nr. 164, p. 250, 252, 254; Nr. 185, p. 285
Lotvos	Žemaitijos	klebonas	Jonas Iganskis, Mikalojaus s.		Poznanės	1569.07. nuo	LDK dvasininkai
Mažojo Medilo	Vilniaus	klebonas	Martynas Dobžylovskis		Krokuvos	1434.05.21; prieš 1440.03.20	KDKW, p. 148, 187
Merkinės	Vilniaus	klebonas	Silvestras Roguskis			nuo 1571.06.19	LM 530/8, p. 80
Nemenčinės	Vilniaus	klebonas	Jonas	Kučinas	Plocko	1525-1529	LM 12/12, p. 613; Kurczewski cz. III, p. 32
Nestaniškių	Vilniaus	klebonas	Povilas	Blonie	Poznanės	1497.03.15; 1509.01.19	KDKW, p. 518; RIB t. 20, p. 606
Nočios	Vilniaus	klebonas	Baltramiejus	Boby	Plocko	1529.12.29	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, 159v.
Obolcų	Vilniaus	klebonas	Martynas Lesčinskis			† prieš 1568.06.27	LM 530/8, p. 66
Obolcų	Vilniaus	klebonas	Motiejus Radziminskis			nuo 1568.06.27	LM 530/8, p. 66
Odelso	Vilniaus	klebonas	Povilas	Ciechanovcas	Plocko	1515.	RDDW, p. 270; Ochmański J., p. 45
Pastovių		klebonas	Simonas		Poznanės	1516.	LDK dvasininkai
Pastovių	Vilniaus	klebonas	Mikalojus		Poznanės	1522.	LDK dvasininkai
Pasvalio	Vilniaus	klebonas	Jonas Grotas			1499.03.27	KDKW, p. 539; LM 25/25, p. 281
Polonkos	Vilniaus	altarita		Drohičinas	Lucko	1529.	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 312 r., 312v [
Porozavo	Vilniaus	klebonas	Stanislovas	Syedlew, galbūt kilęs iš Mazovijos		1511.07.16 1515.01.13 1517.05.15	PK, p. 81; RIB t. 20, p. 205- 206, 995- 996; RDDW, p. 279

Porozavo	Vilniaus	klebonas	Martynas Bžykovskis	Sieradzė		1569.07.13 -1595	LDK dvasininkai
Raigardo	Vilniaus	klebonas	Tomas	Schadek		nuo 1571.10.18	LM 8/ 530, p. 81- 82
Raseinių	Žemaitijos	klebonas	Jonas Mieževskis	iš Mozūrijos		maždaug nuo 1573 – 1582.09.25	LDK dvasininkai
Rokiškio	Vilniaus	klebonas	Jonas	Lepki arba Ėebki		tarp 1494.07 ir 1500.07 1516.10.30	KDKW, p. 770; RDDW, p. 262, 285
Svėdasų	Vilniaus	klebonas	Grigalius	Branskas	Lucko	1574.10.22	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 188
Šešuolių	Vilniaus	klebonas	Pranciškus Ropotkovičius	Radomas	Gniezno	1572.10.17	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 187 r.
Šilalės	Žemaitijos	klebonas	Jokūbas Ponikieviskis		Plocko	apie 1571	Žemaičių vyskupijos vizitacija, p. 217, 219, 221
Traupio		klebonas	Mikalojus Miesekas		Plocko	1515.03.31	LDK dvasininkai
Turgelių	Vilniaus	vikaras	Motiejus Pauliaus s.	Opolė		1521.03.06	LDK dvasininkai
Ukmergės	Vilniaus	altarista	Jokūbas	Drogičinas	Lucko	nuo 1505.05.25	KDKW, p. 698
Utenos	Vilniaus	klebonas	Mikalojus Kamienskis	Olkušas	Krokuvos	1511-1522	RDDW, p. 274, 296
Veliuonos	Žemaitijos	klebonas	Jonas	Sokolnikai	Poznanės (?)	1523.05.05 1523.08.25	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 143v., LM 12/12, p.606 [2];
Vilkijos	Žemaitijos	vikaras	Jonas Laskovskis		Plocko	1573-1579	Žem. vysk. vizitacija, p. 13, 17

Zarasų	Vilniaus	vikaras	Stanislovas	Rožanai		Vn vysk. Jono iš Lietuvos kš-čių laikais (prieš 1536.03)	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44, l. 26 r.
--------	----------	---------	-------------	---------	--	--	---

Priedas. Parapijose dirbę dvasininkai, kilę iš Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų

Parapija	Vyskupi ja	Pareigos	Vardas	Kilmės vieta	Vyskupija iš kurios kilęs	Metai	Šaltinis
Alytaus	Vilniaus	klebonas	Grigalius	Kaunas	Vilniaus	1536.	VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 270r
Alsėdžių	Žemaičių	klebonas	Stanislovas		Žemaitijos (?)	1515.03.25	CM, Nr. 120, p. 189
Betygalos	Žemaičių	altarista	Biruta			prieš 1523.08.19	LM 224/4, Nr. 67, p. 87, 88
Butkiškės	Žemaičių	klebonas	Ambrasiejus Žaltys		Žemaitijos (?)	1553.11.18	LDK dvasinink ai
Dorų	Vilniaus	klebonas	Motiejus Mickevičius		Vilniaus	1511.11.28	VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 107 v.
Gervėčių	Vilniaus	klebonas	Ambrasiejus		Vilniaus	1536.02.07	VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 21
Inturkės	Vilniaus	klebonas	Jurgis	Trakai	Vilniaus	1555.12.28	VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 185 r.
Karmėlavos	Vilniaus	klebonas	Petras, Vincento s.	Kaunas	Vilniaus	1529 - 1531.08.11	VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 330r; VUBRS, f. 57,
Karmėlavos	Vilniaus	vikaras	Mikalojus	Nesvyžius	Vilniaus		VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 332v
Kauno	Vilniaus	kunigas	Jokūbas Birutavičius	Kaunas	Vilniaus	1524.03.31	LM 12/12, Nr. 727, p. 568
Kernavės	Vilniaus	klebonas	Stanislovas			1528.04.30	LM 12/12, Nr. 670, p. 513- 514
Krakių	Žemaičių	klebonas	Jonas	Kaunas	Vilniaus	1478.05.17	CM, Nr. 67, p. 114
Kražių	Žemaičių	bažnyčio s tarnas		Kaunas	Vilniaus	1509.02.23	VUBRS, f. 57, B- 53, b. 44, l. 94 v.

Kražių	Žemaičių	altarista	Albertas Semaškavičius, Petro s.	Kražiai	Žemaitijos	nuo 1566.03.28 - iki prieš 1579	Žemaičių vysk. vizitacija, p. 246
Krekenavos	Žemaičių	altarista	Jurgis	Anykščiai	Vilniaus	nuo 1546.09.29	CM, Nr. 205, p. 306
Krekenavos	Žemaičių	altarista		Giedraičiai	Vilniaus	1517.05.24 – 1521.04.12	LDK dvasininkai
Krekenavos	Žemaičių	rektorius	Laurynas	Vilnius	Vilniaus	1496.08.13	CM, p. 139
Krekenavos	Žemaičių	klebonas	Jonas Jomuntovičius	Šalčininkai	Vilniaus	1528.	Cracovia, p. II, Nr. 285; Nr. 291; LM-523, 64r; RIB, t. 33, st. 52; CM, Nr. 212, p. 314-315; Jasas, Nr. 541
Linkuvos	Žemaičių	rektorius	Augustinas	Musininkai	Vilniaus	1538.04.27	CM, Nr. 183, p. 282; d. 184, p. 283
Liolių	Žemaičių	klebonas	Stanislovas Jonos., Tautvilas			nuo 1556.	CM, Nr. 230, p. 335
Luokės	Žemaičių	klebonas	Simonas	Gardinas		1490.11.08 - 1493.08.14	CM Nr. 73, p. 124; Nr. 82, p. 134
Luokės	Žemaičių	vikaras	Jurgis Dargužaitis			1514.07.25	LDK dvasininkai
Medilo	Vilniaus	klebonas	Tomas	Laumėnai		1459.09.28	KDKW, p. 256
Naujadvario ir Vasiliškių	Vilniaus	klebonas	Motiejus Plonis			† prieš 1571.06.20	LM 530/8, p. 80, 81
Nemenčinės	Vilniaus	klebonas	Andriejus iš Lietuvos			1461-1462.	S. C. Rowell, Ginčai ir jų sprendimai
Pabaisko	Vilniaus	klebonas	Mykolas Zavišaitis			1515- 17	RIB, t. 20, p. 956; 985
Pastovių	Vilniaus	klebonas	Feliksas	Žiuproniai		1527.06.	VUBRS, f. 57, B-53, b. 44,

							l. 302r.
Pasvalio	Vilniaus	vikaras	Jurgis	Kėdainiai		1531.01.25	LDK dvasininkai
Radaškovičius	Vilniaus	klebonas	Albertas	Ašmenos pav.	Vilniaus	1497.05.12 1503.06.02	RIB t.25, p. 681-682; KDKW, p. 652, 357
Ramygalos	Vilniaus	altarista	Mikalojus Geduškavičius			1566.02.24	LDK dvasininkai
Senišio		klebonas	Vaclovas Čyrka	Valkovyskas	Vilniaus	1518.10.13	RDDW, p. 264, 287; Ochmański J., p. 41-42
Skirsnemunės	Žemaičių	klebonas	Steponas Bienkovskis		Vilniaus	1574.07.17 – prieš 1592.04.08	LDK dvasininkai
Šilalės	Žemaičių	klebonas	Jonas Tartilavičius	Batakliai	Žemaitijos	prieš 1536	Lukšaitė I., p. 220
Tauragnų	Vilniaus	klebonas	Andriejus Semenavičius	Vilnius		1498.03.06 – 1499.04.22	CM Nr. 92, p. 145; KDKW, Nr. 450, p. 527
Ukmergės	Vilniaus	altarista	Jonas Jomuntovičius	Šalčininkai	Vilniaus	1528.	Cracovia II, Nr. 285; Nr. 291; LM-523, 64r; RIB, t. 33, st. 52; CM, Nr. 212, p. 314-315; Jasas, Nr. 541
Vasiliškių	Vilniaus	klebonas	Motiejus Plonis			1571.06.20 jau †	
Veliuonos	Žemaičių	klebonas	Steponas Bienkovskis		Vilniaus	maždaug nuo 1566 – prieš 1592.04.08	LDK dvasininkai

Veliuonos	Žemaičių	klebonas	Jonas Jomuntovičius	Šalčininkai	Vilniaus	1545 - 1554.10.24	[1] Crac II, Nr. 285; [2] Crac II, Nr. 291; [3] LM-523, 64r; RIB, t. 33, st. 52; [4] B, 115; [5] CM Nr. 212, p. 314-315; Jasas, Nr. 541
Viduklės	Žemaičių	vikaras	Jonas Jurgevičius		Žemaitijos	1564- 1579	Žemaičių vysk. vizitacija, p. 139, 141
Virbalio	Vilniaus	klebonas	Mykolas	Ašmena	Vilniaus	nuo 1555.05.10	CM, p. 318- 319
Vydžių	Vilniaus	klebonas	Mikalojus Rekutavičius			1522.05.27	RIB, t. 20, Nr. 379, p. 1100-1101

Santrauka anglų kalba (Summary)

The master thesis “The parish clergy of Vilnius and Samogitia dioceses in 15 – 16 c. 3 quarter“.

The parish clergy of Vilnius and Samogitian Diocese as a social group is described in the work. The time period is from Christianization of the country (Vilnius Diocese – 1387, Samogitian Diocese – 1417) to the year of 1577. The canons and decrees of the Council of the Catholic Church of Trent (1545-1563) were promulgated in the Gniezno archdiocese in 1577. It is important to note, that Vilnius and Samogitian dioceses were a part of Gniezno archdiocese.

The parish priesthood was a small social group that played a very important role for Christianization of the country. Mostly, the success of the adopting Christian culture and values in peripheral regions were dependent on the parish priesthood. The subject of this research is to find these characteristics of the parish priesthood that related and separated this social group from a local society. The thesis deals with such questions as: parish clergy's institutional ties with laity, based on the right of patronage (*ius patronatus*); a place of parish priesthood in the organizational structure of the Church, their institutional and personal relations with other priests; the problems of a socialization of parish clergy in the local community.

The investigation makes clear that parish priesthood was the small but quite heterogeneous social group. The distinction of benefice clergy (parsons, altarists) and non benefice clergy (vicars, clergyman) was based on an institutional criterion. The benefice clergy was better integrated to the Church structure because of the direct subordination to the bishop. Parsons and altarists are appearing in written sources much more often, than their beneficeless colleagues. Therefore major social activity can be attributed to the benefice clergy. The benefice clergy can be separated into two groups. The first group is priests that had just one benefice. The members of the second group were bishops, chapter and officers of the lord's palace who had one or more parish benefices as an additional source of an income, but not as a main occupation. This second group was better educated but did not used to live near their parish benefices as regular priests did. The cases when priests served in a parish of their origin were very few. Moreover, at least half of them were of Polish origin. An adaptation in local community could be a reason of same problems: there were no family and friends, who usually formed a base of the social safety in the middle ages. All clergy of the country in pre-Trent period were tending to be similar to the nobleman society by a lifestyle or even by a clothes. But there are reasons to

suggest that clergy had a mentality of a special society and did not avoid to make the Church law serve their own interests.

This work opens a new page of Lithuanian Grand Duchy's social history and introduces the small but quite important social group, which members were in the center of religious and in some sense of the social life in local community.